

RETTENS DOM (Femte Afdeling)

26. april 2007 *

I de forenede sager T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02, T-132/02 og T-136/02,

Bolloré SA, Puteaux (Frankrig), ved advokaterne R. Saint-Esteben og H. Calvet,

sagsøger i sag T-109/02,

Arjo Wiggins Appleton Ltd, Basingstoke (Det Forenede Kongerige), ved advokat F. Brunet, solicitor J. Temple Lang og barrister J. Grierson,

sagsøger i sag T-118/02,

støttet af:

Kongeriget Belgien, ved A. Snoecx og M. Wimmer, som befuldmægtigede,

intervenient i sag T-118/02,

* Processprog: spansk, tysk, engelsk og fransk.

Mitsubishi HiTec Paper Bielefeld GmbH, tidligere Stora Carbonless Paper GmbH, Bielefeld (Tyskland), ved advokat I. van Bael og solicitor A. Kmiecik,

sagsøger i sag T-122/02,

Papierfabrik August Köhler AG, Oberkirch (Tyskland), ved advokaterne I. Brinker og S. Hirsbrunner,

sagsøger i sag T-125/02,

M-real Zanders GmbH, tidligere Zanders Feinpapiere AG, Bergisch Gladbach (Tyskland), ved advokaterne J. Burrichter og M. Wirtz,

sagsøger i sag T-126/02,

Papeteries Mougéot SA, Laval-sur-Vologne (Frankrig), først ved advokaterne G. Barsi, J. Baumgartner og J.-P. Hordies, og derefter ved advokaterne G. Barsi og J. Baumgartner,

sagsøger i sag T-128/02,

Torraspapel, SA, Barcelona (Spanien), ved advokaterne O. Brouwer, F. Cantos og C. Schillemans,

sagsøger i sag T-129/02,

Distribuidora Vizcaína de Papeles, SL, Derio (Spanien), ved advokaterne E. Pérez Medrano og I. Delgado González,

sagsøger i sag T-132/02,

Papelera Guipuzcoana de Zicuñaga, SA, Hernani (Spanien), ved advokat I. Quintana Aguirre,

sagsøger i sag T-136/02,

mod

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, i sagerne T-109/02 og T-128/02 ved W. Mölls og F. Castillo de la Torre, som befuldmægtigede, bistået af advokat N. Coutrelis, i sagerne T-118/02 og T-129/02 ved W. Mölls og A. Whelan, som befuldmægtigede, bistået af advokat M. van der Woude, i sag T-122/02 først ved R. Wainwright og W. Mölls og derefter ved R. Wainwright og A. Whelan, som befuldmægtigede, i sagerne T-125/02 og T-126/02 ved W. Mölls og F. Castillo de la

Torre, bistået af advokat H.-J. Freund, i sagerne T-132/02 og T-136/02 ved W. Mölls og F. Castillo de la Torre, bistået af advokaterne J. Rivas Andrés og J. Gutiérrez Gisbert,

sagsøgt,

hvor der er nedlagt påstand om annullation af Kommissionens beslutning 2004/337/EF af 20. december 2001 om en procedure efter EF-traktatens artikel 81 og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/E-1/36.212 — Karbonfrit papir) (EUT 2004 L 115, s. 1), subsidiært nedsættelse af den bøde, der blev pålagt sagsøgerne ved beslutningen,

har

DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABERS RET
I FØRSTE INSTANS (Femte Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, M. Vilaras, og dommerne F. Dehousse og D. Sváby,

justitssekretær: fuldmægtig J. Palacio González,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmøderne den 2. juni 2005 (i sagerne T-132/02 og T-136/02), den 7. juni 2005 (i sagerne T-109/02 og T-128/02), den 14. juni 2005 (i sag T-122/02), den 16. juni 2005 (i sagerne T-118/02 og T-129/02) og den 21. juni 2005 (i sagerne T-125/02 og T-126/02),

afsagt følgende

Dom

Faktiske omstændigheder

- ¹ I efteråret 1996 tilsendte papirkoncernen Sappi, hvis moderselskab er Sappi Ltd, Kommissionen en række oplysninger og dokumenter, som gav denne anledning til at nære mistanke om, at der bestod eller tidligere havde bestået et hemmeligt kartel om prisfastsættelse inden for sektoren for karbonfrit papir. Sappi var aktiv på dette marked som producent.

- ² På foranledning af Sappis oplysninger foretog Kommissionen en række kontrolundersøgelser hos visse producenter af karbonfrit papir i henhold til artikel 14, stk. 2 og 3, i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i traktatens artikler [81] og [82] (EFT 1959-1962, s. 81). Der blev således i medfør af artikel 14, stk. 3, i forordning nr. 17 foretaget kontrolundersøgelser den 18. og 19. februar 1997 hos Arjo Wiggins Belgium SA, hos Papeteries Mougeot SA (herefter »Mougeot«), hos Torraspapel, SA, hos Sarriopapel y Celulosa, SA (herefter »Sarrió«), og hos Grupo Torras, SA. Endvidere blev der i medfør af artikel 14, stk. 2, i forordning nr. 17 foretaget kontrolundersøgelser mellem juli og december 1997 hos Sappi, Arjo Wiggins Appleton plc (herefter »AWA«), Arjo Wiggins Europe Holdings Ltd, Arjo Wiggins SA og dets datterselskab Guérimand SA, hos Mougeot, Torraspapel, Sarrió, Unipapel, Sociedade Comercial de Celulose e Papel L^{da}, Stora Carbonless Paper GmbH (herefter »Stora«; tidligere Stora-Feldmühle AG) og hos Papierfabrik August Köhler AG (herefter »Köhler«).

- 3 Endvidere fremsatte Kommissionen i 1999 i medfør af artikel 11 i forordning nr. 17 en række begæringer om oplysninger over for AWA, Mougeot, Torraspapel, Cartiere Sottrici Binda SpA (herefter »Binda«), Carrs Paper Ltd (herefter »Carrs«), Distribuidora Vizcaína de Papeles, SL (herefter »Divipa«), Ekman Iberica, SA (herefter »Ekman«), Papelera Guipuzcoana de Zicuñaga, SA (herefter »Zicuñaga«), Köhler, Stora, Zanders Feinpapier AG (herefter »Zanders«) og Copigraph SA. I begæringerne blev de pågældende virksomheder opfordret til at afgive oplysninger vedrørende deres meddelelser om prisforhøjelser, salgsmængder, kunder, omsætning og møder med konkurrenter.
- 4 I besvarelsen af begæringen om oplysninger erkendte AWA, Stora og Copigraph, at de havde deltaget i multilaterale kartelmøder mellem producenter af selvkopierende papir. De tilsendte Kommissionen forskellige dokumenter og oplysninger.
- 5 Mougeot tog kontakt med Kommissionen den 14. april 1999 og erklærede at være indstillet på at samarbejde i undersøgelsen i medfør af Kommissionens meddelelse om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EFT 1996 C 207, s. 4, herefter »samarbejdsmeddelelsen«). Mougeot erkendte, at der fandtes et kartel med det formål at fastsætte priser på selvkopierende papir, og tilsendte Kommissionen oplysninger om kartellets struktur, navnlig de forskellige møder, som selskabets repræsentanter havde deltaget i.
- 6 Den 26. juli 2000 indledte Kommissionen proceduren i den foreliggende sag og vedtog en meddelelse om klagepunkter, som det tilsendte 17 virksomheder, herunder AWA, Bolloré SA og dets datterselskab Copigraph, Carrs, Zicuñaga, Divipa, Mitsubishi HiTech Paper Bielefeld GmbH (herefter »MHTP«), tidligere Stora, Mougeot, Köhler, Sappi, Torraspapel og Zanders. Selskaberne fik aktindsigt i Kommissionens undersøgelsesmateriale i form af en kopi på cd-rom, som de fik tilsendt den 1. august 2000.

- 7 Alle de selskaber, som fik tilsendt meddelelsen af klagepunkter, bortset fra Binda, International Paper og Mitsubishi Paper Mills Ltd, afgav skriftlige bemærkninger som svar på Kommissionens klagepunkter.
- 8 Der blev foretaget afhøringer den 8. og 9. marts 2001.
- 9 Efter indhentning af udtalelse fra Det Rådgivende Udvalg for Kartel- og Monopol-spørgsmål og efter at have fået forelagt den endelige rapport fra høringskonsulenten vedtog Kommissionen den 20. december 2001 beslutning 2004/337/EF om en procedure efter EF-traktatens artikel 81 og artikel 53 i aftalen om Det Europæiske Samarbejdsområde (EØS) (sag COMP/E-1/36.212 — Karbonfrit papir) (EUT 2004 L 115, s. 1, herefter »beslutningen«).
- 10 I beslutningens artikel 1, stk. 1, fastslår Kommissionen, at 11 virksomheder har overtrådt artikel 81, stk. 1, EF og EØS-aftalens artikel 53, stk. 1, ved at deltage i et kompleks af aftaler og samordnet praksis inden for sektoren for karbonfrit papir.
- 11 I beslutningens artikel 1, stk. 2, fastslår Kommissionen, at AWA, Bolloré, MHTP, Köhler, Sappi, Torraspapel og Zanders har deltaget i overtrædelsen fra januar 1992 til september 1995, Carrs fra januar 1993 til september 1995, Divipa fra marts 1992 til januar 1995, Zicuñaga fra oktober 1993 til januar 1995 og Mougeot fra maj 1992 til september 1995.
- 12 Ved beslutningens artikel 2 pålægges de i artikel 1 nævnte virksomheder at bringe den i samme artikel nævnte overtrædelse til ophør, hvis de ikke allerede har gjort det, og i forbindelse med deres virksomhed inden for karbonfrit papir at afholde sig fra aftaler eller samordnet praksis, der har samme eller tilsvarende formål eller virkninger som overtrædelsen.

13 Ifølge beslutningens artikel 3, stk. 1, pålægges virksomhederne følgende bøder:

- AWA: 184,27 mio. EUR
- Bolloré: 22,68 mio. EUR
- Carrs: 1,57 mio. EUR
- Divipa: 1,75 mio. EUR
- MHTP: 21,24 mio. EUR
- Zicuñaga: 1,54 mio. EUR
- Mougeot: 3,64 mio. EUR
- Köhler: 33,07 mio. EUR
- Sappi Ltd: 0 EUR
- Torraspapel: 14,17 mio. EUR
- Zanders: 29,76 mio. EUR.

- 14 Ifølge beslutningens artikel 3, stk. 2, skal bøderne indbetales inden tre måneder efter meddelelsen af beslutningen. Ifølge beslutningens artikel 3, stk. 3, påløber der efter denne periodes udløb automatisk renter til den sats, som Den Europæiske Centralbank anvender ved sine vigtigste refinansieringstransaktioner pr. 1. december 2001, plus 3,5 procentpoint, dvs. 6,77%.
- 15 De 11 virksomheder, som er nævnt i beslutningens artikel 1 og 2, er adressater for beslutningen.
- 16 Det fremgår af beslutningen (betragtning 77), at karteldeltagerne vedtog en overordnet konkurrencebegrænsende plan, der hovedsageligt tog sigte på at forbedre deltagerenes rentabilitet gennem kollektive prisforhøjelser. Ifølge beslutningen var det inden for rammerne af denne overordnede plan hovedformålet med kartellet at aftale prisforhøjelser og fastsætte en tidsplan for deres gennemførelse.
- 17 Med henblik herpå blev der afholdt møder på forskellige niveauer, nemlig generelt, nationalt eller regionalt. Ifølge beslutningens betragtning 89 blev de generelle kartelmøder efterfulgt af en række nationale eller regionale kartelmøder med det formål at sikre, at de prisforhøjelser, der var blevet vedtaget på de generelle kartelmøder, blev gennemført på de enkelte markeder. Under disse møder udvekslede deltagerne detaljerede, individuelle oplysninger om deres priser og salgsmængder (betragtning 97). På nogle nationale kartelmøder blev der fordelt salgskvoter og fastsat markedsandele for de enkelte deltagere for at sikre, at de aftalte prisforhøjelser blev gennemført (betragtning 81).
- 18 Ifølge Kommissionen havde alle de største virksomheder inden for EØS deltaget i kartelarrangementerne, som blev planlagt, styret og befordret på højt niveau i de enkelte deltagende virksomheder. Gennemførelsen af denne type kartel førte

automatisk til betydelige konkurrencefordrejninger (betragtning 377). Kommissionen fandt i betragtning af den pågældende adfærd, dens konkrete indvirkning på markedet for karbonfrit papir og den omstændighed, at den omfattede hele fællesmarkedet, og, efter oprettelsen af EØS, hele EØS, at de virksomheder, beslutningen vedrørte, havde begået en meget alvorlig overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF og EØS-aftalens artikel 53, stk. 1 (betragtning 404).

- 19 Ved fastsættelsen af bøderne grundbeløb efter overtrædelsens grovhed opdelte Kommissionen de pågældende virksomheder i fem kategorier afhængig af deres relative betydning på det relevante marked (betragtning 406-409). For at sikre, at bøden havde en tilstrækkelig afskrækkende virkning, forhøjede Kommissionen derpå bødens grundbeløb med 100% for AWA, Bolloré og Sappi (betragtning 410-412). Endvidere tog Kommissionen ved fastsættelsen af bøderne grundbeløb hensyn til varigheden af den overtrædelse, der var begået af den enkelte virksomhed (betragtning 413-417).
- 20 Under hensyn til, at AWA var kartellets primus motor, forhøjede Kommissionen grundbeløbet for dennes bøde med 50%, idet dette forhold blev anset for en skærpende omstændighed (betragtning 418-424). Kommissionen fandt ikke, der forelå nogen formildende omstændigheder i sagen.
- 21 Kommissionen justerede de endelige beløb i overensstemmelse med bestemmelserne i artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 (betragtning 434) og anvendte samarbejdsmeddelelsen, som indebar en nedsættelse af bøderne med 50% for Mougeot, 35% for AWA, 20% for »Bolloré (Copigraph)« og 10% for Carrs, MHTP og Zanders (betragtning 435-458).

Retsforhandlinger og parternes påstande

22 Ved individuelle stævninger indgivet til Rettens Justitskontor mellem den 11. og 18. april 2002 har Bolloré (sag T-109/02), AWA (sag T-118/02), MHTP (sag T-122/02), Köhler (sag T-125/02), Zanders (sag T-126/02), Mougeot (sag T-128/02), Torraspapel (sag T-129/02), Divipa (sag T-132/02) og Zicuñaga (sag T-136/02) anlagt de foreliggende sager.

23 Bolloré har nedlagt følgende påstande:

- Beslutningens artikel 1, 2 og 3 annulleres, i det omfang de vedrører Bolloré.
- Subsidiært nedsættes den bøde, der er pålagt Bolloré ved beslutningens artikel 3, væsentligt.
- Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

24 AWA har nedlagt følgende påstande:

- Beslutningen annulleres, subsidiært nedsættes den bøde, AWA er pålagt, væsentligt.
- Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.
- Retten anordner de øvrige foranstaltninger, som den finder hensigtsmæssige.

25 Kongeriget Belgien, som er indtrådt i sagen til støtte for AWA's påstande, har nedlagt påstand om, at den bøde, som er pålagt AWA, nedsættes væsentligt.

26 MHTP har nedlagt følgende påstande:

- Beslutningens artikel 1 annulleres, i det omfang det fastslås heri, at MHTP har deltaget i en overtrædelse før den 1. januar 1993.
- Den bøde, som er pålagt MHTP, nedsættes væsentligt.
- Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

27 Köhler har nedlagt følgende påstande:

- Beslutningen annulleres.
- Subsidiært nedsættes den bøde, som er pålagt Köhler ved beslutningens artikel 3.
- Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

28 Zanders har nedlagt følgende påstande:

- Beslutningens artikel 3 annulleres, i det omfang der herved pålægges Zanders en bøde på 29,76 mio. EUR.
- Subsidiært nedsættes bøden.
- Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

29 Mougeot har nedlagt følgende påstande:

- Beslutningen annulleres.
- Subsidiært nedsættes den af Kommissionen pålagte bøde væsentligt.
- Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

30 Torraspapel har nedlagt følgende påstande:

- Beslutningens artikel 1 annulleres, i det omfang det fastslås heri, at Torraspapel har overtrådt artikel 81, stk. 1, EF mellem den 1. januar 1992 og september måned 1993, og bøden nedsættes som følge heraf.

- Den bøde, der er pålagt Torraspapel ved beslutningens artikel 3, nedsættes væsentligt.
- Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger, inklusive omkostninger og renter i forbindelse med stillelse af en bankgaranti eller den hele eller delvise betaling af bøden.

31 Divipa har nedlagt følgende påstande:

- Beslutningen annulleres, i det omfang det fastslås heri, at Divipa dels har deltaget i et kartel vedrørende det spanske marked, dels i et kartel, som dækker hele EØS-markedet, og subsidiært nedsættes den bøde, Divipa er pålagt ved beslutningen.
- Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

32 Zicuñaga har nedlagt følgende påstande:

- Beslutningens artikel 1, 3 og 4 annulleres, i det omfang de vedrører Zicuñaga.
- Subsidiært nedsættes den bøde, som Kommissionen har pålagt Zicuñaga, på følgende måde:
 - Forhøjelsen af bøden på 10% annulleres, da Zicuñagas medvirken i overtrædelsen strakte sig over mindre end et år.

— Bødens grundbeløb nedsættes væsentligt, mindst med 60%, på grund af formildende omstændigheder.

— Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

33 I hver af sagerne har Kommissionen nedlagt påstand om frifindelse og om, at sagsøgerne tilpligtes at betale sagens omkostninger.

34 Retten har stillet skriftlige spørgsmål i sagerne T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-128/02, T-132/02 og T-136/02, som parterne har besvaret inden for den fastsatte frist.

35 Ved skrivelse dateret den 14. juni 2005, som også indeholder bemærkninger vedrørende retsmøderapporten, har sagsøgeren i sag T-126/02 givet Retten meddelelse om, at selskabet har ændret navn og vedtægter. Selskabets navn, som tidligere var Zanders Feinpapiere AG, er nu M-real Zanders GmbH (herefter fortsat »Zanders«).

36 Parterne har afgivet særskilte mundtlige indlæg og besvaret Rettens spørgsmål i retsmøderne den 2., 7., 14., 16. og 21. juni 2005.

37 Retten har i hver af de afholdte retsmøder opfordret parterne til at tilkendegive deres opfattelse vedrørende en eventuel forening af sagerne med henblik på dommens afsigelse. Da parterne ikke har rejst nogen indvendinger herimod, finder Retten, at de foreliggende sager i overensstemmelse med procesreglementets artikel 50 bør forenes med henblik på dommens afsigelse.

Retlige bemærkninger

- 38 Sagsøgerne har med deres påstande enten rejst krav om annullation af den anfægtede beslutning og/eller ophævelse eller nedsættelse af bøden.

I — *Anbringenderne om annullation af beslutningen*

- 39 Sagsøgernes påstande om annullation vedrører enten hele beslutningen eller nogle af de bestemmelser heri, som angår de pågældende sagsøgere. Disse påstande om annullation er baseret på en række formelle anbringender vedrørende afviklingen af den administrative procedure og en række anbringender vedrørende realiteten, som angår Kommissionens konstateringer og vurderinger af visse virksomheders medvirken i overtrædelsen.

A — *Anbringenderne om afviklingen af den administrative procedure*

1. Første anbringende om tilsidesættelse af retten til at blive hørt som følge af, at Kommissionen under den administrative procedure afviste at gøre sagsøgerne bekendt med dokumenter, som Kommissionen betegnede som fortrolige

a) Parternes argumenter

- 40 Zicuñaga har gjort gældende, at fuld aktindsigt i undersøgelsesmaterialet såvel ifølge retslitteraturen som artikel 19 i forordning nr. 17 udgør en processuel garanti, som skal sikre den faktiske udøvelse af retten til forsvar, navnlig retten til at blive hørt.

Denne garanti skal give den berørte part mulighed for ikke blot at anfægte de dokumenter, som Kommissionen påberåber sig til dennes ugunst, men også at få adgang til dokumenter, der er til gunst for den pågældende, og som kan støtte dennes forsvar.

- 41 Hvad angår fortrolige dokumenter må Kommissionen ganske vist afveje hensynet til den pågældende virksomheds berettigede krav om fortrolighed, på den ene side, over for kontradiktionsprincippet, på den anden side. Kommissionen er dog ikke berettiget til at støtte den endelige beslutning på dokumenter, som den sigtede part ikke har haft lejlighed til at udtale sig om. Kommissionens afslag på at tilsende en part et dokument under den administrative procedure er i strid med retten til forsvar, når der er mulighed for, at den administrative procedure kunne have fået et andet udfald, såfremt parten var blevet gjort bekendt med dokumentet. Det er derfor i strid med Zicuñagas ret til forsvar, at selskabet ikke er blevet gjort bekendt med dokumenter, som Kommissionen har betegnet som fortrolige.

- 42 Kommissionen har gjort gældende, at den har tilgodeset alle de nødvendige garantier i forbindelse med sin undersøgelse og ikke tilsidesat nogen retsgrundsætninger. Zicuñagas argumentation må afvises, i det omfang sagsøgeren ikke har præciseret, hvilke dokumenter Kommissionen har anvendt til ugunst for selskabet.

b) Rettens bemærkninger

- 43 Indledningsvis bemærkes, at Zicuñagas argumentation er tvetydig. Den måde, det pågældende anbringende betegnes på i overskriften (»Tilsidesættelse af retten til at blive hørt. Dokumenter, som er anvendt til ugunst, ikke fremlagt«), giver grund til at tro, at sagsøgeren kun anfægter den omstændighed, at Kommissionen under den administrative procedure har undladt at gøre selskabet bekendt med dokumenter,

der er anvendt i beslutningen til ugunst for dette. Det fremgår dog af andre passager i stævningen, at sagsøgeren også anfægter, at Kommissionen under den administrative procedure har undladt at gøre selskabet bekendt med dokumenter, som kan tænkes at indeholde elementer, der er til gunst for dette.

- 44 Hvad angår Zicuñagas kritik om, at Kommissionen under den administrative procedure har undladt at tilsende sagsøgeren dokumenter, som angiveligt anvendes til beslutningen til ugunst for selskabet, skal det fremhæves, som anført af Kommissionen i dennes skriftlige indlæg, at Zicuñaga ikke har nævnt nogen af disse dokumenter. Da påstanden herom ikke har nogen støtte, kan den ikke tages til følge.
- 45 Hvad angår Zicuñagas kritik om, at Kommissionen under den administrative procedure har nægtet sagsøgeren aktindsigt i dokumenter, som angiveligt kan være til gunst for sagsøgeren og dermed støtte selskabets forsvar, bemærkes, at Kommissionen er forpligtet til af hensyn til de pågældende virksomheders mulighed for at forsvare sig effektivt mod de klagepunkter, der gøres gældende imod dem i meddelelsen af klagepunkter, at give dem aktindsigt i hele undersøgelsesmateriale, med undtagelse af dokumenter vedrørende andre virksomheders forretningshemmeligheder eller andre fortrolige oplysninger og Kommissionens interne dokumenter (Rettens dom af 20.3.2002, sag T-23/99, LR af 1998 mod Kommissionen, Sml. II, s. 1705, præmis 170 og den deri nævnte retspraksis).
- 46 Endvidere skal retten for virksomheder og sammenslutninger af virksomheder til beskyttelse af deres forretningshemmeligheder afvejes over for hensynet til aktindsigt i alle sagens akter. Hvis Kommissionen derfor er af den opfattelse, at visse af dokumenterne i dens undersøgelsesmateriale indeholder forretningshemmeligheder eller andre fortrolige oplysninger, er den forpligtet til at udarbejde ikke-fortrolige udgaver af disse dokumenter eller lade de virksomheder eller sammenslutninger af virksomheder, som disse dokumenter hidrører fra, udarbejde sådanne udgaver. Hvis det er vanskeligt at udarbejde ikke-fortrolige udgaver af alle dokumenterne, er Kommissionen forpligtet til at tilsende de berørte parter en tilstrækkelig præcis liste over de dokumenter, som rejser problemer, så de har

mulighed for at vurdere, om det har noget formål at begære aktindsigt i bestemte dokumenter (jf. i denne retning Rettens dom af 29.6.1995, sag T-30/91, Solvay mod Kommissionen, Sml. II, s. 1775, præmis 88-94).

47 Det fremgår i den foreliggende sag af Zicuñagas skriftlige indlæg, at selskabet navnlig har kritiseret, at Kommissionen har nægtet det aktindsigt i de detaljerede oplysninger, som er nævnt i beslutningens betragtning 288, vedrørende flere af de sigtede virksomheders, herunder Zicuñagas, afsætning pr. land inden for EØS i kartellets referenceperiode. Ifølge Zicuñaga indeholder disse oplysninger formentlig elementer, hvormed selskabet havde kunnet godtgøre, at det ikke samordnede sin prispolitik med de europæiske producenter af karbonfrit papir.

48 Hvad dette spørgsmål angår fremgår det af den liste over dokumenter, som indgår i akterne i sag T-136/02, og som Kommissionen har fremlagt som svar på et spørgsmål fra Retten, at Kommissionen under den administrative procedure tilsendte parterne en ikke-fortrolig udgave af dokumenterne med de oplysninger, som er nævnt i betragtning 288, når disse dokumenter var klassificeret som fortrolige. Zicuñaga havde hermed mulighed for at vurdere hensigtsmæssigheden af at begære aktindsigt i specifikke dokumenter.

49 I denne forbindelse skal bemærkes, at Kommissionen under en procedure med henblik på at fastslå en overtrædelse af artikel 81 EF ikke er forpligtet til på eget initiativ at give de berørte parter adgang til dokumenter, som ikke findes i dens undersøgelsesmateriale, og som den ikke agter at anvende til ugunst for dem i den endelige beslutning. En sagsøger, som under den administrative procedure får kendskab til, at Kommissionen er i besiddelse af dokumenter, som vedkommende eventuelt kan anvende til sit forsvar, skal over for Kommissionen fremsætte en udtrykkelig anmodning om aktindsigt i disse dokumenter. Fremsættes der ikke en sådan anmodning under den administrative procedure, fortaber parten sine rettigheder på dette punkt hvad angår et annulationssøgsmål, som senere måtte blive anlagt til prøvelse af den endelige beslutning (Rettens dom af 15.3.2000, forenede sager T-25/95, T-26/95, T-30/95 — T-32/95, T-34/95 — T-39/95, T-42/95

— T-46/95, T-48/95, T-50/95 — T-65/95, T-68/95 — T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 og T-104/95, Cimenteries CBR m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 491, herefter »cementdommen«, præmis 383).

50 Zicuñaga har imidlertid ikke under den administrative procedure udtrykkeligt anmodet om aktindsigt i den fortrolige udgave af de pågældende oplysninger. Zicuñaga har i sit svar på Rettens spørgsmål omtalt en skriftlig anmodning om aktindsigt i disse oplysninger og fremlagt den skrivelse, hvorved Kommissionen afslog denne anmodning, men sagsøgerens anmodning er dateret den 3. april 2002 og blev derfor indgivet efter afslutningen af den administrative procedure og vedtagelsen af beslutningen. Den omstændighed, at Zicuñaga ikke har indgivet anmodningen herom under den administrative procedure, indebærer derfor, at sagsøgeren fortaber sine rettigheder i forbindelse med annullationssøgsmålet.

51 Zicuñagas anbringende kan derfor ikke tages til følge.

2. Andet anbringende om tilsidesættelse af retten til aktindsigt på grund af Kommissionens undladelse af at meddele dokumenter, der ikke var omfattet af det undersøgelsesmateriale, som blev meddelt på cd-rom

a) Parternes argumenter

52 Köhler har kritiseret Kommissionen for ikke at have givet selskabet aktindsigt i visse dokumenter, som ikke indgik i det undersøgelsesmateriale, som blev meddelt adressaterne for klagepunktsmeddelelsen den 1. august 2000 på en cd-rom. Selskabet sigter herved navnlig til de øvrige adressaters svar på klagepunktsmeddelelsen og til bilagene til disse svar, navnlig til den ekspertrapport, som er nævnt i beslutningens fodnote 365, og som AWA tilsendte Kommissionen. Köhler anfører,

at de mange henvisninger i beslutningen til svarene på klagepunktsmeddelelsen viser, at Kommissionen baserede sig på disse svar ved sin undersøgelse af de faktiske omstændigheder og beregningen af bøderne. Også Mougeots svar på klagepunktsmeddelelsen viser, at undersøgelsesmateriale indeholdt andre oplysninger, som kunne have støttet Köhlers forsvar.

- 53 Heroverfor har Kommissionen gjort gældende, at den ganske vist kun kan basere sig på faktiske omstændigheder, som de pågældende virksomheder har haft lejlighed til at afgive forklaring om, men at svarene på klagepunktsmeddelelsen ikke indgår i det undersøgelsesmateriale, som der skal gives aktindsigt i. Den administrative procedure må anses for afsluttet ved modtagelsen af disse svar og kan ikke fortsættes i det uendelige, fordi hver enkelt virksomhed ønsker at tage stilling til de øvrige virksomheders bemærkninger. Köhler har ikke fremført nogen forhold til ugunst for denne, på grundlag af hvilke Kommissionen rejste et klagepunkt over for selskabet, uden at det havde mulighed for at tage stilling dertil.

b) Rettens bemærkninger

- 54 Köhlers argumentation kan forstås på to måder. For det første, at visse dokumenter, som ikke er indeholdt i det undersøgelsesmateriale, selskabet har fået aktindsigt i, er blevet anvendt af Kommissionen i beslutningen til ugunst for selskabet, uden at det har fået aktindsigt deri under den administrative procedure og mulighed for at udtale sig derom. For det andet, at Kommissionen ikke har meddelt Köhler dokumenter, som ikke er indeholdt i det undersøgelsesmateriale, selskabet har fået aktindsigt i, og som kunne tænkes at indeholde forhold til gunst for selskabet. Disse to punkter skal behandles hver for sig.
- 55 Hvad for det første angår undladelsen af at give meddelelse om forhold, der angiveligt er til ugunst for Köhler, og som ikke er indeholdt i det undersøgelsesmateriale, selskabet fik aktindsigt i, bemærkes indledningsvis, at et dokument kun

kan anses for belastende materiale for sagsøgeren, såfremt Kommissionen har anvendt det med henblik på at fastslå en overtrædelse, som sagsøgeren angiveligt deltog i (cementdommen, præmis 284).

56 Dokumenter, som ikke er meddelt de berørte parter under den administrative procedure, udgør ikke bevismidler, som kan gøres gældende mod de pågældende (jf. i denne retning Domstolens dom af 3.7.1991, sag C-62/86, AKZO mod Kommissionen, Sml. I, s. 3359, præmis 21, Rettens domme af 10.3.1992, sag T-11/89, Shell mod Kommissionen, Sml. II, s. 757, præmis 55 og 56, og sag T-13/89, ICI mod Kommissionen, Sml. II, s. 1021, præmis 34 og 35). Hvis det viser sig, at Kommissionen i den anfægtede beslutning har baseret sig på dokumenter, som ikke er indeholdt i undersøgelsesmaterialet og ikke meddelt sagsøgerne, kan sådanne dokumenter ikke anvendes som beviser (cementdommen, præmis 382; se endvidere i samme retning Domstolens dom af 25.10.1983, sag 107/82, AEG mod Kommissionen, Sml. s. 3151, præmis 24-30, dommen i sagen Solvay mod Kommissionen, nævnt i præmis 46 ovenfor, præmis 57, og dommen i sagen ICI mod Kommissionen, præmis 36).

57 Hvis Kommissionen har til hensigt under en procedure vedrørende anvendelsen af artikel 81, stk. 1, EF at basere sig på en passage i et svar på en klagepunktsmeddelelse eller på et dokument, som er bilagt et sådant svar, som bevis for, at konkurrencereglerne er tilsidesat, skal de øvrige parter, som er impliceret i proceduren, derfor have mulighed for at udtale sig om det pågældende beviselement (jf. i denne retning dommen i sagen AKZO mod Kommissionen, nævnt i præmis 56 ovenfor, præmis 21, dommen i sagen Shell mod Kommissionen, nævnt i præmis 56 ovenfor, præmis 55, og dommen i sagen ICI mod Kommissionen, nævnt i præmis 56 ovenfor, præmis 34).

58 I den foreliggende sag har sagsøgeren generelt anført i stævningen, »at der på grund af de talrige henvisninger i fodnoterne ikke kan være tvivl om, at Kommissionen har anvendt bemærkningerne fra de øvrige parter i proceduren til støtte såvel for dens fremstilling af sagens faktiske omstændigheder som beregningen af bødens størrelse«. Det er imidlertid ikke på grundlag af en så generel udtalelse muligt at afgøre, hvilke dokumenter der konkret måtte være anvendt som bevismidler mod Köhler i beslutningen. I øvrigt har Köhler erkendt under den mundtlige forhandling, at der ikke fandtes nogen dokumenter til ugunst for selskabet, som det ikke var blevet gjort bekendt med.

- 59 Hvad for det andet angår undladelsen af at give meddelelse om elementer, der angiveligt er til ugunst for Köhler, og som ikke er indeholdt i det undersøgelsesmateriale, selskabet fik aktindsigt i, fremgår det, at Köhler sigter til de øvrige virksomheders svar på klagepunktsmeddelelsen og bilagene hertil. Köhler har imidlertid ikke godtgjort udtrykkeligt at have anmodet Kommissionen om at få meddelt disse elementer og har endog erkendt under den mundtlige forhandling, at selskabet ikke har fremsat nogen anmodning om aktindsigt i disse dokumenter. Köhler er derfor afskåret fra at anfægte den omstændighed ved Retten, at selskabet ikke har fået aktindsigt i de pågældende dokumenter (jf. i denne retning cementdommen, præmis 383; se endvidere ovenfor, præmis 49).
- 60 Desuden har Köhler ikke godtgjort, at selskabet, hvis det havde fået aktindsigt i de øvrige virksomheders svar på klagepunktsmeddelelsen og bilagene hertil, havde fået argumenter på hånden, der kunne have påvirket afgørelsens resultat (jf. i denne retning Domstolens dom af 10.7.1980, sag 30/78, Distillers mod Kommissionen, Sml. s. 2229, præmis 26, og Rettens dom af 27.11.1990, sag T-7/90, Kobor mod Kommissionen, Sml. II, s. 721, præmis 30).
- 61 Hvad for det første angår den ekspertrapport, der er indeholdt i bilaget til AWA's svar på klagepunktsmeddelelsen — i det omfang Köhlers henvisning til denne rapport sigter til identificering af et dokument, som ikke er indeholdt i det undersøgelsesmateriale, selskabet har fået aktindsigt i, og som kunne have været til støtte for dets forsvar — fremgår det af beslutningen (betragtning 390, 392 og 396), at Kommissionen udtrykkeligt har tilbagevist de argumenter, AWA fremførte under den administrative procedure på grundlag af denne rapport, om, at overtrædelsen ikke have nogen konkret virkning på markedet. Der kan derfor ikke gives Köhler medhold i argumentet om, at det var til skade for selskabets forsvar, at det ikke blev gjort bekendt med denne rapport under den administrative procedure.
- 62 Hvad dernæst angår Mougeots svar på klagepunktsmeddelelsen har Köhler gjort gældende i replikken, at det fremgår af dette svar, at sagsakterne øjensynligt indeholdt oplysninger til nytte for selskabets forsvar. Det henviser i den forbindelse til den passage af nævnte svar, som er citeret i beslutningens betragtning 293, og hvori Mougeot bestrider sin tidligere udtalelse over for Kommissionen og hævder, at

»klagepunktsmeddelelsen ikke beviser, at AEMCP-møderne [Association of European Manufacturers of Carbonless Paper] skulle have dannet ramme om hemmelige ordninger, inden foreningen blev omstruktureret i september 1993«. Kommissionen har imidlertid udtrykkeligt tilbagevist dette argument i beslutningens betragtning 295, hvori den anfører, at det godtgøres af Sappis, Mougeots og AWA's udtalelser, når disse sammenholdes indbyrdes, at der blev holdt generelle kartelmøder i hvert fald fra 1992 og frem. Endvidere anfører Kommissionen under henvisning til beslutningens betragtning 112 og 113, at materialet fra Sappi bekræfter, at der før september 1993 også fandt et hemmeligt samarbejde sted på AEMCP-møderne eller på møder, der blev afholdt i forbindelse hermed. Den af Köhler nævnte passage i Mougeots svar på klagepunktsmeddelelsen beviser derfor ikke, som selskabet hævder, at det havde haft mulighed for på grundlag af svarene på klagepunktsmeddelelsen og bilagene hertil at udvikle argumenter, der kunne have ført til et andet resultat under den administrative procedure.

- 63 På grundlag af samtlige de anførte betragtninger kan det foreliggende anbringende ikke tages til følge.

3. Det tredje anbringende om tilsidesættelse af retten til forsvar og kontradiktionsprincippet som følge af manglende overensstemmelse mellem klagepunktsmeddelelsen og beslutningen

a) Parternes argumenter

- 64 Bolloré har i klagepunktsmeddelelsen gjort gældende, at Kommissionens eneste grundlag for at fastslå virksomhedens medvirken i overtrædelsen var, at denne som moderselskab var ansvarlig for datterselskabet Copigraphs adfærd. Beslutningen indeholder imidlertid et nyt klagepunkt i forhold til Bolloré, som baseres på, at selskabet i kraft af sin egen adfærd har deltaget selvstændigt i kartellet. Bolloré anfører, at Kommissionen har tilsidesat selskabets ret til forsvar ved ikke at give det mulighed for at tage stilling til dette klagepunkt under den administrative procedure.

- 65 Kommissionen bestrider, at Bolloré i beslutningen er blevet anset for at være selvstændigt impliceret i overtrædelsen. Når sagsøgeren tilregnes datterselskabets adfærd, er begrundelsen, at sagsøgeren og datterselskabet tilhører samme virksomhed. Der kan derfor kun gives sagsøgeren medhold i anbringendet, såfremt det godtgøres, at sagsøgerens begrundelse for at tilregne denne overtrædelsen ikke fremgår af klagepunktsmeddelelsen, eller at Kommissionen i beslutningen baserede sin vurdering på omstændigheder, som Bolloré ikke fik lejlighed til at udtale sig om under den administrative procedure. Dette er imidlertid ikke tilfældet efter Kommissionens opfattelse.

b) Rettens bemærkninger

- 66 Hvad angår dette anbringende bemærkes, at iagttagelsen af retten til kontradiktion, der er et grundlæggende princip i fællesskabsretten, som skal overholdes under alle omstændigheder, navnlig under procedurer, der kan føre til pålæggelse af sanktioner, selv om der er tale om en administrativ procedure, forudsætter, at den pågældende virksomhed får mulighed for at tage stilling til rigtigheden og relevansen af det faktum, de klagepunkter og de omstændigheder, som er gjort gældende af Kommissionen (Rettens dom af 16.12.2003, forenede sager T-5/00 og T-6/00, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied og Technische Unie mod Kommissionen, Sml. II, s. 5761, præmis 32 og den deri nævnte retspraksis).
- 67 Ifølge retspraksis skal meddelelsen af klagepunkter, selv om den er kortfattet, være tilstrækkelig klart formuleret til, at parterne kan forstå, hvilken adfærd Kommissionen lægger dem til last. Kun såfremt dette er tilfældet, kan meddelelsen af klagepunkter opfylde sin funktion i henhold til fællesskabsreglerne, som er at give virksomhederne og sammenslutninger af virksomhederne alle de oplysninger, der er nødvendige, for at de kan forsvare sig effektivt, inden Kommissionen vedtager en endelig beslutning (Domstolens dom af 31.3.1993, forenede sager C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 og C-125/85 — C-129/85, Ahlström

Osakeyhtiö m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 1307, præmis 42, og Rettens dom af 14.5.1998, sag T-352/94, Mo och Domsjö mod Kommissionen, Sml. II, s. 1989, præmis 63).

68 Endvidere skal vurderingen af, om kontradiktionsprincippet er tilsidesat under den administrative procedure, vurderes på grundlag af de klagepunkter, som Kommissionen har fremført i klagepunktsmeddelelsen og beslutningen (Rettens dom af 29.6.1995, sag T-36/91, ICI mod Kommissionen, Sml. II, s. 1847, præmis 70, og dommen i sagen Solvay mod Kommissionen, nævnt i præmis 46 ovenfor, præmis 60). Konstateringen af, at kontradiktionsprincippet er tilsidesat, forudsætter derfor, at det klagepunkt, som virksomheden hævder ikke blev rejst i klagepunktsmeddelelsen, er gjort gældende af Kommissionen i den anfægtede beslutning.

69 Under hensyn til gældende retspraksis, som er omtalt i de tre foregående præmisser, skal det i den foreliggende sag først undersøges, på hvilket grundlag Kommissionen antog i beslutningen, at Bolloré var ansvarlig for overtrædelsen. De relevante oplysninger herom findes i beslutningens betragtning 353-356 (del II (Retlig vurdering), punkt 2.3 (Ansaret for overtrædelsen) (2.3.2 Copigraph og Bolloré)).

70 Disse betragtninger lyder:

»(353) Copigraph SA var i hele overtrædelsesperioden et helejet datterselskab af [Bolloré] (tidligere betegnet Bolloré Technologies SA), og blev overtaget af AWA i november 1998. Copigraph indstillede sin virksomhed den 2. februar 2000 med virkning fra 30. december 2000. Bolloré fremfører, at det ikke kan holdes ansvarligt for Copigraphs adfærd, fordi Copigraph økonomisk set var fuldstændig uafhængigt. Ifølge Bolloré beror denne uafhængighed på følgende: Copigraphs og Bollorés ledelsesstrukturer var helt adskilte, Copigraph havde sin egen infrastruktur, og det

førte en selvstændig forretningspolitik, fordi det dækkede næsten 35% af sit behov for råmaterialer ved køb hos virksomheder uden for Bolloré-koncernen, blandt andet en konkurrent.

(354) Copigraph hørte under Bollorés afdeling for specialpapir, og den daværende chef for denne afdeling, [V.], var samtidig Copigraphs administrerende direktør. Desuden havde Copigraphs daværende kommercielle direktør, [J.B.], også haft en stilling som salgsmedarbejder i Thonon-anlægget siden 1994. Derfor blev [Bolloré] nødvendigvis underrettet om sit datterselskabs deltagelse i kartellet.

(355) Der foreligger også beviser på, at moderselskabet Bolloré SA var direkte involveret i kartelaktiviteterne. Bolloré var medlem af AEMCP, hvis officielle møder også tjente som kartelmøder fra januar 1992 til september 1993. Bollorés repræsentant, nemlig chefen for afdelingen for specialpapir, [V.], deltog i disse kartelmøder sammen med Copigraphs kommercielle direktør. Chefen for Bollorés afdeling for specialpapir deltog også i kartelmødet om det franske marked den 1. oktober 1993. I alle de efterfølgende kartelmøder, hvor man kender navnet på Copigraphs repræsentanter, var det Copigraphs kommercielle direktør, der deltog. Alle disse møder fandt sted i 1994, og Copigraphs kommercielle direktør indtog som nævnt samtidig en stilling som salgsmedarbejder hos Bolloré.

(356) På denne baggrund konkluderer Kommissionen, at Bolloré bør holdes ansvarlig ikke blot for sin egen adfærd, men også for Copigraphs adfærd i forbindelse med kartellet i hele den pågældende periode.«

71 Det fremgår af dette uddrag af beslutningen, at Bolloré blev tilregnet overtrædelsen, fordi selskabet dels måtte anses for at være ansvarligt for datterselskabet Copigraphs deltagelse i kartellet, og der dels fandtes bevis for, at selskabet var direkte impliceret i kartellets virksomhed.

- 72 Bolloré bestrider ikke, at selskabet kunne udlede af klagepunktsmeddelelsen — og havde mulighed for at tage stilling dertil — at Kommissionen tilregnede selskabet overtrædelsen på grund af dets ansvar for Copigraphs deltagelse i kartellet som følge af, at det var 100% moderselskab for Copigraph på tidspunktet for overtrædelsen. Bollorés indsigelse angår den omstændighed, at det ikke var angivet i klagepunktsmeddelelsen, at Kommissionen havde til hensigt også at tilregne selskabet overtrædelsen, fordi det var direkte impliceret i kartellets virksomhed.
- 73 De relevante passager i klagepunktsmeddelelsen er indeholdt i punkt 240-245 og 248 (del II (Retlig vurdering), punkt B (Anvendelse af konkurrencereglerne) 8 (Ansvar for overtrædelsen)).
- 74 For det første bemærkes, at Kommissionen ikke i de nævnte punkter i klagepunktsmeddelelsen angav, at Bolloré var direkte impliceret i kartellet, i modsætning til de tilsvarende angivelser vedrørende de øvrige moderselskaber, som var nævnt i klagepunktsmeddelelsen — såsom AWA og Torraspapel — og som ifølge Kommissionen (således som den angav for AWA's vedkommende) — havde »deltaget direkte og selvstændigt i det ulovlige kartel via afdelingen Arjo Wiggins Carbonless Paper Operation«, og for hvilke — således som den angav for Torraspapels vedkommende — der »også var bevis for, at moderselskabet var direkte impliceret i den hemmelige virksomhed«.
- 75 Endvidere fremgår det af klagepunktsmeddelelsens punkt 243, som Bolloré med rette har fremhævet, at Kommissionen foretog en sontring mellem følgende to typer af situationer:

»Hvad angår forholdet mellem moderselskaber og datterselskaber har Kommissionen tilsendt denne klagepunktsmeddelelse til moderselskabet, såfremt

— to eller flere af dets datterselskaber har deltaget i overtrædelsen

— datterselskabet har været impliceret i overtrædelsen.

I de øvrige tilfælde, hvor et datterselskab har deltaget, er klagepunktsmeddelelsen sendt såvel til datterselskabet som til moderselskabet.«

76 Hvad angår den koncern, som udgøres af Bolloré og Copigraph, blev klagepunktsmeddelelsen ikke blot tilsendt Bolloré, men også Copigraph, hvilket i betragtning af kriterierne i klagepunktsmeddelelsens punkt 243 kunne bekræfte Bolloré i den opfattelse, at Kommissionen ikke i klagepunktsmeddelelsen anså Bolloré, som var koncernens moderselskab, for at være direkte impliceret i overtrædelsen.

77 Det må derfor fastslås, at Kommissionen ifølge klagepunktsmeddelelsens ordlyd alene tilregnede Bolloré ansvaret for overtrædelsen som følge af, at dette selskab i kraft af at være moderselskab for koncernen — som på tidspunktet for overtrædelsen bestod af Bolloré og Copigraph, Bollorés helejede datterselskab — måtte anses for at være ansvarlig for Copigraphs retsstridige adfærd. Bolloré kunne ikke efter klagepunktsmeddelelsens ordlyd forudse, at Kommissionen, da den tilregnede Bolloré ansvaret for overtrædelsen, også ville lægge til grund, som det er gjort i beslutningen, at Bolloré var direkte impliceret i kartellets virksomhed.

78 Det tilføjes, at de omstændigheder, som Kommissionen har nævnt i beslutningens betragtning 355 til støtte for sin opfattelse om, at Bolloré var direkte impliceret i overtrædelsen — nemlig at Bolloré var medlem af AEMCP og var repræsenteret ved V. og J.B. i flere kartelmøder — ikke var nævnt i klagepunktsmeddelelsen. Selv om det i overensstemmelse med Kommissionens opfattelse antages, at det fremgik af klagepunktsmeddelelsens bilag, at Bolloré var medlem af AEMCP, må det konstateres, at Kommissionen i klagepunktsmeddelelsen kun nævnte Copigraph blandt medlemmerne af AEMCP og ikke på noget tidspunkt Bolloré. Endvidere var V. og J.B. konsekvent nævnt i klagepunktsmeddelelsen som Copigraphs og ikke

Bollorés repræsentanter i kartelmøderne. Desuden nævnte Kommissionen intetsteds i klagepunktsmeddelelsen Bolloré blandt de virksomheder, som var repræsenteret ved kartelmøderne.

79 Bolloré kunne derfor hverken udlede klagepunktet om, at selskabet var direkte impliceret i overtrædelsen, af klagepunktsmeddelelsen, eller af de faktiske omstændigheder til støtte for dette klagepunkt, som Kommissionen lagde til grund i beslutningen, hvorfor Bolloré ikke, som det fremgår af selskabets svar på klagepunktsmeddelelsen, havde mulighed for at forsvare sig effektivt over for dette klagepunkt og disse faktiske omstændigheder under den administrative procedure.

80 Det skal dog fremhæves, at selv om beslutningen indeholder nye faktiske eller retlige påtalepunkter, som de berørte virksomheder ikke har haft lejlighed til at udtale sig om, kan denne mangel kun medføre, at beslutningen annulleres for så vidt angår dette punkt, hvis de pågældende påtalepunkter ikke underbygges af andet materiale, som lægges til grund i beslutningen, og hvorom de berørte virksomheder har haft lejlighed til at udtale sig (Rettens dom af 30.9.2003, forenede sager T-191/98 og T-212/98 — T-214/98, Atlantic Container Line m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 3275, præmis 196; se endvidere i samme retning Rettens dom af 28.2.2002, sag T-86/95, Compagnie générale maritime m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 1011, præmis 447). I øvrigt kan en tilsidesættelse af Bollorés ret til kontradiktion kun berøre beslutningens gyldighed i forhold til denne, såfremt beslutningen alene var baseret på, at Bolloré var direkte impliceret i overtrædelsen (jf. i denne retning dommen i sagen Mo och Domsjö mod Kommissionen, nævnt i præmis 67 ovenfor, præmis 74). I så fald ville Bolloré ikke kunne tilregnes ansvaret for overtrædelsen, da det nye klagepunkt, som i beslutningen støttes på, at Bolloré var direkte impliceret i kartellet, ikke kan tages til følge.

81 Hvis det derimod ved behandlingen af sagens realitet viser sig (jf. præmis 123-150 nedenfor), at Kommissionen med rette har anset Bolloré for at være ansvarlig for datterselskabet Copigraphs deltagelse i kartellet, kan Kommissionens fejlagtige opfattelse dog ikke bevirke, at beslutningen skal annulleres, fordi den ikke har haft

nogen afgørende indflydelse på den konklusion, institutionen er nået til (jf. i denne retning Rettens dom af 14.5.2002, sag T-126/99, Graphischer Maschinenbau mod Kommissionen, Sml. II, s. 2427, præmis 49, og af 14.12.2005, sag T-209/01, Honeywell mod Kommissionen, Sml. II, s. 5527, præmis 49). Det fremgår af fast retspraksis, at såfremt visse begrundelser for en beslutning i sig selv kan retfærdiggøre beslutningen, vil eventuelle mangler ved andre af beslutningens begrundelser under alle omstændigheder ikke have nogen betydning for beslutningens konklusion (Rettens dom af 21.9.2005, sag T-87/05, EDP mod Kommissionen, Sml. II, s. 3745, præmis 144; se endvidere i denne retning Domstolens dom af 12.7.2001, forenede sager C-302/99 P og C-308/99 P, Kommissionen og Frankrig mod TF1, Sml. I, s. 5603, præmis 26-29).

4. Fjerde anbringende om tilsidesættelse af kontradiktionsprincippet, retten til en retfærdig rettergang og formodningen for uskyld

a) Parternes argumenter

- 82 Zicuñaga har for det første gjort gældende, at Kommissionen har tilsidesat princippet om formodningen for uskyld ved at basere sin opfattelse om Zicuñagas deltagelse i kartellet på simple formodninger og indirekte erklæringer. Selskabet anfører, at den omstændighed, at der ikke er fastsat tilstrækkelig klare sanktioner for meddelelse af fejlagtige eller ufuldstændige oplysninger, kan tilskynde virksomheder til at give Kommissionen rekonstruerede eller fordrejede oplysninger for at drage fordel af at samarbejde med Kommissionen. I begyndelsen havde en virksomhed god mulighed for at formilde Kommissionen, såfremt den fremlagde afgørende beviser, men Kommissionen har sidenhen indtaget en mere fleksibel holdning. Efter Zicuñagas opfattelse bør Sappis erklæringer derfor vurderes med forsigtighed og kun anses for troværdige, såfremt de støttes af andre beviser.

83 For det andet har Zicuñaga gjort gældende, at Kommissionen ikke er berettiget til at støtte sin vurdering på vidneudsagn fra en ukendt person, da det er i strid med kontradiktionsprincippet, hvis ikke Kommissionen giver den berørte part mulighed for at imødegå udsagnene fra det pågældende vidne i forbindelse med sin høring. Zicuñaga henviser i den forbindelse til praksis ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol og gør gældende, at det er et krav, at der skal være mulighed for en konfrontation af vidnets erklæringer for at kunne bedømme dettes og den pågældende persons troværdighed og give den sigtede part mulighed for at bestride et vidneudsagn, der er til ugunst for denne, og udspørge vidnet i forbindelse med afgivelsen af vidneforklaringen eller på et senere tidspunkt.

84 Kommissionen bestrider at have støttet sit bevis for Zicuñagas deltagelse i overtrædelsen på simple formodninger eller indirekte erklæringer. Den gør gældende, at Fællesskabets retsinstanser ikke har rejst tvivl om lovligheden af samarbejdsmeddelelsen eller af bevisværdien af de erklæringer, virksomhederne afgiver i den forbindelse. I øvrigt indeholder forordning nr. 17 ikke grundlag for at udspørge vidner inden for rammerne af den administrative procedure, og sagsøgeren har ikke fremsat nogen anmodning herom over for Retten.

b) Rettens bemærkninger

85 Da Zicuñaga med sin argumentation anfægter bevisværdien af erklæringer afgivet af uidentificerede personer, som Kommissionen har påberåbt sig til støtte for sine klagepunkter mod Zicuñaga i beslutningen, må denne argumentation behandles i forbindelse med den gennemgang af sagens realitet, som foretages senere i dommen, og hvorved det skal efterprøves, om disse klagepunkter er tilstrækkelig godtgjort.

86 I det omfang, det med denne argumentation gøres gældende, at kontradiktionsprincippet og retten til en retfærdig rettergang er tilsidesat, idet klagepunktsmeddelelsen ikke angiver ophavsmanden/ophavsmændene til de erklæringer, som støtter

Kommissionens vurderinger vedrørende Zicuñaga — hvorved selskabet er blevet afskåret fra at anfægte disse vurderinger ved at rejse krav om en høring af ophavsmanden/ophavsmændene under den administrative procedure — skal bemærkes, at artikel 6, stk. 3, litra d), i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder (EMRK) ganske vist indeholder en bestemmelse om, at »[e]nhver, der er anklaget for en lovovertrædelse, [har ret bl.a. til] at afhøre eller lade afhøre imod ham førte vidner og at få vidner for ham tilsagt og afhørt på samme betingelser som vidner, der føres imod ham«, men at det fremgår af fast retspraksis, at Kommissionen ikke er nogen domstol i den forstand, hvori dette udtryk er anvendt i EMRK's artikel 6 (Domstolens dom af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, Van Landewyck m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 3125, præmis 81, og af 7.6.1983, forenede sager 100/80-103/80, *Musique diffusion française* m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1825, præmis 7). I øvrigt bestemmer artikel 15, stk. 4, i forordning nr. 17 udtrykkeligt, at Kommissionens beslutninger om pålæggelse af bøder for overtrædelse af konkurrencereglerne ikke er sanktioner i strafferetlig forstand (Rettens dom af 6.10.1994, sag T-83/91, *Tetra Pak* mod Kommissionen, Sml. II, s. 755, præmis 235).

⁸⁷ Kommissionen er dog forpligtet til at overholde fællesskabsrettens almindelige retsgrundsætninger under den administrative procedure (dommen i sagen *Musique diffusion française* m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 86 ovenfor, præmis 8). Herved skal imidlertid fremhæves dels, at selv om Kommissionen kan høre fysiske eller juridiske personer, når den finder det nødvendigt, har den ikke ret til at indkalde vidner til støtte for sine klagepunkter uden at have opnået deres samtykke, dels, at det ikke er i strid med almindelige retsgrundsætninger, at Kommissionen ikke ifølge fællesskabsrettens konkurrencebestemmelser er forpligtet til at indkalde de vidner i virksomhedernes interesse, der ønskes hørt (Rettens dom af 20.3.2002, sag T-9/99, *HFB* m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 1487, præmis 392).

⁸⁸ I øvrigt har Zicuñaga ikke under sagen fremført noget holdepunkt for, at selskabet under den administrative procedure har bedt Kommissionen præcisere, hvilke personer der afgav de erklæringer, som Kommissionen har påberåbt sig i klagepunktsmeddelelsen til støtte for sine klagepunkter mod Zicuñaga, med henblik på en afhøring af disse personer med tilstedeværelse af repræsentanter for Zicuñaga. Selskabet har heller ikke godtgjort, at det under den administrative procedure har anmodet om indkaldelse og afhøring af vidner til gunst for selskabet.

- 89 På grundlag af det anførte må det foreliggende anbringende forkastes, i det omfang det vedrører tilsidesættelsen af kontradiktionsprincippet og retten til en retfærdig rettergang. I det omfang Zicuñaga med anbringendet anfægter bevisværdien af de forhold, som Kommissionen har påberåbt sig til støtte for sine klagepunkter mod Zicuñaga i beslutningen, skal anbringendet behandles i forbindelse med realiteten.

5. Femte anbringende om tilsidesættelse af princippet om god forvaltning i forbindelse med sagens undersøgelse og om, at beslutningen er behæftet med en begrundelsesmangel

a) Parternes argumenter

- 90 Zanders har kritiseret Kommissionen for, at denne kun har inddraget forhold til ugunst for selskabet i undersøgelsesmaterialet. Ifølge Zanders burde Kommissionen have taget hensyn til de oplysninger, selskabet gav den i december 2000 og marts 2001, hvorefter selskabet spillede en afgørende rolle i kartellets ophør, og Kommissionen burde have foretaget supplerende undersøgelser, såfremt den var i tvivl om værdien af disse oplysninger. Selskabet kritiserer endvidere, at Kommissionen ikke tog hensyn til den ekspertrapport, som selskabet fremlagde i marts 2001 til godtgørelse af, at forsøgene på at danne et kartel vedrørende priserne havde en meget ringe virkning, om overhovedet nogen. Beslutningen indeholder ingen som helst begrundelse for, at der ikke er taget hensyn til disse to omstændigheder. Desuden undersøges Zanders' individuelle rolle overhovedet ikke i beslutningen.
- 91 Kommissionen har gjort gældende, at Zanders ikke har fremført noget til støtte for, at selskabet spillede en vigtig rolle i kartellets ophør. Hvad angår prisaftalernes indvirkning på markedet anvendte Kommissionen et helt afsnit i beslutningen (betragtning 382-402) til behandling heraf i forbindelse med undersøgelsen af overtrædelsens konkrete virkninger. Beslutningen opfylder fuldt ud begrundelses-

kravet, da der i betragtning 263-271 blev foretaget en samlet vurdering af sagsøgerens og fem andre virksomheders adfærd. I øvrigt har Zanders ikke i besvarelsen af klagepunktsmeddelelsen gjort gældende, at selskabet udelukkende spillede en passiv rolle.

b) Rettens bemærkninger

⁹² I et tilfælde som det foreliggende, hvor der tilkommer institutionerne et skøn ved varetagelsen af deres opgaver, er overholdelsen af de garantier, som er foreskrevet i fællesskabsretten vedrørende den administrative sagsbehandling, af særlig stor betydning. Disse garantier omfatter bl.a. kravet om, at den kompetente institution omhyggeligt og upartisk undersøger alle relevante forhold i den enkelte sag (Domstolens dom af 21.11.1991, sag C-269/90, Technische Universität München, Sml. I, s. 5469, præmis 14, samt Rettens dom af 24.1.1992, sag T-44/90, La Cinq mod Kommissionen, Sml. II, s. 1, præmis 86, og af 11.7.1996, forenede sager T-528/93, T-542/93, T-543/93 og T-546/93, Métropole télévision m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 649, præmis 93).

⁹³ I øvrigt fremgår det af fast retspraksis, at den begrundelse, som kræves i henhold til traktatens artikel 253 EF, klart og utvetydigt skal angive de betragtninger, som den institution, der har udstedt den anfægtede retsakt, har lagt til grund, således at de berørte parter kan få kendskab til grundlaget for den trufne foranstaltning, og den kompetente ret kan udøve sin prøvelsesret. Det nærmere indhold af begrundelseskravet skal fastlægges i lyset af den konkrete sags omstændigheder, navnlig indholdet af den pågældende retsakt, karakteren af de anførte grunde samt den interesse, som retsaktens adressater og andre, der må anses for umiddelbart og individuelt berørt af retsaktens, kan have i begrundelsen (Domstolens dom af 2.4.1998, sag C-367/95 P, Kommissionen mod Sytraval og Brink's France, Sml. I, s. 1719, præmis 63, og Rettens dom af 20.3.2002, sag T-16/99, Løgstør Rør mod Kommissionen, Sml. II, s. 1633, præmis 368).

- 94 Det må i så henseende fastslås, at Kommissionens betragtninger fremgår klart og utvetydigt af beslutningen, således at Zanders har kunnet få kendskab til grundlaget for den trufne foranstaltning, og Retten har kunnet udøve sin prøvelsesret. I beslutningens betragtning 263-271 har Kommissionen undersøgt såvel Zanders' som AWA's, Köhlers, Sappis, Storås og Torraspapel's deltagelse i kartellet.
- 95 Mere specifikt har Zanders gjort gældende, at der ikke er taget hensyn til selskabets rolle ved kartellets ophør og til den ekspertrapport, selskabet har fremlagt.
- 96 Vedrørende Zanders rolle i kartellets ophør bemærkes, at Zanders i sin besvarelse af klagepunktsmeddelelsen den 12. december 2000 henviste til skrivelsen af 1. april 1996 fra International Papers bestyrelsesformand/administrerende direktør til alle koncernens ansatte, hvori han bemærkede, at koncernen lagde meget stor vægt på, at gældende lovgivning og etiske krav blev overholdt i virksomhedens kontakt udadtil med kunder, handelspartnere, myndigheder og andre instanser. Zanders har også anført, at der blev afholdt et møde inden for virksomheden med det formål at sikre, at virksomhedens ledende medarbejdere overholdt konkurrencereglerne, og for at vedtage en plan til sikring heraf. Endelig har Zanders henvist til, at virksomhedens administrerende direktør, som blev formand for AEMCP den 1. januar 1996, efter udnævnelsen heraf udtrykkeligt erklærede offentligt, at virksomheden var ophørt med at deltage i det hemmelige kartelsamarbejde.
- 97 Det skal herom bemærkes, at Zanders allerede i sit svar på klagepunktsmeddelelsen anførte de omstændigheder, som er nævnt i den foregående præmis, til støtte for sin indsigelse mod det klagepunkt, Kommissionen gjorde gældende i klagepunktsmeddelelsen om, at Zanders fortsatte de hemmelige kartelmøder efter efteråret 1995. De anførte omstændigheder indgik således i den argumentation, Zanders har gjort gældende til godtgørelse af, at selskabet fra efteråret 1995 ikke længere deltog i de hemmelige kartelmøder eller i nogen samordnet praksis med konkurrenter vedrørende priser, at selskabet førte sin egen prispolitik, og at selskabets prisforhøjelse i september 1996 ikke var resultatet af et hemmeligt kartelmøde.

98 Det fremgår uomtvisteligt, at Kommissionen under den administrative procedure tog hensyn til Zanders' argumentation, som denne er gengivet i den foregående præmis. Ifølge beslutningen ophørte Zanders' overtrædelse i september 1995 og ikke, som antaget i klagepunktsmeddelelsen, i marts 1997.

99 Derimod fremgår det hverken af Zanders' svar den 12. december 2000 på klagepunktsmeddelelsen eller på Zanders' supplerende bemærkninger til Kommissionen den 2. marts 2001, at Zanders under den administrative procedure — således som selskabet nu forsøger at påvise — fremførte de i præmis 96 nævnte forhold eller andre forhold til godtgørelse af, at selskabet spillede en afgørende rolle i det ulovlige kartels ophør i et sådant omfang, at det kan anses for en formildende omstændighed ved fastsættelsen af bøden. Under disse omstændigheder kan Zanders ikke med rette kritisere Kommissionen for at have tilsidesat princippet om god forvaltning under henvisning til, at Kommissionen ikke tog hensyn til de anførte forhold som bevis for, at selskabet bidrog afgørende til kartellets ophør, inden Kommissionen foretog de første undersøgelser.

100 Det skal tillige fremhæves, at Zanders ikke gjorde gældende i sit svar på klagepunktsmeddelelsen, at selskabet udelukkende havde spillet en passiv rolle i kartellet. Selskabet kan derfor ikke påberåbe sig, at beslutningen lider af en begrundelsesmangel på dette punkt. I øvrigt bestred selskabet i sit svar på klagepunktsmeddelelsen, at det spillede den førende eller vigtigste rolle fra perioden mellem 1992 og efteråret 1995, som selskabet blev tilskrevet i klagepunktsmeddelelsens punkt 187 og 199. Zanders gjorde altså gældende, at der ikke forelå nogen skærpende omstændigheder, hvilket Kommissionen imidlertid ikke godtog.

101 Hvad angår den ekspertrapport, som Köhler, MHTP og Zanders bestilte hos selskabet PricewaterhouseCoopers, bemærkes, at rapporten er dateret den 2. marts 2001 og bærer titlen »Konkurrenceforholdene på det europæiske marked for

karbonfrit papir fra sommeren eller efteråret 1995 til februar eller marts 1997« (herefter »PricewaterhouseCoopers-rapporten«).

- ¹⁰² Det fremgår af PricewaterhouseCoopers' følgeskrivelse ved fremsendelsen af rapporten, at rapportens formål var at afkræfte Kommissionens påstande i klagepunktsmeddelelsen vedrørende den måde, kartellet på markedet for karbonfrit papir fungerede på i perioden mellem sommeren eller efteråret 1995 og februar eller marts 1997. I øvrigt angives det udtrykkeligt i denne rapports konklusion, at ifølge den økonomiske analyse i rapporten havde de tre pågældende producenter ikke samordnet deres praksis i perioden mellem sommeren eller efteråret 1995 og februar eller marts 1997.
- ¹⁰³ Det må konstateres, at PricewaterhouseCoopers-rapporten vedrører en anden periode end den, som overtrædelsen omfatter ifølge beslutningen. Rapporten kan derfor ikke anses for relevant i det omfang, dette er tilfældet.
- ¹⁰⁴ Det fremgår dog af stævningen, at Zanders' kritik vedrørende den omstændighed, at Kommissionen ikke tog hensyn til de angivelser — der tillige er indeholdt i PricewaterhouseCoopers-rapporten — hvormed det søgtes godtgjort, at forsøgene på at etablere priskarteller i perioden mellem januar 1992 og efteråret 1995, havde meget ringe, om overhovedet nogen effekt.
- ¹⁰⁵ Herom bemærkes, at selv om der antages at burde tages hensyn til supplerende angivelser til støtte for en omstændighed, som er irrelevant, kan Kommissionen ikke kritiseres for, at den ikke har taget hensyn til Zanders' argumenter om kartellets angiveligt begrænsede effekt.

106 Det hedder således i beslutningens betragtning 388:

»AWA, Carrs, MHTP (Stora), Köhler, Sappi og Zanders hævder, at kartellet havde meget begrænset indvirkning på markedet for karbonfrit papir i EØS, eller at kartellet slet ikke havde nogen negative virkninger. I denne forbindelse koncentrerer de deres argumentation om, at der ikke eller kun i begrænset omfang var tale om prispåvirkning, fordi de faktiske priser på markedet var lavere end de aftalte eller de bekendtgjorte forhøjelser. Ifølge disse karteldeltagere viser dette, at de aftalte prisforhøjelser ikke blev gennemført i praksis. De har fremsat mange argumenter til støtte for denne påstand, herunder at priserne og producenterne avancerer er faldet væsentligt, at priserne på karbonfrit papir hovedsageligt afspejler ændringer i papirmasseomkostningerne og efterspørgslen og, i kartellets senere faser, kapacitetsbegrænsningerne, at konkurrencen mellem producenterne fortsatte, og at producenterne måtte forhandle med kunderne om prisforhøjelser på individuelt grundlag.«

107 Selv om der ikke i dette uddrag af beslutningen udtrykkeligt henvises til PricewaterhouseCoopers-rapporten, som Zanders tilsendte Kommissionen under den administrative procedure, fremgår det uomtvisteligt af uddraget, at Kommissionen under proceduren tog hensyn til angivelserne bl.a. fra Zanders til godtgørelse af, at de forsøg på dannelse af priskarteller, som blev gjort inden for overtrædelsesperioden, havde en meget ringe, om overhovedet nogen effekt. Kommissionens tilbagevisning af de argumenter fra virksomhederne, som støttedes af disse angivelser, betyder, at Kommissionen fandt, at argumenterne ikke kunne ændre dens opfattelse vedrørende overtrædelsens konkrete virkning på markedet, som er gengivet i beslutningens betragtning 382-387. Derimod kan uddraget af beslutningen ikke fortolkes som et bevis for, at Kommissionen i sin vurdering af sagen forsømte at tage hensyn til de elementer, Zanders fremførte til sit forsvar (jf. i denne retning Rettens dom af 11.3.1999, sag T-141/94, Thyssen Stahl mod Kommissionen, Sml. II, s. 347, præmis 118).

108 Ud fra disse betragtninger må det femte anbringende forkastes.

6. Det sjette anbringende om tilsidesættelse af princippet om god forvaltning, retten til aktindsigt og tilsidesættelse af kontradiktionsprincippet som følge af vanskeligheden ved at identificere visse dokumenter i undersøgelsesmaterialet og den omstændighed, at listen over de i materialet indeholdte dokumenter var ubrugelig

a) Parternes argumenter

¹⁰⁹ AWA har gjort gældende, at den dokumentliste, Kommissionen vedlagde cd-rommen, og som selskabet fik tilsendt under den administrative procedure, var ubrugelig. Listen indeholdt hverken noget indeks over de pågældende dokumenter eller nogen beskrivelse heraf, men angav blot grundene til, at visse af dem angiveligt var fortrolige og i givet fald var erstattet af en tilsvarende ikke-fortrolig udgave.

¹¹⁰ Köhler har gjort gældende, at Kommissionen, inden den tilsendte klagepunktsmeddelelsens adressater cd-rommen, tog visse fortrolige dokumenter ud af undersøgelsesmaterialet og erstattede dem med ikke-fortrolige udgaver, der blev sat ind på andre steder i sagsakterne. Kommissionen gjorde sig imidlertid ikke den ulempe, hverken i klagepunktsmeddelelsen eller i beslutningen, også at ændre referencerne til de dokumenter, der var flyttet. Kommissionen nævnte heller ikke, at der fandtes disse ikke-fortrolige udgaver, eller angav, hvor de kunne findes i sagsakterne. Den af Kommissionen udfærdigede liste over dokumenter var meget upræcis, hvorfor det ikke var muligt klart at fastslå, hvilke dokumenter der var tale om. Det var endda undertiden umuligt at genfinde dokumentet.

¹¹¹ Kommissionen har gjort gældende, at den ikke kan kritiseres for at have tilsidesat kontradiktionsprincippet. Dels tilsendte den samtidig med fremsendelsen af cd-rommen virksomhederne en liste over de forskellige dokumenter i undersøgelsesmaterialet med en normal klassificering heraf efter graden af aktindsigt i

dokumenterne. Dels var de dokumenter, hvortil der var henvist i klagepunktsmeddelelsen, i forvejen vedlagt denne som bilag med en liste, hvoraf fremgik, hvilke af dokumenternes udgaver der var fortrolige, og hvilke der ikke var fortrolige.

b) Rettens bemærkninger

- ¹¹² Det fremgår af Kommissionens oplysninger i to omhandlede sager (sag T-118/02 og sag T-125/02), at Kommissionen den 26. juli 2000 samtidig med fremsendelsen af klagepunktsmeddelelsen og de deri nævnte dokumenter tilsendte de virksomheder, som var adressater for klagepunktsmeddelelsen, en liste over de i bilaget hertil indeholdte dokumenter. En sådan liste har Kommissionen fremlagt under sagen som bilag til sit svarskrift i sag T-125/02. På Rettens opfordring har Kommissionen endvidere fremlagt listen i sag T-118/02.
- ¹¹³ Listen angiver for hvert af de dokumenter, der er nævnt i klagepunktsmeddelelsen — i samme rækkefølge, hvori dokumenterne er nævnt heri — en kort beskrivelse af dokumentet, navnet på den virksomhed, hvor dokumentet er blevet fundet, eller som har fremsendt det, dokumentets nummer og i påkommende tilfælde nummeret på den ikke-fortrolige udgave heraf.
- ¹¹⁴ Den 1. august 2000 modtog klagepunktsmeddelelsens adressater desuden en »dokumentliste« fra Kommissionen samtidig med den fremsendte cd-rom, der indeholdt hele Kommissionens undersøgelsesmateriale. Denne dokumentliste angav for hvert enkelt dokument — i samme rækkefølge, hvori disse var nummereret — koden for graden af aktindsigt i dokumentet (A for »accessible« [fuld aktindsigt]; PA for »partiellement accessible« [delvis aktindsigt]; NA for »non accessible« [ingen aktindsigt]). Hvad angår de dokumenter, som der ikke var aktindsigt i, og de fortrolige afsnit i dokumenter, hvori der var delvis aktindsigt, indeholdt listen en angivelse af det sted i sagsakterne, hvor den ikke-fortrolige udgave af dokumentet

eller afsnit af det pågældende dokument og/eller en kort beskrivelse af dokumentets indhold eller delafsnit af det pågældende dokument kunne findes. Kommissionen har dermed fuldt ud overholdt bestemmelserne i punkt II A 1.4 i Kommissionens meddelelse om interne procedureregler for behandling af anmodninger om aktindsigt i sager angående EF-traktatens artikel [81] og [82], EKSF-traktatens artikel 65 og 66 samt Rådets forordning (EØF) nr. 4064/89 (EFT 1977 C 23, s. 3).

115 Da AWA og Köhler dels havde fået tilsendt listen over de dokumenter, som var vedlagt klagepunktsmeddelelsen, dels den »dokumentliste«, som er nævnt i den foregående præmis, var de ligesom de andre af klagepunktsmeddelelsens adressater i stand til at genfinde de ønskede dokumenter i undersøgelsesmaterialet i den originale udgave eller i den ikke-fortrolige udgave på grundlag af den kode for graden af aktindsigt i de pågældende dokumenter, som var angivet på disse lister.

116 Hvad angår dokumenter, for hvilke der ifølge klassifikationen ikke var aktindsigt eller kun delvis aktindsigt — bl.a. de dokumenter, som Köhler specielt har henvist til, og som er nævnt i klagepunktsmeddelelsen — kunne klagepunktsmeddelelsens adressater ganske vist ikke straks finde den ikke-fortrolige udgave af det pågældende dokument eller den korte beskrivelse af dets indhold på det sted, som svarede til dets nummer i sagsakterne — således som Kommissionen selv har angivet i sine skriftlige indlæg i sag T-125/02 — og måtte henholde sig til en liste for at finde den ikke-fortrolige udgave af dokumentet eller den korte beskrivelse heraf i sagens akter. De ubetydelige ulemper og det ubetydelige tidsspilde, som dette har medført for klagepunktsmeddelelsens adressater, kan dog åbenbart ikke berøre beslutningens lovlighed.

117 Det sjette anbringende kan derfor ikke tages til følge.

7. Det syvende anbringende om tilsidesættelse af princippet om god forvaltning og kontradiktionsprincippet på grund af den forsinkede meddelelse af beslutningen

a) Parternes argumenter

118 AWA har gjort gældende, at selskabet først fik tilsendt beslutningen den 8. februar 2002, selv om den tilsyneladende blev vedtaget den 20. december 2001. Uanset hvad grundene til denne forsinkelse kan være, havde selskabet ikke inden for de halvanden måned, som forløb siden beslutningens vedtagelse, nogen mulighed for at forklare navnlig sine kunder, hvorfor det blev pålagt den største individuelle bøde, der nogensinde er givet.

119 Herover har Kommissionen anført, at den på grund af sagsøgerens ændring af selskabets navn foretog en kort berigtigelse den 5. februar 2002 af sin beslutning af 20. december 2001. Den meddelelse af beslutningen tillige med en berigtigelse med de foretagne ændringer, som skete den 8. februar 2002, kan derfor ikke anses for forsinket.

b) Rettens bemærkninger

120 Det fremgår af skrivelsen af 7. februar 2002, hvorved det medlem af Kommissionen, som er ansvarlig for konkurrencesager, meddelte beslutningen til dennes adressater, herunder AWA, at beslutningen blev vedtaget den 20. december 2001 og blev berigtiget den 5. februar 2002 under den skriftlige procedure E/177/2002. Grunden til, at beslutningen blev meddelt adressaterne halvanden måned efter dens vedtagelse, er således denne berigtigelse. Tidsrummet mellem beslutningens vedtagelse og berigtigelsen heraf kan ikke anses for uforholdsmæssig langt.

- 121 I det omfang, AWA's argumentation må forstås som en kritik af, at Kommissionen offentliggjorde beslutningen, før den gav adressaterne meddelelse derom, hvorved AWA blev afskåret fra at give udenforstående nogen forklaringer vedrørende beslutningens grunde, bemærkes, at AWA ikke har fremført nogen omstændigheder til godtgørelse af, at Kommissionen afslørede beslutningens indhold, før den blev meddelt adressaterne. Selv om dette imidlertid måtte være tilfældet, må det fremhæves, at hvor beklagelig en sådan fremgangsmåde end måtte være, var beslutningen under alle omstændigheder allerede vedtaget, og foranstaltninger, som indtraf efter dens vedtagelse, kan ikke berøre dens gyldighed (Domstolens dom af 8.11.1983, forenede sager 96/82-102/82, 104/82, 105/82, 108/82 og 110/82, IAZ m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 3369, præmis 16).

B — Anbringenderne om tilsidesættelse af artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53 og om, at Kommissionen har begået fejl i vurderingen af visse virksomheders deltagelse i overtrædelsen

- 122 Tre virksomheder, nemlig Bolloré, Divipa og Zicuñaga, har anfægtet rigtigheden af Kommissionens vurdering af deres deltagelse i overtrædelsen.

1. Bolloré

- 123 Indledningsvis skal erindres om, at Kommissionen i beslutningen (betragtning 353-356) har fundet, at Bolloré er ansvarlig for overtrædelsen dels som følge af, at selskabet var direkte impliceret i kartellet, dels på grund af selskabets ansvar for datterselskabet Copigraphs deltagelse i kartellet. Det er imidlertid fastslået (jf. præmis 66-81 ovenfor), at Bolloré hverken kunne udlede klagepunktet om, at selskabet var direkte impliceret i overtrædelsen, af klagepunktsmeddelelsen, eller af de faktiske omstændigheder til støtte for dette klagepunkt, som Kommissionen

lagde til grund i beslutningen. Dette gør det unødvendigt at behandle de argumenter vedrørende realiteten, som Bolloré har fremført til anfægtelse af, at selskabet var direkte impliceret i kartellet.

- 124 Herefter skal Bollorés argumenter om, at Kommissionen med urette har tilregnet selskabet den overtrædelse, som datterselskabets deltagelse i kartellet udgjorde, derfor undersøges.

a) Parternes argumenter

- 125 Bolloré har gjort gældende, at Kommissionen har støttet sin antagelse om, at selskabet er ansvarligt for Copigraphs adfærd, på to omstændigheder, nemlig dels, at Copigraph på overtrædelsestidspunktet var Bollorés datterselskab og for 100%'s vedkommende ejet af dette, dels at Bolloré måtte være bekendt med Copigraphs deltagelse i kartellet.

- 126 Efter Bollorés opfattelse kan selskabet ikke tilregnes Copigraphs overtrædelse alene på grund af den første omstændighed. Der kræves mere for, at Kommissionen kan tillade sig at antage, at moderselskabet har en afgørende indflydelse på datterselskabets adfærd. Der er imidlertid ikke i denne sag supplerende omstændigheder, der støtter denne antagelse. Bolloré angav selv i sit svar på klagepunktsmeddelelsen, at Copigraph havde stor frihed i sin forretningspolitik, hvilket Kommissionen i øvrigt ikke har bestridt. Desuden udgjorde Copigraphs omsætning kun en tredjedel af omsætningen i papirfabrikken Bolloré i Thonon-les-Bains, og forretningsforholdet mellem Bolloré og Copigraph var ikke af en sådan karakter, at det indebar nogen begrænsninger af Copigraphs forretningsmæssige selvstændighed.

127 Hvad angår den anden omstændighed har Bolloré anført, at Kommissionen har støttet den på tre faktiske forhold, nemlig for det første, at Copigraph henhørte under Bollorés afdeling for »specialpapir«, for det andet, at V., der var direktør for denne afdeling, også var generaldirektør for Copigraph og generaldirektør for papirfabrikken Bolloré i Thonon-les-Bains, og for det tredje, at J.B., som på daværende tidspunkt var salgsdirektør i Copigraph, også varetog en salgsfunktion i papirfabrikken i Thonon-les-Bains siden 1994. Disse tre faktiske forhold giver imidlertid ikke grundlag for at antage, at Bolloré nødvendigvis også måtte være bekendt med Copigraphs deltagelse i kartellet.

128 Heroverfor har Kommissionen anført, at det er ubestridt, at Copigraph mellem 1990 og 1998 var datterselskab og for 100%’s vedkommende ejet af Bolloré, hvilket ifølge gældende retspraksis er tilstrækkeligt til at antage, at Bolloré havde en afgørende indflydelse på datterselskabets adfærd. Denne antagelse bekræftes i øvrigt af de omstændigheder, som er nævnt i beslutningens betragtning 353-355.

b) Rettens bemærkninger

129 Indledningsvis bemærkes, at Bolloré ganske vist bestrider overtrædelsens varighed, men ikke, at Copigraph var impliceret i kartellet.

130 Bollorés argumentation er i det væsentlige, at selskabet ikke kan gøres ansvarlig for datterselskabet Copigraphs deltagelse i kartellet på grundlag af de omstændigheder, som Kommissionen har angivet i beslutningen.

131 Det bemærkes, at ifølge fast retspraksis udelukker den omstændighed, at et datterselskab udgør en i forhold til moderselskabet selvstændig juridisk person, ikke,

at datterselskabets adfærd kan tilregnes moderselskabet, bl.a. når datterselskabet ikke frit bestemmer sin adfærd på markedet, men i det væsentlige følger instrukser fra moderselskabet (Domstolens domme af 14.7.1972, sag 48/69, ICI mod Kommissionen, Sml. 1972, s. 151, org.ref.: Rec. s. 619, præmis 132 og 133, og sag 52/69, Geigy mod Kommissionen, Sml. 1972, s. 225, org.ref.: Rec. s. 787, præmis 44, og dom af 16.11.2000, sag C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen, Sml. I, s. 9925, præmis 26).

132 Videre bemærkes i denne forbindelse, at den omstændighed, at moderselskabet ejer hele aktiekapitalen i datterselskabet, ganske vist udgør et stærkt indicium for, at det over en afgørende indflydelse på datterselskabets adfærd på markedet, men ikke i sig selv er tilstrækkelig til at tilregne moderselskabet ansvaret for datterselskabets adfærd (jf. i denne retning dommen i sagen Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen, nævnt i præmis 131 ovenfor, præmis 27-29, og forslaget til afgørelse fra generaladvokat Mischo i samme sag, Sml. I, på s. 9928, punkt 17-62). Der kræves flere omstændigheder end kapitalandelen, men disse kan bestå i indicier. De supplerende omstændigheder behøver ikke nødvendigvis kunne godtgøres ved fremlæggelse af bevis for, at moderselskabet har givet datterselskabet faktiske instrukser om at deltage i kartellet (jf. i denne retning nævnte forslag til afgørelse, punkt 40, 48 og 51).

133 I den foreliggende sag fremgår det af beslutningens betragtning 353 og 354, at Kommissionen, da den tilregnede Bolloré ansvaret for Copigraphs deltagelse i kartellet, ikke alene baserede sig på, at Bolloré på overtrædelsestidspunktet ubestridt ejede hele aktiekapitalen i Copigraph, men også på andre faktiske forhold, som er nævnt ovenfor i præmis 127, til godtgørelse af, at Copigraph i det væsentlige fulgte Bollorés anvisninger.

134 Bolloré har fremført flere omstændigheder til godtgørelse af, at Copigraph på overtrædelsestidspunktet forretningsmæssigt var helt selvstændigt og har herved gentaget de argumenter, selskabet fremførte i sit svar på klagepunktsmeddelelsen af 28. november 2000 (beslutningens betragtning 353). Det skal derfor undersøges, om der er grundlag for Bollorés påstande, eller om der tværtimod findes indicier for, at Bolloré har øvet afgørende indflydelse på sit datterselskab.

135 Bolloré har for det første gjort gældende under den administrative procedure, at selskabets ledelse var helt adskilt fra Copigraphs ledelse.

136 Fodnote 1 i Bollorés svar på klagepunktsmeddelelsen indeholder imidlertid følgende angivelse:

»Indtil 1993 var et bestyrelsesmedlem fælles for Bolloré og Copigraph, nemlig fru [G.], som repræsenterede Bolloré Participation i Conseil de Bolloré Technologie og Copigraph Holdings faste repræsentant i Copigraph. De sidstnævnte funktioner ophørte hun med den 25. oktober 1993.«

137 Med forbehold af den efterfølgende prøvelse af berettigelsen af Bollorés argumentation til anfægtelse af, at Copigraph deltog i overtrædelsen før september eller oktober 1993, må det altså fastslås, at et medlem af Bollorés bestyrelse sad i Copigraphs ledelse inden for en del af den periode, overtrædelsen varede ifølge Kommissionens konstateringer.

138 I øvrigt fremgår det af en række angivelser i Bollorés svar på klagepunktsmeddelelsen, at de fire personer, som var bestyrelsesmedlemmer i Copigraph fra september 1993 til marts 1997, selv om de ikke var medlemmer af Bollorés bestyrelse, alle varetog funktioner i Bolloré (finansielle, regnskabs- eller driftsmæssige funktioner), for det meste på ledelsesniveau. Som Kommissionen med rette har fastslået i beslutningens betragtning 354, var V., som var Copigraphs bestyrelsesformand/administrerende direktør i overtrædelsesperioden, desuden ifølge Bollorés svar på klagepunktsmeddelelsen lønmodtager i Bolloré og ansvarlig for ledelsen af selskabets papirfabrik i Thonon-les-Bains. V. var endvidere ifølge angivelserne i nævnte betragtning i beslutningen — hvilke angivelser Bolloré har bekræftet i sine

skriftlige indlæg — chef for Bollorés afdeling for »specialpapier«. Den omstændighed, at så mange personer fra Bollorés ledelse deltog i ledelsen af Copigraph, viser, i hvor betydeligt omfang Bolloré var impliceret i driften af sit datterselskab. Dette måtte nødvendigvis indebære, at Bolloré kunne øve en afgørende indflydelse på Copigraphs forretningspolitik på markedet.

139 Hvad angår overtrædelsesperioden mellem februar og september 1995 bekræftes denne analyse endvidere af de angivelser, som er indeholdt i den af J.B. den 2. april 2002 afgivne erklæring, der er optaget som bilag til stævningen, og hvorefter J.B., som var salgsdirektør for Copigraph fra slutningen af september 1992 til marts 1997, samtidig udøvede en salgsfunktion hos Bolloré fra februar 1995.

140 I den forbindelse skal det tilføjes, at Retten fastslog i dom af 14. maj 1998, KNP BT mod Kommissionen (sag T-309/94, Sml. II, s. 1007, præmis 47 og 48), at det forhold, at et direktionsmedlem i moderselskabet deltager i hemmelige kartelmøder, udgjorde et element til godtgørelse af, at moderselskabet nødvendigvis måtte vide og godkendte, at dets datterselskab deltog i overtrædelsen. Dette af Retten i nævnte dom fastslåede forhold kan imidlertid ikke fortolkes således, at den eller de personer fra moderselskabet, som udøver funktioner på ledelsesniveau i datterselskabet, nødvendigvis skal være moderselskabets repræsentant(er), for at det kan antages, at datterselskabet ikke er selvstændigt i forhold til moderselskabet i forretningsmæssig henseende (jf. i denne retning forslag til afgørelse fra generaladvokat Mischo i sagen Store Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen, nævnt i præmis 132 ovenfor, punkt 58). Den omstændighed, at en person, som er tilknyttet moderselskabet, ikke er moderselskabets repræsentant, forhindrer ikke den pågældende i som led i udøvelsen af sine ledelsesfunktioner i datterselskabet at kontrollere, at datterselskabets forretningspolitik på markedet er i overensstemmelse med de retningslinjer, der er udstukket af moderselskabets ledelsesorganer.

141 For det andet har Bolloré gjort gældende under den administrative procedure, at Copigraph havde sin egen infrastruktur.

142 Som Bolloré anførte i svaret på klagepunktsmeddelelsen, kan den omstændighed, at datterselskabet hverken er ejer af produktionsanlæggene eller arbejdsgiver for sit personale, og at dets omsætning bogføres i moderselskabets årsregnskaber, ganske vist medvirke til godtgørelse af, at datterselskabet er uafhængigt i forhold til moderselskabet (jf. i denne retning dommen i sagen Mo och Domsjö mod Kommissionen, nævnt i præmis 67 ovenfor, præmis 89-94). Den omstændighed, at Copigraph — som angivet af Bolloré i svaret på klagepunktsmeddelelsen, uden at dette bestrides af Kommissionen — rådede over sine egne produktionsanlæg og sit eget personale, og at det bogførte sin omsætning i sine egne årsregnskaber, godtgør dog ikke i sig selv, at Copigraph handlede helt uafhængigt på markedet i forhold til moderselskabet, Bolloré.

143 Endelig har Bolloré under den administrative procedure fremført en række omstændigheder, som efter selskabets opfattelse godtgør, at Copigraph i sin forretningspolitik var uafhængig af Bolloré. Dels havde virksomheden på papirområdet et ringe omfang, og Copigraphs omsætning udgjorde en ubetydelig del af koncernens. Dels indkøbte Copigraph også efter at være blevet erhvervet af Bolloré fortsat næsten 35% af sine råstoffer fra virksomheder uden for Bolloré-koncernen, bl.a. en virksomhed, som er direkte konkurrent til Bolloré.

144 Selv om det imidlertid måtte være korrekt, som anført af Bolloré, at såvel dets virksomhed inden for papirsektoren som Copigraphs omsætning inden for Bolloré-koncernen havde et ubetydeligt omfang, godtgør dette ikke, at Bolloré helt overlod det til Copigraph selv at føre sin forretningspolitik. Dette kan heller ikke udledes af den omstændighed, at Copigraph i overtrædelsesperioden delvis modtog forsyninger af råstoffer fra leverandører, som ikke tilhører Bolloré-koncernen. Denne omstændighed udelukker nemlig ingenlunde, at Copigraph ved deltagelsen i kartellet i det væsentlige fulgte anvisninger fra moderselskabet.

145 I den forbindelse må det i øvrigt understreges, som det fremgår af beslutningens betragtning 354, uden at dette er bestridt af Bolloré, at Copigraph hørte under Bollorés afdeling for »specialpapir«.

146 Endvidere indeholder Bollorés svar på klagepunktsmeddelelsen følgende angivelser vedrørende omstændighederne i forbindelse med Bollorés opkøb af Copigraph:

»I 1990 var Bollorés papirfabrik i Thonon-les-Bains (Haute Savoie) udsat for en meget hård konkurrence på et papirmarked, som var kendetegnet ved, at der igennem fire år havde været prisforhøjelser på papirmasse.

[Copigraphs] virksomhed bestod i forarbejdning og distribution af karbonfrit papir, og selskabet var i så henseende en af Thonon-fabrikkens største kunder. Copigraph tegnede sig for mere end [en tredjedel] af fabrikkens omsætning og mere end halvdelen af dennes produktionskapacitet.

Det var derfor navnlig for at sikre Thonon-fabrikkens afsætningsmuligheder og sikre denne industrivirksomheds fortsatte beståen (fabrikken beskæftigede på daværende tidspunkt 340 ansatte), at Bolloré erhvervede alle aktier [i Copigraph].

Denne vertikale integration var på daværende tidspunkt yderligere velbegrundet ved, at Thonon-fabrikken var i vanskeligheder på grund af markedets overkapacitet.«

147 Som Kommissionen med rette har fremhævet i sine skriftlige indlæg, fremgår det af de citerede uddrag, at Copigraphs tilhørsforhold til afdelingen for »specialpapir« var led i en vertikal integrationsordning, hvorefter Bollorés fabrik i Thonon-les-Bains stod for fremstillingen af karbonfrit papir og Copigraph for forarbejdningen og distributionen heraf. Af samme uddrag fremgår endvidere, at Bollorés opkøb af Copigraph hovedsageligt havde til opgave at sikre afsætningsmulighederne og opretholdelsen af Bollorés fabrik i Thonon-les-Bains på et tidspunkt, hvor virksomheden var i økonomiske vanskeligheder på grund af den stærke konkurrence på markedet. Kommissionen var berettiget til at betragte disse angivelser som forhold, der bidrog til godtgørelse af, at Copigraphs deltagelse i priskartellet indgik som led i anvendelsen af en generel politik, der navnlig havde til formål at bevare den stilling på markedet, som dens fabrik i Thonon-les-Bains havde.

148 Det fremgår af det anførte, at de omstændigheder, som Bolloré har påberåbt sig, ikke støtter selskabets påstande om Copigraphs selvstændighed. Tværtimod må det antages ud fra de forhold, som er nævnt ovenfor i præmis 136-140 og 145-147, sammenholdt med det forhold, at Bolloré ejede hele aktiekapitalen i Copigraph inden for overtrædelsesperioden, at Copigraphs deltagelse i priskartellet var resultatet af Bollorés afgørende indflydelse på Copigraphs forretningspolitik. Kommissionen har derfor med rette anset Bolloré for at være ansvarlig for Copigraphs deltagelse i kartellet.

149 I øvrigt kan den omstændighed, at Copigraph blev opkøbt af AWA i november 1998, ikke fritage Bolloré for selskabets ansvar for de overtrædelser, som Copigraph begik inden dette opkøb (jf. i denne retning Domstolens dom af 8.7.1999, sag C-49/92 P, Kommissionen mod Anic Partecipazioni, Sml. I, s. 4125, præmis 145, og af 16.11.2000, sag C-297/98 P, SCA Holding mod Kommissionen, Sml. I, s. 10101, præmis 25).

150 På grundlag af samtlige de anførte betragtninger kan der ikke gives Bolloré medhold i selskabets anbringende, hvorefter tilsidesættelsen af artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53 skyldes, at Kommissionen har tilregnet Bolloré ansvaret for dets datterselskab Copigraphs overtrædelse. Bollorés ansvar for overtrædelsen er hermed godtgjort, uanset om selskabet var direkte impliceret heri, idet klagepunktet herom er forkastet (jf. ovenfor, præmis 66-81).

2. Divipa og Zicuñaga

a) Parternes argumenter

151 Divipa og Zicuñaga har gjort gældende, at Kommissionen med urette har fastslået, at hvert af selskaberne deltog i kartelmøderne vedrørende det spanske marked. De bestrider, at flere af de dokumenter, Kommissionen har støttet sig på, kan tillægges bevisværdi. De anfører endvidere, at der ikke er grundlag for at antage, at de vidste eller burde vide, at kartellet omfattede hele Europa.

152 De to sagsøgere finder ikke, at Kommissionen har taget hensyn til deres særlige situation. Ingen af dem er medlemmer af AEMCP. Divipa er et familieselskab af beskeden størrelse, som udelukkende opererer på det spanske marked, og det producerer ikke, men forarbejder og distribuerer karbonfrit papir. Dets priser afhænger af de priser, der anvendes af selskabets hovedleverandør, Köhler, og af selskabets konkurrenter. Zicuñaga anfører aldrig at have solgt karbonfrit papir.

153 Endvidere gør Zicuñaga gældende, at Kommissionen med urette har lagt til grund, at selskabet deltog i en samlet plan for en samordnet praksis vedrørende prisforhøjelser og aftaler om fastsættelse af salgskvoter og markedsandele.

154 Kommissionen afviser sagsøgernes kritik vedrørende bevisværdien af de dokumenter, Kommissionen har påberåbt sig til støtte for sin opfattelse. Beviserne må vurderes i deres helhed og under hensyn til samtlige relevante faktiske omstændigheder. Beviserne godtgør, at Divipa og Zicuñaga deltog i kartellet for det spanske marked. Det er ikke nødvendigt for at lægge til grund, at de har deltaget i det europæiske kartel, at Kommissionen godtgør, at de har haft kendskab til alle detaljer og omstændigheder i forbindelse med dette kartel, men tilstrækkeligt, at der foreligger en række objektive omstændigheder, som gør det berettiget at antage, at de kendte eller med rimelighed kunne forudse, at kartellet havde en europæisk dimension. Den omstændighed, at et selskab var medlem af AEMCP, udgør ikke i sig selv en overtrædelse ifølge beslutningen. I øvrigt kan en virksomhed ikke fritages for sit ansvar for en tilsidesættelse af konkurrencereglerne på grund af sin størrelse eller sin status som grossist, distributør eller forarbejdningsvirksomhed. Den omstændighed, at kartellet ikke altid nåede sine mål, eller at den pågældende virksomhed ikke altid fulgte den indgåede aftale, udelukker ikke, at den må antages at have deltaget heri. Det er ikke nødvendigt at godtgøre, at virksomheden har deltaget i alle kartellets tiltag.

b) Rettens bemærkninger

155 Det bemærkes indledningsvis, at beviserne for deltagelse i et kartel må vurderes i deres helhed og under hensyn til alle relevante faktiske omstændigheder (jf. i denne retning forslag til afgørelse fra dommer Vesterdorf som udpeget generaladvokat i sag T-1/89, Rhône-Poulenc mod Kommissionen, hvori Retten afsagde dom den 24.10.1991, Sml. II, s. 867, på s. 956 — samlet forslag til afgørelse i de såkaldte »polypropylen«-sager). Det er nødvendigt, at Kommissionen fremlægger præcise og samstemmende beviser for, at overtrædelsen er blevet begået. Det er imidlertid ikke nødvendigt, at hver enkelt af de af Kommissionen fremlagte beviser opfylder disse kriterier i forhold til hvert enkelt led i overtrædelsen, men tilstrækkeligt, at den række indicier, som Kommissionen har påberåbt sig, bedømt i deres helhed opfylder dette krav (jf. Rettens dom af 8.7.2004, forenede sager T-67/00, T-68/00, T-71/00 og T-78/00, JFE Engineering mod Kommissionen, Sml. II, s. 2501, præmis 179 og 180 og den deri nævnte retspraksis).

- 156 Kommissionen har i beslutningens artikel 1, stk. 1 og 2, fastslået, at Divipa og Zicuñaga har overtrådt artikel 81, stk. 1, EF og EØS-aftalens artikel 53, stk. 1, ved at deltage i »et kompleks af aftaler og samordnet praksis inden for sektoren for karbonfrit papir«. Overtrædelsen fastslås at være blevet påbegyndt for Divipass vedkommende i marts 1992 og for Zicuñagas vedkommende i oktober 1993, og for begges vedkommende at være blevet bragt til ophør i januar 1995.
- 157 Det fremgår ved en sammenholdelse af beslutningens betragtning 77-81, 252, 253, 327, 328, 333 og 334, at Kommissionen fastslog i beslutningen, at det nævnte kompleks af aftaler og samordnet praksis havde karakter af en overordnet konkurrencebegrænsende plan, der i det væsentlige bestod i en aftale om prisforhøjelser og fastsættelse af en tidsplan for disses gennemførelse, idet der under visse kartelmøder blev fastsat fælles salgskvoter og markedsandele og udvekslet oplysninger for at lette indgåelsen af aftaler om prisforhøjelser eller sikre anvendelsen af de aftalte prisforhøjelser.
- 158 I beslutningens betragtning 153-176 har Kommissionen nævnt en række omstændigheder, som efter dens opfattelse godtgør, at der blev holdt hemmelige møder vedrørende det spanske marked mellem februar 1992 og oktober 1994, og at Divipa og Zicuñaga deltog i flere af disse møder.
- 159 Endvidere har Kommissionen i beslutningens betragtning 286 angivet, at selv om den havde konstateret, at Divipa og Zicuñaga kun deltog i kartelmøderne vedrørende det spanske marked, må de have vidst, at kartellet omfattede hele det område, der blev til EØS i 1994. Til støtte herfor har Kommissionen i betragtning 287 under henvisning til beslutningens betragtning 89-94 og betragtning 197, 211, 277 og 280 navnlig gjort gældende, at de to mødefora var kædet tæt sammen, og at ingen af deltagerne i de nationale myndigheder kunne være uvidende om, at møderne tjente som supplement til de generelle kartelmøder.

- 160 Det må herefter først efterprøves, om der er grundlag for Kommissionens påstande om, at der fandtes et kartel på det spanske marked, og at Divipa og Zicuñaga deltog heri. Hvis disse påstande har fornødent grundlag, må det dernæst undersøges, om det godtgøres af beviserne for deltagelsen, når disse sammenholdes med de omstændigheder, der er nævnt i beslutningens betragtning 286-289, at Divipa og Zicuñaga også deltog i det generelle kartel, som beslutningens artikel 1, stk. 1, fastslår har bestået.

Spørgsmålet, om der blev afholdt hemmelige møder vedrørende det spanske marked

- 161 Der er flere omstændigheder, som bekræfter, at der fandtes et kartel vedrørende det spanske marked for karbonfrit papir fra februar 1992 til 1995.
- 162 For det første har Sappi erkendt at have deltaget i kartelmøderne vedrørende det spanske marked fra februar 1992 og har afgivet forskellige oplysninger herom. I sit svar til Kommissionen af 18. maj 1999 (dok. nr. 15193-15206) omtaler Sappi forskellige hemmelige møder vedrørende det spanske marked, som blev afholdt den 17. og 27. februar 1992, den 30. september og 19. oktober 1993 samt den 3. maj og 29. juni 1994. Hvad angår årene 1993-1995 har en af Sappis ansatte erklæret (dok. nr. 15179 og 15180) at have deltaget i seks eller syv møder i Barcelona med andre leverandører. Disse møder fandt sted ca. fire-fem gange om året. Den pågældende ansatte mener at have deltaget deri for første gang den 19. oktober 1993 og sidste gang i 1995. Mødernes formål var at fastsætte priser på det spanske marked. De varede ca. to timer og afsluttedes som regel med en beslutning om en procentvis prisforhøjelse. Deltagerne var Copigraph, Arjo Wiggins, Torraspapel, Zicuñaga, Köhler, Stora-Feldmühle (nu MHTP), Zanders og Divipa. Da uddragene af de erklæringer fra Sappi, som er indeholdt i disse forskellige dokumenter, indgik i de dokumenter, der var bilag til klagepunktsmeddelelsen, har alle sagsøgere fået adgang dertil. De er også fremlagt for Retten af Kommissionen.

163 For det andet har AWA erkendt at have deltaget i de multilaterale kartelmøder mellem producenterne af karbonfrit papir og har tilsendt Kommissionen en liste over møder mellem konkurrenterne, som fandt sted mellem 1992 og 1998. Dok. nr. 7828, som er et uddrag af AWA's svar til Kommissionen af 30. april 1999, indeholder en generel erklæring fra AWA vedrørende afholdelsen af flere møder mellem 1992 og 1994, bl.a. i Lissabon og Barcelona, hvori repræsentanter for Sarrió, Binda, Stora-Feldmühle (nu MHTP) og Divipa menes at have deltaget — eller nogle af disse virksomheder — tillige med Zicuñaga, som dog formentlig kun deltog i et enkelt møde. Det fremgår af de øvrige af AWA's erklæringer, som er indeholdt i dok. nr. 7829, at visse af disse møder var hemmelige, og ifølge samme erklæringer, at visse af møderne var »irregulære« (improper), idet de blev anvendt som forum for drøftelser om priserne på karbonfrit papir, herunder hensigtserklæringer om meddelelse af prisforhøjelser. Også AWA's erklæringer i de nævnte to dokumenter (nr. 7828 og 7829), som er fremlagt for Retten, fandtes i de dokumenter, som er indeholdt i bilaget til klagepunktsmeddelelsen, og som Divipa og Zicuñaga har fået aktindsigt i.

164 AWA har endvidere i sit svar på klagepunktsmeddelelsen fremlagt en liste over de »irregulære« møder, der blev afholdt mellem konkurrenter, og som AWA angiver at have bidraget til godtgørelse af. Alene for det spanske marked blev der ifølge denne liste afholdt møder den 17. februar og 5. marts 1992, den 30. september 1993 samt den 3. maj, 29. juni og 19. oktober 1994. De virksomheder, som var repræsenteret ved disse møder, er ikke angivet i den pågældende liste, som er nævnt i beslutningens betragtning 170, og som Retten har anmodet om fremlæggelse af i sag T-132/02. Hverken Divipa, Zicuñaga eller nogen af de andre sagsøgere har betegnet denne liste som et dokument til ugunst for dem, som de ikke fik aktindsigt i eller ikke begærede aktindsigt i.

165 For det tredje har Mougeot i sine erklæringer af 14. april 1999 (dok. nr. 7647-7655) — hvilket selskab også har erkendt at have deltaget i de multilaterale kartelmøder mellem producenter af karbonfrit papir — nævnt flere møder og for hver enkelt heraf af dem angivet deres emne, indhold og de personer, som deltog. For det spanske markeds vedkommende omfattede disse møder mødet af 19. oktober 1994, hvortil Copigraph, Stora, Torraspapel, Divipa, Ekman, Zicuñaga, Köhler, AWA og Mougeot ifølge sidstnævnte havde sendt en repræsentant. Formålet med dette møde var ifølge de nævnte dokumenter at foretage en organisation af det spanske marked, og ifølge angivelserne i et afsnit om »Mødets indhold« var der tale om »Fastsættelse

af priser på det spanske marked ud fra kundernes størrelse [...]». Også Mougeots erklæringer var optaget i de dokumenter, som er indeholdt i bilaget til klagepunktsmeddelelsen og fremlagt for Retten.

166 Den omstændighed, at disse erklæringer fra Mougeot er afgivet efterfølgende og med henblik på, at samarbejdsmeddelelsen blev bragt i anvendelse, kan ikke berøve dem deres bevisværdi. Erklæringer, der går imod den erklærendes interesser, bør nemlig principielt betragtes som særligt troværdige beviser (dommen i sagen JFE Engineering mod Kommissionen, nævnt i præmis 155 ovenfor, præmis 211).

167 Ifølge Rettens praksis kan en erklæring fra en virksomhed, der beskyldes for at have deltaget i et kartel, hvis rigtighed bestrides af flere andre sigtede virksomheder, dog ikke uden støtte i andre beviser betragtes som tilstrækkeligt bevis for, at de sidstnævnte virksomheder har begået en overtrædelse (jf. dommen i sagen JFE Engineering mod Kommissionen, nævnt i præmis 155 ovenfor, præmis 219; jf. endvidere i samme retning Rettens dom af 14.5.1998, sag T-337/94, Enso-Gutzeit mod Kommissionen, Sml. II, s. 1571, præmis 91).

168 I den forbindelse skal fremhæves dels, at erklæringerne fra Sappi, AWA og Mougeot på flere punkter er overensstemmende og dermed støtter hinanden indbydes, dels, at det fremgår af sagen, at deres erklæringer bekræftes af andre beviser hidrørende fra samme periode som de omtvistede faktiske omstændigheder. Det bekræftes således af et andet dokument, som stammer fra samme tidspunkt som overtrædelsesperioden, og som hidrører fra en anden virksomhed, der deltog i kartellet, at hvert af de hemmelige møder, som er nævnt af AWA, faktisk fandt sted.

169 Hvad for det første angår mødet den 17. februar 1992 fremgår det, at W. (Sappi) i en telefax (dok. nr. 4588, som er nævnt i beslutningens betragtning 157 og klagepunktsmeddelelsens punkt 61), der er dateret den 17. februar 1992, meddelte sin overordnede, J., at situationen i det mindste måtte betegnes som usikker på

grund af Köhlers og Sarriós handlemåde, og at der fandt et møde sted samme dag mellem de pågældende parter.

170 For det andet bemærkes vedrørende mødet af 5. marts 1992, at W. (Sappi) i et memorandum af 27. februar 1992 (dok. nr. 4589, som er gengivet i beslutningens betragtning 158 og i klagepunktsmeddelelsens punkt 60) meddelte samme person (J.), at han skulle deltage i et møde i Barcelona ugen efter med andre interesserede parter for at drøfte den seneste udvikling på det spanske marked. Han tilføjede, at mødet fandt sted den 5. marts 1992. Såvel dette som det tidligere nævnte dokument fandtes i bilaget til klagepunktsmeddelelsen.

171 Det memorandum af 9. marts 1992 (dok. nr. 4703 og 4704, der er nævnt i beslutningens betragtning 156 og i klagepunktsmeddelelsens punkt 60), som Sappis spanske agent tilsendte Sappi Europe, indeholder nogle meget præcise angivelser vedrørende de pågældende virksomheders, herunder Divipas, handlemåde, selv om memorandummet ikke er betegnet som et mødereferat. Der tales heri om en prisforhøjelse på 10 spanske pesetas (ESP), som distributørerne havde fastsat som mål, og som ikke fuldt ud blev nået. Det anføres af memorandumets afsender, at Divipa slet ikke forhøjede priserne, og at det var indlysende, at Sappi Europe ikke kunne sætte prisen op, medmindre de andre leverandører gjorde det samme. Han anførte endvidere, at den omstændighed, at Zicuñaga havde tilkendegivet at ville lancere et projekt for en produktion af karbonfrit papir i Frankrig tæt ved den spanske grænse, ville forstærke konkurrencen.

172 Hvad for det tredje angår mødet af 30. september 1993 i Barcelona indeholder et notat (dok. nr. 5 og 9972, som er nævnt i beslutningens betragtning 163), som blev udfærdiget på nævnte dato af Sappis repræsentant, oplysninger om, hvilke salgsmængder AWA, Binda, Copigraph, Sappi, Divipa, Stora-Feldmühle, Köhler, Sarrió og Zanders havde erklæret for 1992 og 1993 tillige med en kvote for fjerde kvartal 1993. Deltagerne var blevet enige om at bekendtgøre en prisforhøjelse på 10% for papirruller og papirark. De havde også aftalt at mødes på ny for at bekræfte overholdelsen af kvoterne. Dette notat var gengivet i sin fulde ordlyd i klagepunktsmeddelelsens punkt 80.

- 173 Hvad for det fjerde angår mødet den 19. oktober 1993 fremgår det af et notat (dok. nr. 4474, der er nævnt i beslutningens betragtning 165 og 192) udfærdiget på spansk af en af Sappis ansatte, der var betegnet som en »Besøgsrapport« (informe vista), at der blev afholdt et møde den 19. oktober 1993, hvori samtlige distributører deltog, bortset fra Copigraph. Under dette møde fastsatte deltagerne forhøjelsen af den endelige forbrugerpris på papirruller til 8%. De indgik også aftale om at meddele producenten, at de kun ville acceptere en forhøjelse af dennes priser på 7,5%, hvilket ville betyde en meravance for distributøren på 0,5%. Selv om dette notat ikke er dateret, bekræfter henvisningen til »de nuværende priser«, at notatet blev udfærdiget samtidig med de refererede omstændigheder. Det er ikke overraskende, at notatet hverken er underskrevet eller dateret, da det vedrører et møde, som havde et konkurrencebegrænsende formål, hvorfor afsenderen var interesseret i, at det efterlod så få spor som muligt (jf. i denne retning dommen i sagen Shell mod Kommissionen, nævnt i præmis 56 ovenfor, præmis 86). Desuden er der ingen tvivl om i betragtning af det sprog, der blev anvendt i notatet og de øvrige af Sappis angivelser, at notatet sigtede til det spanske marked. Notatet var gengivet i klagepunktsmeddelelsens punkt 84, bortset fra den sidste sætning.
- 174 Hvad for det femte angår mødet af 3. maj 1994 indeholder sagsakterne et notat (dok. nr. 14535) af samme dato, som også er udarbejdet af en af Sappis ansatte og benævnt »Besøgsrapport«. Heri anvendes i øvrigt som overskrift: »Møde mellem producenter med henblik på vurdering af prissituationen«. Notatet angiver for hver af de deltagende virksomheder — som var Copigraph, AWA, Torraspapel, Zicuñaga, Köhler, Stora, Zanders, Sappi og Divipa — navnet på den person, som repræsenterede selskaberne. Notatet indeholder endvidere en tabel over priserne på den pågældende dato og de — højere — priser, som skulle anvendes fra den 16. maj, med en angivelse af, at disse priser var aftalt mellem distributørerne. Notatet var bilagt klagepunktsmeddelelsen og dets indhold detaljeret angivet i dennes punkt 110-112.
- 175 Hvad for det sjette angår mødet af 29. juni 1994 findes der et notat, som er dateret samme dato, med overskriften »Møde mellem producenter af karbonfrit papir« (dok. nr. 4476, notatet er nævnt i beslutningens betragtning 164 og 166). Heri angives navnet på den person, der repræsenterede hver af de deltagende virksomheder, som var Torraspapel, Reacto, Divipa, Stora, AWA, Sappi og Zicuñaga. Notatet begynder med ordet »[p]apirruller«, efterfulgt af angivelsen »[a]lle med

fulde ordrebøger og kvoter«. Der tales i notatet om en prisforhøjelse på papirruller på 10% fra den 1. september. Der nævnes forskellige vejledende priser for direkte salg til trykkerier, som er opdelt i tre kundegrupper og produkttyper. Hvad angår prisen på papirark angives det i notatet, at prisen er ændret til samme beløb som tidligere, da den aftalte pris ikke blev overholdt. Det blev besluttet at forhøje prisen i to tempi, nemlig den 1. juli og den 1. september 1994, hver gang med 5%. Notatet slutter med angivelsen: »Næste møde holdes den 23. september kl. 12.30.« Dette dokument var vedlagt klagepunktsmeddelelsen og dets indhold præciseret i dennes punkt 121-123.

¹⁷⁶ Endvidere nævnes det i Sappis interne fax af 4. november 1994 (dok. nr. 4565, som er nævnt i beslutningens betragtning 166), at den førende virksomhed på det spanske marked, Torraspapel, havde bebudet en prisnedsættelse på 10 ESP, og at alt tydede på, at prisforhøjelserne i november ikke ville blive iværksat, idet ingen af distributørerne hidtil havde bekendtgjort sådanne forhøjelser. Denne fax var nævnt i klagepunktsmeddelelsens punkt 130 og vedlagt denne.

¹⁷⁷ Endelig fremgår det, hvad angår mødet af 19. oktober 1994, af et håndskrevet notat af 21. oktober 1994 (dok. nr. 1839, som er nævnt i beslutningens betragtning 167, 222 og 223), der var udarbejdet af Mougeot og vedrørte det spanske marked, at deltagerne havde truffet aftale om de priser, der skulle anvendes fra den 3. januar 1995. Det hedder heri, at »[d]et tillades Zicuñaga og Mougeot at sælge 5 ESP/kg under [...]«. Det angives af notatets afsender, at det »forekommer ham utopisk at bede Zicuñaga om at sælge 2% under de store producenter uden at tale om mængder«. Det efterfølgende møde blev fastsat til den 24. november 1994 til samme tid og sted. Dette håndskrevne notat var vedlagt klagepunktsmeddelelsen.

¹⁷⁸ Det fremgår således, at blandt de møder, som var nævnt af Sappi, men ikke af AWA, dvs. møderne den 27. februar 1992 og den 19. oktober 1993, var det kun det første møde, som ikke bekræftes af andre dokumenter. Det er imidlertid ikke nødvendigt at efterprøve Kommissionens konstateringer vedrørende afholdelsen af dette møde den 27. februar 1992, der under alle omstændigheder lå uden for den overtrædelsesperiode, som foreholdes Divipa og Zicuñaga.

- 179 Endelig har Kommissionen, ud over de nævnte møder af 17. februar og 5. marts 1992, 30. september og 19. oktober 1993 samt 3. maj, 29. juni og 19. oktober 1994, også omtalt et møde, der fandt sted i Barcelona den 16. juli 1992, i tabel 3, som er nævnt i beslutningens betragtning 129 og i beslutningens bilag II, og som vedrørte det spanske og portugisiske marked, og et møde af 23. september 1994, som alene vedrørte det spanske marked.
- 180 Hvad angår mødet den 16. juli 1992 fremgår det af beslutningens betragtning 159, at Kommissionens konstateringer vedrørende afholdelsen af dette møde og dets konkurrencebegrænsende formål er baseret på angivelserne i dok. nr. 4484, 4501-4503 og 4520, der er omtalt i beslutningens fodnote 167 og 168, og som er vedlagt klagepunktsmeddelelsen.
- 181 Sappis agent i Portugal, B.G. fra Unipapel, har i sin mundtlige erklæring (dok. nr. 4484) forklaret, at han rejste til Barcelona den 16. juli 1992 for at deltage i et møde vedrørende »drøftelsen af situationen på markedet for karbonfrit papir i Portugal og Spanien«.
- 182 Denne erklæring bekræftes af kopier af regningerne for rejseudgifter (dok. nr. 4501-4503), hvoraf fremgår, at B.G. rejste fra Lissabon til Barcelona tur/retur den 16. juli 1992.
- 183 I en anden mundtlig erklæring (dok. nr. 4520) forklarede B.G., at formålet med mødet den 16. juli 1992 var at drøfte prisforhøjelser og markedsandele. Han tilføjede, at aftalerne hovedsageligt vedrørte papirruller. Endvidere indrømmede han, uden at kunne dokumentere det, at der var indgået tilsvarende aftaler for papirark. Han angav, at der under dette møde var blevet udvekslet oplysninger vedrørende hver enkelt virksomheds salgsmængder og priser.

- 184 I betragtning af de angivelser, som er refereret i det tre foregående præmisser, havde Kommissionen grundlag for at konstatere, at der den 16. juli 1992 blev afholdt et møde i Barcelona, hvorunder der blev indgået aftaler om prisforhøjelser og fordeling af markedsandele vedrørende Spanien og Portugal, i det mindste vedrørende papirruller. Det skal i den forbindelse fremhæves, at Kommissionen ikke har hævdet, at Divipa deltog i dette møde, da B.G. ikke er nævnt blandt deltagerne.
- 185 Hvad angår mødet den 23. september 1994 bekræfter det notat, som er nævnt ovenfor i præmis 175 (dok. nr. 4476), ganske vist, at dette møde var planlagt, men der findes intet dokument eller nogen erklæring til bekræftelse af, at det faktisk fandt sted. Kommissionen har derfor ikke godtgjort, at der fandt et møde sted vedrørende det spanske marked den 23. september 1994.
- 186 Kommissionen har dog i kraft af den helhed af præcise og samstemmende indicier, som foreligger, fremlagt tilstrækkelig dokumentation for, at der bestod et kartel på det spanske marked i det mindste mellem marts 1992 og januar 1995. Kartellet havde fortsat virkninger, efter at de hemmelige møder var ophørt i oktober 1994, da de prisforhøjelser, som blev aftalt under mødet den 19. oktober 1994 (jf. præmis 177 ovenfor), skulle anvendes fra den 3. januar 1995 (jf. i denne retning Domstolens dom af 3.7.1985, sag 243/83, Binon, Sml. s. 2015, præmis 17, og Rettens dom af 10.3.1992, sag T-14/89, Montedipe mod Kommissionen, Sml. II, s. 1155, præmis 231).
- 187 Kartellet havde form af gentagne møder mellem konkurrerende virksomheder, hvorunder disse hovedsageligt traf aftaler vedrørende prisforhøjelser og tidsplanen herfor. Ved én lejlighed blev der fastsat kvoter, nemlig ved mødet den 30. september 1993 (jf. præmis 172 ovenfor).

Divipas og Zicuñagas deltagelse i kartellet vedrørende det spanske marked

- 188 Ifølge gældende retspraksis er det tilstrækkeligt bevis for, at en virksomhed har deltaget i et kartel, hvis Kommissionen godtgør, at virksomheden har deltaget i møder, hvorunder der blev indgået konkurrencestridige aftaler, uden klart at have taget afstand herfra. Når deltagelsen i sådanne møder er bevist, har virksomheden bevisbyrden for, at dens deltagelse i møderne ikke skete for at begrænse konkurrencen, og for, at den over for konkurrenterne havde oplyst, at den deltog i møderne med et andet formål end deres (Domstolens dom af 8.7.1999, sag C-199/92 P, Hüls mod Kommissionen, Sml. I, s. 4287, præmis 155, dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt i præmis 149 ovenfor, præmis 96, og dom af 7.1.2004, forenede sager C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P og C-219/00 P, Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 123, præmis 81).
- 189 Begrundelsen herfor er, at virksomheden, der har deltaget i det nævnte møde uden offentligt at tage afstand fra det, der blev drøftet, har givet de andre deltagere det indtryk, at den tilsluttede sig mødets resultat og ville rette sig efter det (dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 188 ovenfor, præmis 82).
- 190 I den foreliggende sag må det for det første konstateres, at Divipa og Zicuñaga ifølge den tabel (dok. nr. 15199), der er nævnt i Sappis svar af 18. maj 1999, som er omtalt ovenfor i præmis 162, og som opregner de forskellige møder med angivelse af deres dato, emner og deltagere, deltog i det hemmelige møde den 19. oktober 1993. Dette bekræftes af den angivelse, som er indeholdt i det ovenfor i præmis 173 nævnte notat, og hvorefter alle distributørerne deltog heri, undtagen Copigraph.
- 191 For det andet fremgår det af de erklæringer fra Sappis ansatte, som er nævnt ovenfor i præmis 162, at Divipa og Zicuñaga deltog i de møder mellem oktober 1993 og 1995, hvor den nævnte ansatte var til stede. Hvad angår møderne af 3. maj og

29. juni 1994 har den pågældende ansatte endog angivet, at Divipa var repræsenteret ved A. og C. og Zicuñaga ved E. Disse erklæringer bestyrkes for hvert af mødernes vedkommende af de notater, som er nævnt ovenfor i præmis 174 og 175, og som blev udarbejdet på tidspunktet for de faktiske omstændigheder af Sappis ansatte.

192 For det tredje deltog Divipa ifølge de ovenfor i præmis 163 nævnte erklæringer fra AWA i de møder, som blev afholdt mellem 1992 og 1994 vedrørende det spanske marked, eller selskabet deltog i det mindste i visse af møderne. Derimod overværede Zicuñaga formentlig kun ét af disse møder. Disse erklæringer, som er formuleret i forsigtige vendinger flere år efter de omtvistede omstændigheder, kan ikke afkræfte bevisværdien af de præcise angivelser, som er indeholdt i de skriftlige optegnelser, som blev foretaget af Sappi inden for overtrædelsesperioden, og hvori det udtrykkeligt nævnes, at Zicuñaga deltog i møderne den 19. oktober 1993, den 3. maj og den 29. juni 1994.

193 For det fjerde fremgår det af de erklæringer fra Mougeot, som er nævnt ovenfor i præmis 165, at Divipa og Zicuñaga deltog i mødet den 19. oktober 1994. Zicuñagas deltagelse heri bekræftes også af Mougeots håndskrevne notat af 21. oktober 1994, som er nævnt ovenfor i præmis 177, og hvori det angives, at »[d]et tillades Zicuñaga og Mougeot at sælge [mindst] 5 ESP/kg«. Når disse præcise angivelser fra Mougeot om, at A. (fra Divipa) deltog i dette møde, sammenholdes med de erklæringer fra AWA, som er nævnt i den foregående præmis, havde Kommissionen grundlag for at konkludere, at denne virksomhed deltog i nævnte møde.

194 Den af Divipa anførte omstændighed, at Sappi ikke i sit svar af 18. maj 1999 nævner, at der blev afholdt et møde vedrørende det spanske marked den 19. oktober 1994, må skyldes, at Sappi ikke deltog i dette møde, således som det bekræftes af den liste over deltagerne i dette møde, som blev udarbejdet af Mougeot. Under alle omstændigheder kan denne omstændighed ikke afkræfte den helhed af samstemmende angivelser, der bekræfter afholdelsen af dette møde og Divipas deltagelse.

195 Det fremgår af samtlige de foranstående omstændigheder, at Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for, at Divipa og Zicuñaga deltog i de hemmelige møder, som blev afholdt regelmæssigt mellem den 19. oktober 1993 og den 19. oktober 1994.

196 Selv om disse virksomheder i øvrigt ikke havde deltaget i alle de møder, der regelmæssigt fandt sted inden for rammerne af den af Kommissionen påtalte ordning, har hverken Divipa eller Zicuñaga fremført nogen omstændigheder til støtte for, at de åbent tog afstand fra formålet med de møder, som de deltog i. De kunne derfor tilregnes overtrædelsen. Da det er godtgjort, at sagsøgerne deltog i møderne, og at disse bl.a. blev afholdt med det formål at fastsætte målpriser, gav sagsøgerne i hvert fald deres konkurrenter det indtryk, at de deltog i møderne ud fra de samme bevæggrunde som dem (jf. i denne retning Rettens dom af 17.12.1991, sag T-7/89, Hercules Chemicals mod Kommissionen, Sml. II, s. 1711, præmis 232, og af 10.3.1992, sag T-12/89, Solvay mod Kommissionen, Sml. II, s. 907, præmis 98). Det må understreges, at dette system for afholdelse af møder var led i de pågældende virksomheders bestræbelser på at nå et bestemt økonomisk mål, nemlig at fordreje den normale prisudvikling på markedet for karbonfrit papir. Det ville derfor være unaturligt at betragte denne vedvarende adfærd, der havde samme formål, som særskilte overtrædelser (dommen i sagen Rhône-Poulenc mod Kommissionen, nævnt i præmis 155 ovenfor, præmis 126).

197 Divipas deltagelse i kartellet fra marts 1992 fremgår for det første af de erklæringer fra AWA, som er nævnt ovenfor i præmis 163 og 192. De bestyrkes endvidere af Divipas angivelse i det memorandum af 9. marts 1992, som er nævnt ovenfor i præmis 171. Det fremgår klart af dette memorandum, at Sappis spanske agent heri vurderer forskellige virksomheders anvendelse af prisforhøjelsen på 10 ESP, der tidligere var fastsat som mål af distributørerne. Han nævner udtrykkeligt, at Divipa ikke forhøjede sine priser. Opfølgningen af Divipas prispolitik ud over den, som blev anvendt af Sarrió og AWA, der havde deres eget handelsselskab på det spanske marked, udgør et stærkt indicium for, at dette selskab deltog i kartellet på det pågældende tidspunkt.

- 198 Disse konstateringer vedrørende Divipas deltagelse i kartellet for det spanske marked fra marts 1992 og Zicuñagas deltagelse fra oktober 1993 — hvilken deltagelse begge selskaber fortsatte med indtil januar 1995 — afkræftes ikke af betragtninger vedrørende de pågældende virksomheders særlige kendetegn.
- 199 Som det fremgår af beslutningens betragtning 17 og 330, har Kommissionen taget behørigt hensyn til, at hverken Divipa eller Zicuñaga var medlemmer af AEMCP. Kommissionen har i øvrigt ikke anset et selskabs medlemskab af AEMCP for en omstændighed, der udgør en overtrædelse.
- 200 Hvad angår de af Divipa og Zicuñaga påpegede prisforskelle mellem de prisforhøjelser, der blev besluttet i de møder, de deltog i, og prisudviklingen inden for den periode, hvor disse beslutninger skulle anvendes — selv om det antages, at de tal, som disse virksomheder har fremlagt til illustration af deres prispolitik inden for denne periode, er rigtige — godtgør disse prisforskelle højest, at de pågældende virksomheder ikke har overholdt de beslutninger om prisforhøjelse, som blev vedtaget under de nævnte møder. Ifølge retningslinjerne for beregningen af bøder, der pålægges i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten (EFT 1998 C 9, s. 3) (herefter »retningslinjerne«), kan det forhold, at aftalerne rent faktisk ikke anvendes, udgøre en formildende omstændighed, hvorfor parternes argumenter herom må behandles i forbindelse med gennemgangen af anbringenderne til støtte for annullation eller nedsættelse af bøden (jf. præmis 594-635 nedenfor). Derimod kan den omstændighed, at de aftalte priser ikke er blevet overholdt, ikke afkræfte konstateringen af, at disse møder havde et konkurrencebegrænsende formål, og af at sagsøgerne deltog i kartellerne (Rettens dom af 6.4.1995, sag T-148/89, Tréfilunion mod Kommissionen, Sml. II, s. 1063, præmis 79). Selv om disse prisforskelle anses for godtgjort, afkræfter de ikke beviserne for, at Divipa og Zicuñaga deltog i de omhandlede hemmelige møder.
- 201 Den af Zicuñaga anførte omstændighed, at virksomheden for produktion og distribution af karbonfrit papir inden for dette selskabs concern varetages af Papeteries de l'Atlantique SA, kan ikke rejse tvivl om, at Zicuñaga, som er den eneste

virksomhed, der er nævnt i erklæringerne fra de øvrige medlemmer af kartellet, medvirkede i overtrædelsen. Selv om Zicuñaga kun rådede over 50% af aktiekapitalen i Papeteries de l'Atlantique SA på tidspunktet for de faktiske omstændigheder, har Kommissionen tilregnet Zicuñaga overtrædelsen for selskabets egen handle måde og ikke i egenskab af moderselskab for nævnte datterselskab. For det første nævnes det udtrykkeligt i de skriftlige beviser, som direkte angår møderne af 3. maj og 29. juni 1994 (jf. præmis 174 og 175 ovenfor), at der var en repræsentant for Zicuñaga til stede ved disse to hemmelige møder, som vedrørte det spanske marked. For det andet nævnes selskabet Zicuñaga udtrykkeligt i det håndskrevne notat af 21. oktober 1994, som blev udfærdiget af Mougeot (jf. præmis 177 ovenfor). Der tales intetsteds om Papeteries de l'Atlantique. Selv om beslutningen imidlertid ikke måtte afspejle karakteren af Zicuñagas virksomhed inden for koncernen korrekt, må det konstateres, at selskabet ikke har bestridt angivelsen i beslutningens betragtning 365 om, at det var ansvarligt for prisfastsættelsen for alle papirprodukter i koncernen.

202 Divipa har også påberåbt sig forskellene mellem de angivelser vedrørende selskabets salgsmængder, som fremgår af Sappis notater, og angivelserne i bilaget til dets stævning. Disse forskelle viser, at angivelserne i Sappis notater ikke stammer fra Divipa. I den forbindelse skal det understreges, at angivelserne i bilagene til Divipas stævning ikke støttes af nogen skriftlige dokumenter, som gør det muligt at efterprøve, at de er i overensstemmelse med de faktiske forhold. Under alle omstændigheder godtgør forskellen mellem disse angivelser — såfremt de i øvrigt er korrekte — og angivelserne i Sappis notater alene, at de sidstnævnte angivelser ikke var i overensstemmelse med de faktiske forhold. De giver derimod ikke grundlag for at antage, at de angivelser vedrørende de gennemsnitlige salgsmængder, som er nævnt i Sappis notater, ikke blev meddelt af Divipa under mødet den 30. september 1993.

203 Divipa har endvidere gjort gældende, at selskabet ikke kan se, hvorledes en lille distributør som dette selskab skulle have noget formål med at deltage i producentmøderne. Herom skal understreges, at selskabets status som distributør ikke afkræfter den foreliggende helhed af indicier til støtte for, at Divipa rent faktisk deltog i kartellet vedrørende det spanske marked. Selv om selskabet var distributør, var det ikke dermed uden interesse i at deltage i kartellet, som ifølge den analyse, Kommissionen har foretaget i beslutningens betragtning 153 og 165 — og som Divipa ikke har bestridt — nødvendigvis også måtte omfatte distributørerne, hvis det

skulle fungere hensigtsmæssigt på det spanske marked, som var kendetegnet ved en omfattende integration af produktions- og distributionsnettene, der indebar, at mange producenter samtidig var distributører. Ifølge notatet af 29. juni 1994 (dok. nr. 4476, nævnt ovenfor i præmis 175) vedrørte den aftale, som blev indgået under dette møde, desuden forbrugerpriserne, hvilket i betragtning af Divipas status som distributør i tilstrækkelig grad forklarer, hvorfor selskabet var repræsenteret på mødet.

- 204 Endelig viser den omstændighed, at Divipa aftager mellem 60 og 70% af sin efterspørgsel på karbonfrit papir hos Köhler og den øvrige mængde fra andre producenter, ganske vist, at selskabet til en vis grad er afhængigt af sine leverandører hvad angår købsprisen. For det første er der imidlertid ikke tale om en fuldstændig afhængighed. Den tabel, som Divipa har fremlagt i bilaget til stævningen, viser nemlig, at selskabet i 1993 ikke altid straks overvæltede visse nedsættelser af selskabets indkøbspris, således at det stadig havde en væsentlig avance. Under alle omstændigheder kunne det anførte ikke fratage selskabet dets interesse i at deltage i kartellet, da enhver prisforhøjelse, som blev fastsat inden for rammerne af kartellet og anvendt på kunderne, medførte en forhøjelse af dets avance. Det fremgår i øvrigt af samme tabel, at Köhlers indkøbspris steg fra 159,25 til 195,70 og Divipas avance fra 20,38 til 43,81. Endelig fremgår det af notatet vedrørende mødet af 19. oktober 1993, nævnt ovenfor i præmis 173, at forhandlingerne dels vedrørte den pris, som distributøren skulle betale producenten, dels den prisforhøjelse, som distributørerne foretog i forhold til deres kunder, hvilket medførte en forhøjelse af distributørens avance.

Divipas og Zicuñagas deltagelse i kartellet på det europæiske marked

- 205 Det fremgår af beslutningens betragtning 286, at Kommissionen kun har fastslået, at Divipa og Zicuñaga deltog i de hemmelige møder vedrørende det spanske marked. I beslutningen har Kommissionen dog anført, »at de må have vidst, at kartellet omfattede hele det område, der blev til EØS i 1994«.

- 206 Kommissionen har på dette punkt baseret sig dels på den tætte forbindelse, der bestod mellem de generelle kartelmøder på europæisk plan og de nationale hemmelige møder, navnlig de spanske, dels den omstændighed, at de store europæiske producenter af karbonfrit papir deltog i den hemmelige virksomhed på det spanske marked, og endelig på omfanget af samhandelen i Fællesskabet inden for sektoren for karbonfrit papir i referenceperioden.
- 207 Ifølge retspraksis kan en virksomhed, der har deltaget i en forskelligartet overtrædelse af konkurrencereglerne ved egne handlinger, der udgør en aftale eller en samordnet praksis ifølge artikel 81, stk. 1, EF, og som har til formål at begrænse konkurrencen og at medvirke til gennemførelsen af overtrædelsen i sin helhed, også være ansvarlig for de handlinger, som andre virksomheder har foretaget som led i den samme overtrædelse, for så vidt angår hele det tidsrum, hvor virksomheden har deltaget i den, når der er ført bevis for, at den pågældende virksomhed er bekendt med de øvrige deltagers ulovlige adfærd eller med rimelighed kan forudse denne og er indstillet på at løbe den dermed forbundne risiko (dommen i sagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt i præmis 45 ovenfor, præmis 158 og den deri nævnte retspraksis).
- 208 I den foreliggende sag fremgår det navnlig af præmis 187, at formålet med de aftaler vedrørende det spanske marked, som Divipa og Zicuñaga deltog i, var at fastsætte prisforhøjelserne i fællesskab. Desuden blev der ved én lejlighed, nemlig under mødet den 30. september 1993, som Zicuñaga — der endnu ikke medvirkede i kartellet — ikke deltog i, fastsat salgskvoter på dette marked på grundlag af en udveksling af oplysninger om de foretagne salg. Disse aftaler stemte således overens med det generelle europæiske kartel, hvis hovedformål var at forhøje priserne på karbonfrit papir og ved visse lejligheder i fællesskab fastsætte salgskvoter eller markedsandele og udveksle fortrolige oplysninger for at lette indgåelsen eller anvendelsen af aftalerne om prisforhøjelser.
- 209 Ifølge gældende retspraksis er den blotte omstændighed, at der i henseende til formålet er identitet mellem en aftale, som en virksomhed har deltaget i, og et mere

omfattende kartel, ikke tilstrækkeligt til at anse virksomheden for at have deltaget i det større kartel. Det er således kun, såfremt virksomheden i forbindelse med sin deltagelse i denne aftale vidste eller burde have vidst, at den dermed indgik i det mere omfattende kartel, at dens deltagelse i den pågældende aftale kan betragtes som udtryk for dens deltagelse i det mere omfattende kartel (Rettens dom af 20.3.2002, sag T-28/99, Sigma Technologie mod Kommissionen, Sml. II, s. 1845, præmis 45).

- 210 Kommissionen har anført i beslutningen, at dette gjaldt for Divipa og Zicuñaga, hvilket bestrides af begge selskaber.
- 211 Det er ganske vist ubestridt, at Divipa og Zicuñaga ikke var medlemmer af AEMCP og aldrig deltog i sammenslutningens officielle møder, der ifølge Kommissionen tjente som ramme for det europæiske kartel indtil september 1993, eller i de generelle kartelmøder, som angives at være blevet holdt i randen af AEMCP's officielle møder fra september 1993. I øvrigt godtgør ingen af beviserne for Divipas og Zicuñagas deltagelse i de hemmelige møder vedrørende det spanske marked, at der på nogen af møderne blev talt om et priskartel på europæisk plan.
- 212 Divipa eller Zicuñaga har dog ikke fremført nogen omstændighed, som afkræfter de konstateringer, Kommissionen har foretaget i beslutningens betragtning 89-94 og 211, og de erklæringer fra Mougeot, som er nævnt i betragtning 90. Ifølge dem anførte Mougeot, at »AWA mente, at der ikke var store chancer for at nå de forventede resultater, medmindre de ledende medarbejdere, der var ansvarlige for de lokale markeder, blev involveret, hvilket var årsag til, at der blev holdt møder for de enkelte markeder«, og at »de lokale chefer fik besked af deres overordnede på at foretage en prisforhøjelse, og at de indbyrdes skulle afgøre, hvordan forhøjelsen skulle sikres i praksis«. Det fremgår klart af disse erklæringer, at deltagerne i de nævnte møder for at sikre gennemførelsen af de beslutninger om prisforhøjelser, som blev vedtaget under de generelle kartelmøder, ville sikre, at beslutningerne blev gennemført generelt på de forskellige regionale og nationale markeder. I betragtning af den væsentlige handel med dette produkt mellem medlemsstaterne ville det have været meget ineffektivt udelukkende at træffe konkurrencebegrænsende foranstaltninger inden for én medlemsstat.

- 213 Kommissionen har således fremlagt to tabeller (tabel 5 og 6, som er indeholdt i beslutningens betragtning 207 og 217 samt i klagepunktmeddelelsens punkt 117 og 127), der blev fundet hos Sappi, hvori er angivet de prisforhøjelser, som blev aftalt for de forskellige lande under de to generelle møder den 21. juni og den 22. september 1994. Tabellerne indeholder ingen tal for Spaniens vedkommende, men angivelsen »skal præciseres«. Det fremgår af referatet af mødet den 29. juni 1994 (dok. nr. 4476, nævnt ovenfor i præmis 175) vedrørende det spanske marked og af Mougeots håndskrevne notat af 21. oktober 1994 (dok. nr. 1839, nævnt ovenfor i præmis 177; se endvidere nedenfor i præmis 235), som blev udfærdiget i tilslutning til mødet den 19. oktober 1994, der også vedrørte det spanske marked, at hvert af disse generelle møder blev fulgt op af et nationalt møde, hvorunder prisforhøjelserne for det spanske marked rent faktisk blev præciseret. Som Kommissionen har gjort gældende i sine skriftlige indlæg, bestyrker den omstændighed, at der i Mougeots håndskrevne notat bruges vendingen »med henblik på de vedrørende Spanien nævnte AEMCP-mængder« og tales om en drøftelse af disse tal, at Divipa og Zicuñaga nødvendigvis måtte være klar over, at de møder vedrørende det spanske marked, som de deltog i, indgik i en større ramme med en europæisk dimension.
- 214 Desuden godtgør de forskellige skriftlige dokumenter, som Kommissionen har henvist til i forbindelse med de spanske møder (i beslutningens betragtning 154-171, beslutningens bilag II og de tilsvarende fodnoter), utvetydigt, at der i disse møder deltog et vist antal repræsentanter for europæiske producenter af karbonfrit papir, hvis deltagelse i kartellets generelle møder ubestrideligt fremgår af de beviser, Kommissionen har nævnt i beslutningens betragtning 263-276, og hvis deltagelse i de fleste tilfælde er ubestridt.
- 215 Under hensyn til, som anført af Kommissionen i beslutningens betragtning 176, at det fremgår af de oplysninger, som en repræsentant for Unipapel afgav under kontrolundersøgelserne (dok. nr. 4525, hvoraf et relevant uddrag er gengivet i klagepunktmeddelelsens punkt 74), at de portugisiske kunder havde en fornemmelse af, at der lå et kartel af europæisk dimension bag ved de portugisiske erhvervsdrivendes handlemåde hvad angår prisforhøjelser, kan man vanskeligt forestille sig, at Divipa og Zicuñaga, som under møderne vedrørende det spanske

marked havde kontakt med repræsentanterne for de store europæiske producenter af karbonfrit papir, som deltog i de generelle kartelmøder, var uvidende om, at de ved deres deltagelse i de hemmelige aftaler på dette marked medvirkede i et kartel af europæisk dimension.

- 216 Det må derfor antages, at Divipa og Zicuñaga måtte være bekendt med, at der fandtes et europæisk kartel, og med indholdet heraf (jf. i denne retning cementdommen, præmis 4097), og at de ved at deltage på det spanske marked i aftaler med et tilsvarende konkurrencebegrænsende formål som det europæiske kartel må have vidst, at de dermed tilsluttede sig dette (jf. i denne retning cementdommen, præmis 4099).
- 217 Hvad angår den af Zicuñaga anførte omstændighed, at undersøgelsesmaterialet ikke indeholder beviser for, at priserne på andre end det spanske marked blev drøftet under de spanske møder eller meddelt de andre virksomheder, er denne omstændighed i fuld overensstemmelse med den generelle opbygning af kartellet, hvorefter de forhandlinger, som navnlig blev ført under møderne på nationalt eller regionalt plan, havde til formål at fastlægge de praktiske retningslinjer for, hvorledes de beslutninger om prisforhøjelser, som var vedtaget på europæisk plan, skulle anvendes på de priser, som gjaldt på det pågældende lokale marked. Denne omstændighed anfægter i øvrigt ikke den foregående analyse.
- 218 Zicuñaga påberåber sig endvidere, at selskabet ikke deltog i møderne og den påståede hemmelige virksomhed på det franske og italienske marked, selv om selskabet havde en forretningsmæssig interesse på disse markeder. Herom skal bemærkes, at Zicuñaga under den mundtlige høring erklærede, at »det var ansvarligt for prispolitikken vedrørende alle koncernens papirprodukter og derfor traf alle beslutninger, også for Papeteries de l'Atlantiques produkter« (beslutningens betragtning 365). Angivelsen af, at Zicuñaga havde forretningsmæssige interesser ikke blot i Spanien, men også i Frankrig og Italien i kraft af aktiviteterne i selskabets datterselskab Papeteries de l'Atlantique, kan derfor opfattes således, at Zicuñaga, som ikke kunne være uvidende om, at visse virksomheder, der var repræsenteret

under de spanske møder, var aktive på det franske og italienske marked, med henblik på fastlæggelsen af priserne inden for koncernen nødvendigvis måtte være bekendt med, om de aftaler, selskabet havde indgået, var et led i et europæisk kartel. Selskabet måtte derfor være informeret om, at der fandtes et sådant kartel.

219 Under alle omstændigheder kan det forhold, som er nævnt i den foregående præmis, ikke anfægte analysen i præmis 205-217. I øvrigt kan dette forhold også opfattes som et indicium til bekræftelse af, at Zicuñaga vidste, at de aftaler, selskabet havde indgået vedrørende det spanske marked, udgjorde et led i et europæisk kartel, og derfor fandt det overflødigt at deltage i hemmelige møder og virksomhed uden for Spanien.

220 I øvrigt skal det fremhæves, at Zicuñagas situation på flere punkter adskiller sig fra den situation, selskabet Sigma Technologie di rivestimento befandt sig i den sag, hvor der blev afsagt dom i sagen Sigma Technologie mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 209, og hvortil Zicuñaga har henvist i sine skriftlige indlæg. I modsætning til, hvad der gjaldt for sagsøgeren i nævnte sag, opererede Zicuñaga inden for den sektor, hvor selskabet var aktivt, på flere nationale markeder. Selv om man i øvrigt lægger Zicuñagas opfattelse til grund, hvorefter selskabets spanske konkurrenter fandt, at det førte en aggressiv prispolitik, har Zicuñaga ikke fremlagt bevis for, at selskabet, som det var tilfældet med Sigma Technologie di rivestimento, blev holdt ude fra visse hemmelige møder eller virksomhed på grund af dets rolle som »spielverderber« (dommen i sagen Sigma Technologie mod Kommissionen, nævnt i præmis 209 ovenfor, præmis 42 og 46). Tværtimod viser Mougeots notat vedrørende mødet af 19. oktober 1994, som er nævnt ovenfor i præmis 177, at Zicuñaga blev anset for et fuldgældigt medlem af det spanske kartel, hvori det undertiden fik godkendelse til at sælge til lidt lavere priser end den, som blev anvendt af de øvrige deltagere i kartellet.

- 221 Som led i sit argument til godtgørelse af, at Zicuñaga ikke anvendte de omtvistede prisaftaler, kritiserer selskabet, at Kommissionen under den administrative procedure nægtede det aktindsigt i de detaljerede oplysninger, som er nævnt i beslutningens betragtning 288. Herom skal henvises til betragtningerne ovenfor i præmis 45-51.

Zicuñagas deltagelse i aftalerne om fastsættelse af salgskvoter og markedsandele

- 222 Som anført ovenfor i præmis 153, bestrider Zicuñaga at have deltaget i aftalerne om fastsættelse af salgskvoter og markedsandele.

- 223 Hvad dette spørgsmål angår fremgår det af beslutningens betragtning 77, 81, 252, 253, 326-331, 376, 382 og 383, at Kommissionen har konstateret, at der var indgået aftaler om fastsættelse af salgskvoter og markedsandele, og at disse ikke blev anset for selvstændige overtrædelser, men som et led i den overtrædelse, der er nævnt i beslutningens artikel 1 og tilregnet Zicuñaga, hvis generelle formål var at forhøje priserne på karbonfrit papir på hele det område, der blev til EØS i 1994 (beslutningens betragtning 327), og hvori hovedhjørnestenen var indgåelsen af aftaler om prisforhøjelser (beslutningens betragtning 383).

- 224 Det skal først efterprøves, om Kommissionen korrekt har fastslået, at der fandtes aftaler om fastsættelse af salgskvoter og markedsandele, og om den var berettiget til at antage, at disse aftaler udgjorde et led i den konkurrencebegrænsende helhedsplan, som kendetegnede den overtrædelse, der er fastslået i beslutningens artikel 1, stk. 1. På dette punkt har Kommissionen i beslutningens betragtning 241-251 sondret mellem de indicier, som efter dens opfattelse godtgør, at der var indgået aftaler om tildeling af salgskvoter, og dem, der godtgør, at der var indgået aftaler om markedsandele.

- 225 Hvad for det første angår Kommissionens påstande vedrørende tildelingen af salgskvoter bemærkes dels, at det fremgår af Sappis dokument vedrørende mødet den 30. september 1993 i Barcelona (dok. nr. 5, nævnt ovenfor i præmis 172), at deltagerne i dette møde først angav deres gennemsnitlige salgsmængder i 1992 og 1993 og foretog en fordeling af salgskvoterne for fjerde kvartal 1993, og derpå indgik aftale om at bekendtgøre en prisforhøjelse på 10% for papirruller og papirark fra den 1. januar 1994, og endelig at de besluttede at mødes igen for at fastslå, at kvoterne blev overholdt.
- 226 Dels bemærkes, at Zicuñaga ikke har anfægtet Kommissionens konstateringer i beslutningens betragtning 138, 242 og 243, hvorefter det er angivet i et »mødenotat« (dok. nr. 6, som er gengivet i klagepunktsmeddelelsens punkt 87), udfærdiget af Sappi under et møde den 1. oktober 1993 vedrørende det franske marked, at deltagerne i dette møde indgik aftale om en prisforhøjelse og en tildeling af kvoter for fjerde kvartal 1993 »for at muliggøre prisforhøjelser«.
- 227 Hvad dernæst angår Kommissionens påstande vedrørende aftalerne om markedsopdeling har Zicuñaga ikke fremført nogen omstændigheder til støtte for at tilbagevise Kommissionens konstateringer i beslutningens betragtning 141 og 246, hvorefter det møde, som blev holdt i foråret 1994 i Nogent-sur-Marne vedrørende det franske marked, havde til formål at indgå såvel en aftale om prisforhøjelse som en aftale om markedsopdeling (dok. nr. 7651, nævnt i klagepunktsmeddelelsens punkt 113-115 og indeholdt i bilaget hertil).
- 228 Disse omstændigheder giver grundlag for at antage, at Kommissionen med rette har konstateret i beslutningens betragtning 241, at »de enkelte deltagere på nogle nationale kartelmøder fik tildelt salgskvoter og markedsandele af hensyn til gennemførelsen af de aftalte prisforhøjelser«. Kommissionen kunne derfor med rette antage, at aftalerne om prisforhøjelser og fastsættelse i fællesskab af salgskvoter

og markedsandele udgjorde et uadskilleligt led i den konkurrencebegrænsende helhedsplan, som den i beslutningens artikel 1, stk. 1, konstaterede overtrædelse udgjorde.

229 For det andet skal det undersøges, om Kommissionen havde fornødent grundlag for at gøre Zicuñaga ansvarlig for de dele af overtrædelsen, som aftalerne om tildeling af salgskvoter og markedsandele udgjorde.

230 Angivelsen »papirruller« efterfulgt af angivelsen »[a]lle med fulde ordrebøger og kvoter« i Sappis notat af 29. juni 1994, som er nævnt ovenfor i præmis 175, godtgør ikke nødvendigvis, at der i mødet den 29. juni 1994 blev indgået en aftale om salgskvoter. Det beviser dog, at alle deltagerne i dette møde, herunder Zicuñaga, på tidspunktet for dets afholdelse havde indgået en aftale om fordeling af salgskvoter vedrørende markedet for papirruller.

231 Det skal understreges, at den angivelse vedrørende mødet den 29. juni 1994, som er nævnt i den foregående præmis, udgør det eneste holdepunkt i beviset for, at Zicuñaga deltog direkte i en aftale om tildeling af salgskvoter. Kommissionen har således ikke fastslået, at Zicuñaga deltog i mødet i Barcelona den 30. september 1993, hvorunder der blev indgået en aftale om tildeling af kvoter for fjerde kvartal 1993. Hvad angår de øvrige møder, som Kommissionen korrekt har fastslået, at Zicuñaga deltog i, har Kommissionen ikke gjort gældende i beslutningen, at der blev aftalt salgskvoter under disse møder.

232 Kommissionen har dog anført i svarskriftet, at der også under mødet den 19. oktober 1994 blev talt om salgskvoter.

233 Herom indeholder Mougeots håndskrevne notat af 21. oktober 1994 vedrørende mødet den 19. oktober 1994 om det spanske marked (jf. præmis 177 ovenfor) følgende angivelser:

»— Med henblik på de for Spanien meddelte AEMCP-mængder (med undtagelse af Zicuñaga) ultimo august 94, [plus] 4 300 [t], har jeg spurgt, hvor vores mængder 93 ([minus] 50%), blev af?

— Sarriós svar: mængderne kommer og går!

— Köhlers svar: AEMCP-tallene er forkerte!«

234 Som Kommissionen har gjort gældende i svarskriftet, kunne dette ganske vist betyde, at der blev drøftet kvoter eller salgsmængder under mødet den 19. oktober 1994. Hverken i den del af beslutningen, som vedrører møderne om det spanske marked, eller i den del, som vedrører tildelingen af salgskvoter og markedsandele, har Kommissionen dog nævnt disse angivelser til støtte for sine påstande om, at der under referenceperioden blev indgået aftaler om salgskvoter eller markedsandele. Disse angivelser kan derfor ikke anvendes til godtgørelse af, at Zicuñaga har deltaget i aftalerne om salgskvoter.

235 Angivelsen nævnt ovenfor i præmis 230 godtgør dog, at Zicuñaga under mødet den 29. juni 1994 blev informeret om, at der fandtes en aftale om salgskvoter.

236 Under disse omstændigheder og under hensyn til, at det er godtgjort, at Zicuñaga deltog i aftalerne om prisforhøjelser på det spanske marked, hvorved selskabet vidste eller burde vide, at det hermed deltog i et europæisk kartel, kunne Kommissionen også tilregne det ansvaret for de aftaler om salgskvoter, der var indgået i den periode, hvor selskabet deltog i aftalerne om prisforhøjelser. Der skal herom henvises til fast retspraksis, hvorefter en virksomhed, der har deltaget i en forskelligartet overtrædelse af konkurrencereglerne ved egne handlinger, der udgør en aftale eller en samordnet praksis med et konkurrencebegrænsende formål i den forstand, hvori disse udtryk er anvendt i artikel 81, stk. 1, EF, og som har til formål at medvirke til gennemførelsen af overtrædelsen i sin helhed, også kan være ansvarlig for de handlinger, som andre virksomheder har foretaget som led i den samme overtrædelse, for så vidt angår hele det tidsrum, hvor virksomheden har deltaget i den. Det er tilfældet, når der føres bevis for, at den pågældende virksomhed har været bekendt med de øvrige deltageres ulovlige adfærd eller med rimelighed har kunnet forudse denne og har været indstillet på at løbe den dermed forbundne risiko (dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt i præmis 149 ovenfor, præmis 203).

237 Zicuñaga har derfor et ansvar for den aftale om fordeling af salgskvoter, som blev drøftet på mødet den 29. juni 1994.

238 Hvad angår aftalerne om markedsopdeling fremgår det af beslutningens betragtning 246-251, at Kommissionen først og fremmest har baseret sine konstateringer vedrørende sådanne aftalers beståen på angivelserne om de to møder vedrørende det franske marked, som fandt sted i foråret 1994 og den 6. december 1994. Beslutningen indeholder dog ingen indicier for, at Zicuñaga vidste eller med rimelighed kunne forudse, at møderne vedrørende det franske marked blev anvendt som ramme for aftaler om markedsopdeling. Hvad angår dette punkt har Kommissionen ikke antaget i beslutningen — i modsætning til, hvad der gælder for dens konstateringer vedrørende aftalerne om prisforhøjelse — at de aftaler om markedsopdeling, som var observeret på det franske marked, indgik i en decentraliseret gennemførelse af den hævdede europæiske aftale om markedsopdeling, hvorom deltagerne informerede de lokalt ansvarlige for de forskellige markeder. Under disse omstændigheder kan det ikke antages, at en virksomhed som

Zicuñaga, som ubestrideligt ikke deltog i de hemmelige møder vedrørende andre markeder end det spanske, havde kendskab til eller med rimelighed kunne forudse, at der fandtes de nævnte aftaler om markedsopdeling.

239 Kommissionen har endvidere anført, at spørgsmålet om markedsandelene var optaget på dagsordenen for de generelle kartelmøder (beslutningens betragtning 250). Det er imidlertid ubestridt, at Zicuñaga aldrig deltog i de generelle kartelmøder. Desuden vedrører de omstændigheder, som Kommissionen har fremført i beslutningens betragtning 250 og 251 til støtte for sin påstand, det generelle kartelmøde af 2. februar 1995, dvs. et møde, som fandt sted efter udløbet af den overtrædelsesperiode, som er foreholdt Zicuñaga i beslutningens artikel 1, stk. 2.

240 Følgelig er det ikke godtgjort, at Zicuñaga deltog i en samordnet praksis vedrørende markedsopdeling.

241 På grundlag af det anførte må det konkluderes, at Kommissionen var berettiget til at anse Zicuñaga for ansvarlig for den pågældende praksis for tildeling af salgskvoter inden for den periode, hvor virksomheden deltog i overtrædelsen. Derimod må det fastslås, at Kommissionen med urette har antaget, at Zicuñaga deltog i den del af overtrædelsen, som vedrørte aftalerne om markedsopdeling.

242 Dette fejlskøn kan dog ikke afkræfte konstateringerne af, at Zicuñaga inden for rammerne af møderne vedrørende det spanske marked deltog i aftalerne om prisforhøjelser, eller afkræfte den foretagne analyse, hvorefter Zicuñaga i kraft af disse aftaler deltog i det europæiske kartel vedrørende priserne på karbonfrit papir, som udgjorde den væsentligste del af den overtrædelse, der er konstateret i beslutningens artikel 1, stk. 1. De nævnte betragtninger vedrørende markedsopdelingen skaber derfor ikke tvivl om, at Zicuñaga deltog i denne overtrædelse. Det må herved antages, at Zicuñaga som følge af, at selskabet deltog mere end et år i de

pågældende initiativer til fastsættelse af priser, med rimelighed kunne forudse, at de deltagende virksomheder ville forsøge at fremme disse initiativer på forskellig måde og var villige til at acceptere dette. Det skal dog efterprøves i forbindelse med behandlingen af Zicuñagas subsidiære påstande om nedsættelse af den bøde, som er pålagt selskabet ved beslutningens artikel 3, om, og i givet fald i hvilket omfang, den omstændighed, at Zicuñaga ikke havde noget ansvar for den samordnede praksis for markedsopdelingen, kan begrunde en nedsættelse af den pålagte bøde.

- 243 På grundlag af samtlige disse betragtninger kan der ikke gives Divipa og Zicuñaga medhold i de anbringender, som de har fremført henholdsvis vedrørende artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53, og anbringendet om, at der er anlagt fejlskøn.

C — Anbringenderne om overtrædelsens varighed

- 244 Nogle af sagsøgerne, nemlig Bolloré, MHTP, Köhler, Mougeot, Torraspapel, Divipa og Zicuñaga, har bestridt Kommissionens konstateringer vedrørende varigheden af deres deltagelse i overtrædelsen. Enkelte sagsøgere (MHTP, Köhler, Mougeot og Torraspapel) har fremført deres argumenter til støtte for påstandene om delvis annullation af beslutningens artikel 1 og nedsættelse af den bøde, der er pålagt dem ved beslutningens artikel 3, mens andre (Bolloré, Divipa og Zicuñaga) har argumenteret derfor til støtte for deres subsidiære påstande om nedsættelse af bøden. Hvad angår de sidstnævnte virksomheder fremgår det dog af deres skriftlige indlæg, at de i det væsentlige bestrider lovligheden af den anfægtede beslutning med hensyn til varigheden af den overtrædelse, som det fastslås i beslutningens artikel 1, stk. 2, at hver af dem har begået. Deres påstande må derfor omfortolkes og forstås på den måde, at de også rejser krav om delvis annullation af bestemmelsen i beslutningens artikel 1, stk. 2, vedrørende overtrædelsens varighed.

245 Bolloré, MHTP, Köhler, Mougeot og Torraspapel har fremført næsten de samme argumenter og gjort gældende, at Kommissionen ikke har godtgjort, at de deltog i kartellet i perioden forud for september eller oktober 1993 eller, hvad angår MHTP, i perioden forud for januar 1993. Når bortses fra særlige forhold i de enkeltes situation, går deres argumentation i det væsentlige ud på dels, at Kommissionen ikke, som hævdet af denne, har godtgjort, at de møder, som blev afholdt på europæisk plan inden for rammerne af AEMCP før september eller oktober 1993, blev anvendt som ramme for hemmelige prisaftaler, dels ikke har godtgjort, at de deltog i de hemmelige møder på nationalt eller regionalt plan før denne periode. Den argumentation, som hver af virksomhederne har fremført, skal først behandles under ét tillige med Mougeots supplerende argumentation om, at Kommissionen ikke har godtgjort, at dette selskab deltog i kartellet efter juli 1995. Dernæst skal de anbringender, som er fremført henholdsvis af Divipa og Zicuñaga, behandles.

1. Anbringenderne fremført af Bolloré, MHTP, Köhler, Mougeot og Torraspapel

a) Sagsøgernes deltagelse i overtrædelsen før september eller oktober 1993

Parternes argumenter

246 Som led i anbringendet om tilsidesættelse af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 har Bolloré gjort gældende, at Kommissionen ikke har godtgjort, at selskabet har noget ansvar for kartellet mellem januar 1992 og september eller oktober 1993. Til støtte herfor anfører selskabet for det første, at Copigraph har nægtet at have deltaget i noget kartel før september 1993. For det andet anfører selskabet, at AWA's erklæringer af 5. maj 1999, Mougeots erklæringer af 14. april 1999 og Sappis erklæringer af 6. januar 1998, hvorpå Kommissionen har baseret sin påstand om, at Copigraph deltog i kartellet før september 1993, ikke har nogen som helst

bevisværdi. Ifølge Bolloré er disse erklæringer indbyrdes modstridende, idet Mougeots erklæringer vedrører generelle kartelmøder, som hævdes at have fundet sted, mens AWA's erklæringer vedrører et kartel for det franske marked, som ligeledes hævdes at have bestået. Bolloré anfører endvidere, at den første prisforhøjelse, som Copigraph foretog, skete i december 1993, hvilket udelukker, at selskabet deltog i et kartel før september eller oktober 1993.

247 Til støtte for anbringendet om, at der ikke er fremlagt fornødne beviser, har MHTP gjort gældende, at Kommissionen ikke har godtgjort, at dette selskab deltog i en overtrædelse før januar 1993. Til støtte herfor anfører selskabet for det første, at de erklæringer fra AWA, Sappi og Mougeot, som er nævnt i beslutningens betragtning 107 og 108, ikke beviser, at AEMCP's møder i 1992 blev anvendt som ramme for et kartel. For det andet anfører MHTP, at det ikke i modsætning til, hvad Kommissionen har konstateret, er bevist, at selskabet deltog i mødet den 5. marts 1992 vedrørende det spanske marked, i mødet i foråret 1992 vedrørende det franske marked og i mødet den 16. juli 1992 vedrørende det spanske og det portugisiske marked.

248 Til støtte for anbringendet om manglende beviser har Köhler gjort gældende, at Kommissionen ikke har godtgjort, at selskabet deltog i et konkurrencebegrænsende kartel før oktober 1993. I den forbindelse anfører selskabet for det første, at de erklæringer fra Mougeot og Sappi, som Kommissionen har påberåbt sig, ikke beviser, at der blev indgået hemmelige aftaler inden for rammerne af AEMCP før oktober 1993. Den omstændighed, at der fandt hemmelige møder sted vedrørende en række nationale eller regionale markeder før oktober 1993, godtgør ikke, at der fandt en samordning sted på europæisk plan på dette tidspunkt. For det andet anfører Köhler, at det ikke i modsætning til, hvad Kommissionen har konstateret, er godtgjort, at selskabet deltog i møderne den 17. februar og 5. marts 1992 vedrørende det spanske marked, i mødet i foråret 1992 vedrørende det franske marked, i mødet den 16. juli 1992 vedrørende det spanske og portugisiske marked, i mødet den 14. januar 1993 vedrørende Det Forenede Kongerige og Irlands marked, i mødet i foråret 1993 vedrørende det franske marked og i mødet den 30. september 1993 vedrørende det spanske marked.

249 Til støtte for anbringendet om, at Kommissionen har anlagt et åbenbart urigtigt skøn, anfører Mougeot, at den ikke har godtgjort, at selskabet deltog i et kartel før oktober 1993. I de erklæringer fra Sappi, som Kommissionen har påberåbt sig, er selskabet ikke nævnt blandt deltagerne i de hemmelige møder i 1992 og 1993. Da Mougeot ikke var medlem af AEMCP i 1992, deltog selskabet udelukkende som observatør i de møder, som blev afholdt af sammenslutningen den 26. maj og 10. september 1992. Der er al mulig grund til at antage, at deltagerne i AEMCP's møde den 9. februar 1993, som var det første møde i sammenslutningen, selskabet deltog i som medlem, ikke i dettes nærværelse omtalte kartellet eller dettes hensigtsmæssighed.

250 Endvidere anfører Mougeot, at den gengivelse, som Kommissionen har givet i beslutningens betragtning 111 af selskabets erklæringer af 14. april 1999, er fordrejet, og at den redegørelse fra Sappi, som Kommissionen har omtalt i beslutningens betragtning 112 til støtte for sin opfattelse om, at AEMCP's officielle møder blev anvendt som ramme for de hemmelige prisaftaler før sammenslutningens omstrukturering i september 1993, ikke har nogen bevisværdi.

251 Til støtte for anbringendet om den fejlagtige anvendelse af artikel 81, stk. 1, EF og om, at der foreligger en tilsidesættelse af grundsætningen om formodningen for uskyld og en væsentlig formforskrift, anfører Torraspapel, at der ikke findes noget bevis for selskabets angivelige deltagelse i en overtrædelse i perioden mellem januar 1992 og september 1993. Torraspapel har under sagen først fremført en række indledende bemærkninger vedrørende risikoen for et strategisk angiveri på grund af Kommissionens nye politik for eftergivelse og vedrørende den manglende bevisværdi af de erklæringer fra AWA, Sappi og Mougeot, som Kommissionen har påberåbt sig til støtte for sin opfattelse. Torraspapel har derpå for det første bestridt, at AEMCP's officielle møder blev anvendt som ramme for hemmelige prisaftaler indtil september 1993, og for det andet anført, at selskabet ikke, som Kommissionen har konstateret, deltog i møderne den 17. februar og 5. marts 1992 vedrørende det spanske marked, møderne i foråret 1992 og foråret 1993 vedrørende det franske marked og mødet den 16. juli 1992 vedrørende det spanske og det portugisiske marked.

- 252 Heroverfor har Kommissionen afvist den fremførte kritik vedrørende bevisværdien af AWA's, Sappis og Mougeots erklæringer. Ifølge Kommissionen viser disse erklæringer, hvorledes kartellet var organiseret, også i 1992. Kommissionen imødegår i øvrigt punkt for punkt sagsøgernes argumenter om, at de ikke deltog i de forskellige nationale eller regionale møder.

Beslutningen

- 253 Ifølge beslutningens artikel 1, stk. 2, har Bolloré, MHTP, Köhler og Torraspapel deltaget i overtrædelsen fra januar 1992 til september 1995, mens Mougeot ifølge samme bestemmelse har deltaget i overtrædelsen fra maj 1992 til september 1995.

- 254 De relevante punkter i beslutningen vedrørende disse fem sagsøgeres deltagelse i overtrædelsen inden for perioden mellem januar eller maj 1992 og september eller oktober 1993 er følgende:

»(83) Den EØS-dækkende planlægning og samordning af kartellet fandt sted på de generelle kartelmøder, der blev holdt under dække af de officielle møder i brancheforeningen AEMCP.

(84) På de generelle kartelmøder vedtog deltagerne principielt tidsplanen for prisforhøjelserne og disses størrelse (procentbeløb) for de enkelte EØS-lande. De vedtog flere løbende prisforhøjelser for nogle måneder frem.

(85) AEMCP-møderne fungerede som kartelmøder i hvert fald fra januar 1992 til september 1993 [...]

(87) Der var normalt stor mødedeltagelse i AEMCP-møderne, og på overtrædelsess tidspunktet deltog alle daværende AEMCP-medlemmer i møderne: AWA, Binda, Copigraph, Köhler, Mougeot, [...], Stora, Torraspapel/Sarrió og Zanders.«

255 I øvrigt fremgår det af betragtning 107-113, at Sappi har erkendt, at der var indgået en hemmelig aftale mellem konkurrerende producenter på de regelmæssige møder, som fandt sted i hvert fald fra begyndelsen af 1992. En af Sappis ansatte udtalte, at der blev afholdt sådanne møder »på EU-plan« fra 1991. Også AWA har erkendt, at der blev holdt sådanne møder fra begyndelsen af 1992. Mougeot, der tilsluttede sig AEMCP sidst i 1992, har afgivet erklæringer (dok. nr. 7647, nævnt ovenfor i præmis 165) vedrørende indholdet af et officielt møde i AEMCP, som blev holdt i 1993, og hvoraf Kommissionen udledte, at sammenslutningens omstrukturering også indebar en omstrukturering af kartellet. Herom udtalte Mougeot:

»Det var formodentlig i forbindelse med et officielt AEMCP-møde i Frankfurt den 14. september 1993, eller på det foregående møde, men i hvert fald på det tidspunkt, hvor [B.] blev chef for AWA's afdeling for selvkopierende papir, at [han] klart besluttede at indbyde de største producenter af selvkopierende papir på de enkelte markeder til »uofficielle« møder og at ændre organisationen af de officielle AEMCP-møder. [Han] besluttede, at der fra nu af skulle være en advokat til stede ved alle AEMCP-møderne for at give dem en officiel karakter og sikre, at de ikke kunne udsættes for kritik. Til gengæld skulle alt, hvad der havde med priser at gøre, ikke længere drøftes på disse møder, men kun på »uofficielle« møder.«

Rettens bemærkninger

- 256 Indledningsvis bemærkes, at hvad angår fremlæggelsen af bevis for en overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF påhviler det Kommissionen at føre bevis for de fastslåede overtrædelser og for, at der er indtruffet de omstændigheder, som overtrædelsen udgør (Domstolens dom af 17.12.1998, sag C-185/95 P, Baustahlgewebe mod Kommissionen, Sml. I, s. 8417, præmis 58, og dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt i præmis 149 ovenfor, præmis 86).
- 257 Det er derfor nødvendigt, at Kommissionen fremlægger præcise og samstemmende beviser for, at overtrædelsen er begået (jf. Rettens dom af 6.7.2000, sag T-62/98, Volkswagen mod Kommissionen, Sml. II, s. 2707, præmis 43 og den deri nævnte retspraksis).
- 258 Hver enkelt af de beviser, som Kommissionen har fremlagt, behøver dog ikke opfylde disse kriterier i forhold til hvert enkelt led i overtrædelsen. Det er tilstrækkeligt, at den række af indicier, som Kommissionen har påberåbt sig, bedømt i deres helhed opfylder dette krav (jf. i denne retning Domstolens dom af 15.10.2002, forenede sager C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P — C-252/99 P og C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 8375, præmis 513-520). I øvrigt skal beviserne, som angivet ovenfor i præmis 155 og 166, vurderes i deres helhed, og erklæringer, der er afgivet inden for rammerne af samarbejdsmeddelelsen, kan ikke alene af denne grund frakendes bevisværdi.
- 259 Det fremgår af beslutningen, at Kommissionen har baseret sin antagelse om, at de pågældende fem sagsøgere i perioden mellem januar 1992 — eller maj 1992 for

Mougeots vedkommende — og september eller oktober 1993 havde ansvaret for at deltage i hemmelige udvekslinger og et system for hemmelige møder, som indebar, at der var en indbyrdes forbindelse mellem, på den ene side, AEMCP's officielle møder, som ifølge Kommissionen blev anvendt som ramme for de hemmelige prisaftaler, og, på den anden side, de nationale eller regionale kartelmøder.

260 Først skal det hævdede system for hemmelige møder, som bestod af AEMCP's officielle møder og de nationale eller regionale kartelmøder, undersøges, og dernæst de pågældende sagsøgeres deltagelse i disse møder før september eller oktober 1993.

— Det hævdede system for hemmelige møder

AEMCP's officielle møder før september eller oktober 1993

261 Det fremgår ved en gennemgang af beslutningens betragtning 107-113, 254-256 og 295, at Kommissionen til støtte for sine påstande om, at der før september eller oktober 1993 blev holdt generelle (europæiske) kartelmøder inden for rammerne af AEMCP's officielle møder, for det første har påberåbt sig de erklæringer fra Mougeot, som er indeholdt i dok. nr. 7647 (jf. præmis 255 ovenfor), for det andet et vidneudsagn fra en af Sappis ansatte og nogle tilståelser fra Sappi og AWA, og for det tredje de mange beviser, som godtgør, at der blev afholdt nationale eller regionale kartelmøder fra januar 1992, og som behandles nedenfor i præmis 281 ff.

- 262 Ifølge beslutningens betragtning 113 og 254 udgør Mougeots erklæringer (dok. nr. 7647), som er omhandlet i beslutningens betragtning 108 og citeret ovenfor i præmis 255, kernen i Kommissionens bevis på dette punkt.
- 263 Det bemærkes herom indledningsvis, at Mougeots påstande om, at Kommissionen har fordrejet selskabets erklæringer, må tilbagevises. Det fremgår ved at sammenholde beslutningens betragtning 108 med dok. nr. 7647, som indeholder de pågældende erklæringer, at Kommissionen i beslutningen foretog en ordret og loyal gengivelse af de erklæringer fra Mougeot, som var indeholdt i det nævnte dokument.
- 264 Som svar på et argument fra Köhler skal endvidere bemærkes, at det under hensyn til det umisforståelige indhold af Mougeots erklæringer findes berettiget, at Kommissionen ikke fandt, at Mougeots senere dementi, som er indeholdt i selskabets svar på klagepunktsmeddelelsen, var troværdigt, således som det fremgår af beslutningens betragtning 295.
- 265 Retten finder også at burde tilbagevise Torraspapel's argument om, at angivelserne i beslutningens fodnote 97 godtgør, at Kommissionen selv tvivlede på bevisværdien af Mougeots erklæringer. Den omstændighed, at Kommissionen i denne fodnote i betragtning af de skriftlige beviser, der var indeholdt i undersøgelsesmaterialet, tilbageviste Mougeots påstand om, at det første AEMCP-møde, selskabet deltog i, var mødet den 9. februar 1993, kan ikke fortolkes som udtryk for, at Kommissionen generelt tvivlede på bevisværdien af Mougeots erklæringer. I modsætning til, hvad der gælder for de angivelser fra Mougeot, som er nævnt i beslutningens fodnote 97, modsiges de erklæringer, der er omtalt i beslutningens betragtning 108, ikke af noget forhold, som kan bringe tvivl om disse erklæringers bevisværdi.

266 Det fremgår af disse erklæringer fra Mougeot, at det under et officielt AEMCP-møde blev besluttet af B., efter at denne havde tiltrådt en stilling som leder af AWA's afdeling for »Selvkopierende papir«, at omstrukturere AEMCP's virksomhed ved fremover at holde sammenslutningens officielle møder med deltagelse af en advokat, for at sikre, at de »ikke kunne udsættes for kritik«, og ved fremover kun at behandle »alt, hvad der havde med priser at gøre« på »uofficielle« møder. Mougeots erklæringer viser klart, at AEMCP's officielle møder, inden denne omstrukturering af AEMCP's virksomhed, som blev besluttet af B. (AWA), fandt sted, blev anvendt som ramme for drøftelser vedrørende priserne. Det var netop disse drøftelser, som udgjorde det kritiserede emne for disse møder.

267 Ingen af de pågældende sagsøgere har bestridt angivelsen i beslutningens betragtning 110 af, at AEMCP's første officielle møde med deltagelse af en advokat blev holdt den 18. november 1993. Kommissionen havde derfor grundlag for at antage, at B.'s beslutning om at omstrukturere AEMCP's virksomhed og møder blev truffet under det officielle møde i sammenslutningen, som blev holdt umiddelbart forud for mødet den 18. november 1993, dvs. mødet den 14. september 1993. Kommissionen har derfor med rette antaget, at der fandt prisdrøftelser sted under AEMCP's officielle møder indtil det officielle møde den 14. september 1993.

268 Denne antagelse bestyrkes af beslutningens betragtning 115-121, hvoraf fremgår, at der efter denne beslutning om omstrukturering blev holdt halvofficielle møder i randen af AEMCP's officielle møder, som havde til formål at indgå aftaler om prisforhøjelser i EØS.

269 For det andet har Kommissionen påberåbt sig det uddrag af et vidneudsagn i februar 1993 fra en ansat i Sappi (dok. nr. 5407, som er indeholdt i bilaget til klagepunktsmeddelelsen), som er gengivet i beslutningens betragtning 112, og som angav at huske, at hans kolleger »kom tilbage fra møder, herunder AEMCP-møder, med en meget klar opfattelse af de prisforhøjelser, der skulle gennemføres, og at de var temmelig ligeglade med konkurrenternes reaktioner«.

- 270 I modsætning til, hvad visse sagsøgere har gjort gældende, har denne medarbejder i Sappi ingenlunde afgivet denne erklæring om, hvad han huskede, i en tvivlende eller forsigtig tone. I mangel af det modsatte må disse angivelser forstås således, at de vedrørte såvel perioden før som efter september 1993. Hvad angår perioden mellem februar og september 1993 bekræfter de, at der fandt hemmelige møder sted vedrørende prisforhøjelser på europæisk plan inden for rammerne af AEMCP's officielle møder, hvilket i øvrigt ikke bestrides af de virksomheder, som har indrømmet at have deltaget i kartellet fra 1992.
- 271 På dette stadium i analysen fremgår det altså, at Kommissionen med rette har antaget, at der før september 1993 blev indgået prisaftaler inden for rammerne af AEMCP's officielle møder. Det må herefter efterprøves, om Kommissionen havde grundlag for at fastslå, at AEMCP's officielle møder var blevet anvendt som ramme for sådanne aftaler senest fra januar 1992 og fortsatte uden afbrydelser indtil september 1993.
- 272 Hvad dette spørgsmål angår fremgår det af beslutningens betragtning 86 og 113, at Kommissionen til støtte for disse konstateringer har gjort gældende, at AEMCP's første officielle møde, for hvilke Kommissionen råder over en række skriftlige erklæringer, var mødet den 23. januar 1992. Kommissionen er af den opfattelse ud fra en sammenholdelse, på den ene side, af de ifølge Kommissionen samstemmende erklæringer fra AWA og Sappi, som er nævnt i beslutningens betragtning 107 — der bekræfter, at der blev holdt hemmelige møder på europæisk plan fra begyndelsen af 1992 — og, på den anden side af beviserne for, at der fandt regelmæssig mødevirksomhed sted, og var kontakter på nationalt eller regionalt plan, som påbegyndtes i januar 1992 (samme betragtning), at det europæiske priskartel senest blev påbegyndt i januar 1992. I beslutningens betragtning 113 har Kommissionen tilføjet, at det fremgår af dokumenter, som er i dens besiddelse, at der mellem januar 1992 og mødet den 14. september 1993 fandt otte AEMCP-møder sted, som alle blev holdt i Zürich.
- 273 Det må for det første konstateres, at ingen af sagsøgerne har rejst tvivl om rigtigheden af beslutningens angivelser vedrørende afholdelsen af et officielt AEMCP-møde den 23. januar 1992.

274 Endvidere skal det bemærkes, for det første, at AWA i den erklæring, som Kommissionen har omtalt i beslutningens betragtning 107 (dok. nr. 7828 og 7829, jf. præmis 163 ovenfor), har erkendt, at selskabet fra begyndelsen af 1992 deltog sammen med konkurrenter i visse »irregulære« (»improper«) møder, der blev anvendt som ramme for udvekslinger af tilkendegivelser vedrørende bekendtgørelser om prisforhøjelser. Ifølge AWA's svar på Kommissionens begæring om oplysninger (dok. nr. 7829) vedrører denne indrømmelse fra selskabet møder, hvori deltog Sarrió, Mougeot, Stora-Feldmühle, Copigraph, Köhler og Zanders, og som fandt sted mellem 1992 og 1995 i Paris, Zürich og Genève. Zürich er imidlertid netop den by, hvori alle AEMCP's officielle møder mellem januar 1992 og september 1993 fandt sted, således som det fremgår af tabel A i beslutningens bilag I.

275 Ifølge AWA's svar (dok. nr. 7827) vedrører det uddrag, som er omhandlet i beslutningens betragtning 61 og 107, enkelthederne i de møder, som fandt sted fra den 1. januar 1992 indtil datoen for afgivelsen af dette svar, bortset fra AEMCP's officielle møder, hvorfor det heraf kunne udledes, at alle AEMCP's møder blev undtaget, fordi de ikke havde en hemmelig karakter. Da en rimelig tvivl bør komme sagsøgerne til gode i overensstemmelse med princippet om in dubio pro reo, bør det lægges til grund, at AWA's erklæringer ikke i sig selv giver grundlag for at antage, at AEMCP's officielle møde den 23. januar 1992 blev anvendt som ramme for en prisaftale. De giver dog et væsentligt holdepunkt for, at der fandtes et kartel på europæisk plan fra begyndelsen af 1992.

276 Hvad for det andet angår Sappis erklæringer, som er nævnt i beslutningens betragtning 107, fremgår det af dennes betragtning 73, at Kommissionen har henvist til de udtalelser fra Sappi, som »tyder [...] på, at der var hemmelige kontakter mellem de europæiske producenter af karbonfrit papir så langt tilbage som i 1981, hvor deres brancheforening, AEMCP, blev oprettet, og især fra midten af 1980'erne«.

277 I beslutningens fodnote 64 (dok. nr. 4656) har Kommissionen præciseret følgende:

»Sappi har forelagt Kommissionen en udtalelse fra en af sine ansatte, der har beskæftiget sig med salg af karbonfrit papir siden 1970'erne, og som har udtalt, at »han fik først mistanke om et hemmeligt samarbejde inden for karbonfrit papir omkring midten af 1980'erne på grund af bemærkninger fra ledende medarbejdere [...] Han ville have troet, at samarbejdet omfattede bl.a. Anjo Wiggins, Köhler og Stora-Feldmühle. Han havde haft kendskab til bilateral informationsudveksling fra omkring midten/slutningen af 1980'erne.«

278 Det angives i en erklæring fra en anden af Sappis ansatte, at der fandt hemmelige kontakter og møder sted mellem konkurrenter fra 1991 til 1993 på fællesskabsplan. Vedkommende ansatte i Sappi har erklæret, at han mente, at disse kontakter havde karakter af en hemmelig aftale, og at leverandørerne indbyrdes drøftede priser på fællesskabsniveau.

279 De erklæringer fra Sappis ansatte, som er nævnt i de foregående præmisser, godtgør, at der fra slutningen af 1980'erne til begyndelsen af 1990'erne fandtes et priskartel på europæisk plan mellem visse producenter. I øvrigt bestyrker det AWA's erklæringer om, at der fandtes et kartel på europæisk plan fra begyndelsen af 1992. Derimod kan heraf ikke udledes, at AEMCP's officielle møde den 23. januar 1992 blev anvendt som ramme for de hemmelige kontakter. Ligeså lidt som AWA's erklæringer giver disse erklæringer altså i sig selv grundlag for at antage, at Kommissionen med rette har fastslået, at der blev indgået hemmelige prisaftaler fra januar 1992 inden for rammerne af AEMCP's officielle møder.

280 Herefter må det tredje punkt, som Kommissionen har fremført, undersøges, nemlig det nærmere system for, hvorledes der fra begyndelsen af 1992 blev afholdt hemmelige møder og udvekslet kontakter på nationalt eller regionalt plan i tilknytning til AEMCP's officielle møder.

Møder på nationalt eller regionalt plan før september eller oktober 1993

281 Det fremgår af tabel 3 vedrørende »Nationale og regionale kartelmøder fra februar 1992 til foråret 1995«, som er gengivet i beslutningens betragtning 129, at Kommissionen har konstateret, at der blev holdt syv nationale eller regionale møder mellem februar 1992 og 30. september 1993. Ifølge de nærmere angivelser vedrørende disse møder i beslutningens bilag II blev der

- holdt et møde den 17. februar 1992 vedrørende det spanske marked, hvori bl.a. Köhler og Torraspapel angives at have deltaget
- holdt et møde den 5. marts 1992 vedrørende det spanske marked, hvori bl.a. Stora (MHTP), Köhler og Torraspapel angives at have deltaget
- holdt et møde i foråret 1992, formentlig i april, vedrørende det franske marked, hvori bl.a. Copigraph (Bollorés datterselskab), Stora (MHTP), Köhler, Mougeot og Torraspapel angives at have deltaget
- holdt et møde den 16. juli 1992 vedrørende det spanske marked, hvori bl.a. Stora (MHTP), Köhler og Torraspapel angives at have deltaget
- holdt et møde den 14. januar 1993 vedrørende Det Forenede Kongeriges og Irlands markeder, hvori bl.a. Stora (MHTP) og Köhler angives at have deltaget

— holdt et møde i foråret 1993, formentlig i april, vedrørende det franske marked, hvori bl.a. Copigraph (Bollorés datterselskab), Stora (MHTP), Köhler, Mougeot og Torraspapel angives at have deltaget

— holdt et møde den 30. september 1993 vedrørende det spanske marked, hvori bl. a. Copigraph (Bollorés datterselskab), Stora (MHTP), Köhler, Mougeot og Torraspapel angives at have deltaget.

282 Det skal undersøges, om Kommissionens konstateringer vedrørende afholdelsen af disse møder og deres konkurrencebegrænsende formål er holdbare.

283 Hvad for det første angår mødet af 17. februar 1992 vedrørende det spanske marked har Retten allerede fastslået ovenfor i præmis 161-169, at dette møde, der havde til formål at sikre, at en aftale vedrørende en prisforhøjelse for det spanske marked blev overholdt, havde haft et hemmeligt formål, der var i overensstemmelse med overtrædelsens generelle formål.

284 Hvad for det andet angår mødet den 5. marts 1992 fremgår det endvidere af Rettens konstateringer ovenfor i præmis 161-170, at det er bevist, såvel at mødet fandt sted som dets hemmelige formål.

285 Hvad for det tredje angår møderne i foråret 1992 og foråret 1993 vedrørende det franske marked, godtgør erklæringerne fra Sappis ansatte, som er indeholdt i dok. nr. 15026, 15027 og 15272, som er nævnt i beslutningens betragtning 137 og vedlagt klagepunktsmeddelelsen, at de blev afholdt, og at de havde et konkurrencebegrænsende formål.

286 Det uddrag af erklæringen fra Sappi, som er indeholdt i dok. nr. 15272, lyder således:

»Chefen (på daværende tidspunkt) for salgsafdelingen i Sappi (UK) Ltd i Frankrig har erklæret, at han sammen med sin chef, [W], deltog i to møder med konkurrenter i Frankrig. Det første møde fandt sted i foråret 1992 og det andet møde et år efter. Det ene møde fandt sted i et hotel ved lufthavnen Charles-de-Gaulle og det andet i centrum af Paris. Det er de to eneste møder af denne karakter, som han har deltaget i, og han er ikke bekendt med, om der fandt andre møder sted i Frankrig.

Drøftelserne under disse møder drejede sig i det væsentlige om papirark, som Sappi på daværende tidspunkt endnu ikke solgte i Frankrig. Der blev ikke opnået enighed under møderne eller indgået nogen aftale vedrørende papirark. Hvad angår papirruller vedrørte drøftelserne det tidligere og nuværende prisniveau, men ikke det fremtidige.«

287 I øvrigt har Sappi i den tabel (dok. nr. 15200, som er vedlagt klagepunktsmeddelelsen), der er indeholdt i selskabets svar af 18. maj 1999 på en begæring fra Kommissionen om oplysninger, oplyst, at der fandt møder sted på forskellige datoer i foråret 1992 og foråret 1993, formentlig i april, som blev afholdt i Paris ved lufthavnen Charles-de-Gaulle og i et hotel tæt ved place de l'Étoile. Ifølge tabellen var formålet med disse møde at udveksle oplysninger og at drøfte kunder og de priser, som blev anvendt over for dem. Sappi har angivet, at der i disse møder deltog repræsentanter for Sappi, AWA, Sarrió, Zanders samt Zanders', Europapiers og Feldmühles repræsentant i Frankrig. Det huskes ikke, om en repræsentant for Köhler deltog deri.

288 Det fremgår af de angivelser, som er gengivet i den foregående præmis, at den af Sappis ansatte, som de stammer fra, og som personligt deltog i de pågældende foranstaltninger, præcist kan huske, at der i foråret 1992 og foråret 1993 blev afholdt

to møder i Paris mellem konkurrenter, som havde til formål at drøfte kunder og de priser, som blev anvendt over for dem. Den omstændighed, at det nøjagtige tidspunkt for afholdelsen af disse møder ikke er angivet, beror formentlig på det lange tidsrum, der forløb mellem de omtvistede omstændigheder og det tidspunkt, hvor den pågældende ansatte blev bedt om at afgive erklæring, og ændrer ikke ved, at hans vidneudsagn indeholder klare angivelser vedrørende den periode, hvor de pågældende møder fandt sted, stedet for dem og deres formål. Denne omstændighed kan heller ikke fratage erklæringerne fra Sappis ansatte deres bevisværdi hvad angår disse forhold.

289 Hvad angår mødet i foråret 1993 tilføjes, at dok. nr. 4798, 4799 og 5034, som Kommissionen har nævnt i beslutningens fodnote 135, er i overensstemmelse med regningerne for rejseudgifter og viser, at F. (Köhler) og W. (Stora-Feldmühle) begge befandt sig i Paris den 14. april 1993. Det støtter således Kommissionens opfattelse om, at mødet i foråret 1993 fandt sted i april måned.

290 Ganske vist fremgår det af de erklæringer fra Sappis ansatte, som er nævnt ovenfor i præmis 286, at der, så vidt den pågældende husker, ikke blev indgået nogen prisaftale under møderne i foråret 1992 og foråret 1993. Angivelsen af, at deltagerne i disse møder ikke opnåede enighed eller indgik nogen aftale vedrørende papirark, må forstås således, at der under møderne blev gjort forsøg på at opnå aftaler vedrørende papirark, hvorfor møderne var ulovlige.

291 Deltagerne må derfor nødvendigvis som led i disse forsøg have udvekslet individuelle oplysninger om deres priser og/eller salgsmængder vedrørende papirark. Ifølge retspraksis (dommen i sagen Kommissionen mod Anic Participazioni, nævnt i præmis 149 ovenfor, præmis 117 og 121) udelukker det krav om de erhvervsdrivendes uafhængighed i den politik, de fører, der ligger bag traktatens konkurrencebestemmelser, kategorisk enhver direkte eller indirekte kontakt mellem sådanne erhvervsdrivende, som enten kan påvirke en aktuel eller potentiel

konkurrents markedsadfærd eller informere en sådan konkurrent om den markedsadfærd, som man har besluttet sig til — eller overvejet — selv at følge, når denne kontakt har til formål eller til følge, at der opstår konkurrencevilkår, som ikke svarer til det pågældende markeds normale vilkår. Det må i denne forbindelse antages — medmindre de pågældende erhvervsdrivende fører modbevis herfor, hvilket de har bevisbyrden for — at de virksomheder, som deltager i samordningen, og som forbliver aktive på markedet, tager hensyn til informationsudvekslingen med deres konkurrenter ved fastlæggelsen af deres adfærd på markedet. I betragtning af denne retspraksis må det antages, at møderne i foråret 1992 og foråret 1993 hvad angår markedet for papirark blev anvendt som ramme for samordninger i strid med artikel 81, stk. 1, EF.

292 Endvidere fremgår det af de erklæringer fra Sappis ansatte, som er nævnt ovenfor i præmis 286, at der under møderne blev udvekslet oplysninger vedrørende papirruller og under møderne foretaget drøftelser vedrørende kunder og de priser, som blev anvendt over for dem, hvilket ifølge den i foregående præmis nævnte retspraksis må anses for samordninger i strid med artikel 81, stk. 1, EF.

293 Der er derfor ført bevis for, at der blev afholdt møder mellem konkurrenter i foråret 1992 og i foråret 1993 i Paris, og at disse to møder havde et konkurrencebe-
grænsende formål.

294 Det samme resultat måtte i øvrigt antages, selv om det måtte lægges til grund, at der under disse møder kun blev udvekslet oplysninger, som kun var ulovligt i det omfang, det skete for at gøre det lettere at aftale prisforhøjelser og salgskvoter og at kontrollere, at aftalerne blev overholdt (beslutningens betragtning 97).

295 Når for det første henses til uddraget af erklæringen fra Sappi, som viser, at der under de pågældende møder blev gjort forsøg på at opnå en aftale på markedet for

papirark, for det andet, at der er holdepunkter for at antage, at der i det mindste fra januar 1992 blev indgået aftaler om prisforhøjelser på europæisk plan inden for rammerne af AEMCP's officielle møder, og for det tredje, at der såvel under mødet i foråret 1992 som under mødet i foråret 1993 deltog en række virksomheder, som var repræsenteret på de nævnte officielle møder (navnlig Sappi, AWA og Zanders), havde Kommissionen grundlag for at antage, at formålet med de udvekslinger af forretningsmæssige oplysninger, som foregik under de franske møder, måtte have en forbindelse med aftalen om prisforhøjelser på karbonfrit papir.

296 Hvad for det fjerde angår mødet den 16. juli 1992 fremgår det af Rettens konstateringer ovenfor i præmis 180-184, at der er ført bevis for afholdelsen af dette møde og dets konkurrencebegrænsende formål.

297 Hvad for det femte angår mødet den 14. januar 1993 har Kommissionen støttet sig på de ikke-fortrolige dokumenter nr. 15026, 15175 og 15176, 15271 og 15272 samt 4752, som er vedlagt klagepunktsmeddelelsen, til godtgørelse af, at dette møde blev holdt og havde et konkurrencebegrænsende formål.

298 Dok. nr. 15026 indeholder bl.a. følgende angivelser:

»Den første ansatte erklærede over for os, at [...] han mente, at to møder havde fundet sted i Heathrow Business Center og i et hotel Intercontinental i London, men kunne ikke huske hvilket [...]. Den anden ansatte erklærede over for os, at [...] hans kalender den 14. januar 1993 indeholdt en angivelse vedrørende et møde i Heathrow Business Center i terminal 2 kl. 10. Han kunne ikke se, der var andre grunde til hans deltagelse end et møde med konkurrenter [...]«

299 Dok. nr. 15175 og 15176 indeholder nærmere følgende:

»[...] afgav følgende udsagn [...] [S]om anført i erklæringerne af 11. november og 20. december 1996, deltog han i et møde med konkurrenter i Det Forenede Kongerige, formentlig torsdag den 14. januar 1993 i Heathrow Business Centre i terminal 2 kl. 10. Bilag 5 indeholder en kopi af den pågældende side af hans kalender. [I.], direktøren for salg og marketing i Sappi (UK) Ltd, havde anmodet ham om at deltage. Mødet vedrørte i det væsentlige udvekslingen af oplysninger om, hvilken leverandør der leverede til hvilke kunder, samt tendenserne og forventningerne på markederne. Man nåede ikke frem til nogen aftale [...] Arjo Wiggins ledede mødet. Der blev udvekslet oplysninger snarere end indgået nogen aftaler om fremtidige foranstaltninger.«

300 Dok. nr. 15271 og 15272 indeholder følgende erklæringer:

»Den første ansatte erklærede, at [...] undertiden blev der dog holdt uformelle ad hoc-møder i Det Forenede Kongerige mellem konkurrenter med det formål at lære markedet at kende, navnlig hvad angår tidligere forretninger, og erhverve kendskab til konkurrenters holdninger snarere end at opnå enighed eller iværksætte en samordnet praksis i et forsøg på at gennemføre en prisforhøjelse. Sappis formål med deltagelse i disse møder var at indhente oplysninger, men det er muligt, at andre har anvendt møderne til at viderebringe oplysninger eller forsøg på at fordreje konkurrencen på markedet; drøftelserne ved disse møder havde ikke til formål at opdele markedet indbyrdes ellers at fordele kunderne indbyrdes; [...] han bekræftede at have deltaget i sådanne møder, som blev holdt en gang om året i 1992, 1993 og 1994. Det er også muligt, at han har deltaget i en eller to andre møder (men ikke flere). Han deltog ikke i nogen møder i 1995 eller 1996. Det var allerede blevet almindeligt at holde sådanne møder inden for den pågældende industrigren, da han startede sin beskæftigelse med salg af karbonfrit papir [...] Møderne fandt normalt sted i Heathrow lufthavn eller i et hotel i London [...]«

301 Dok. nr. 4752 er et uddrag af en af Sappis ansattes kalender, som for den 14. januar 1993 indeholder følgende angivelse: »T2 Heathrow bus kl. 10. Centrum«.

302 I betragtning af de ovenfor i præmis 298-301 nævnte omstændigheder havde Kommissionen grundlag for at fastslå, at der fandt et møde sted mellem konkurrenter i Heathrow lufthavn den 14. januar 1993 kl. 10 om morgenen. Det fremgår ganske vist af det ovenfor i præmis 299 nævnte uddrag, at deltagerne i dette møde ikke nåede frem til en aftale. Bortset fra, at uddraget kan forstås således, at det godtgør, at der blev gjort forsøg på at nå frem til en aftale i strid med artikel 81, stk. 2, EF, hvilket gjorde mødet ulovligt af de grunde, som er nævnt ovenfor i præmis 291, godtgør uddraget af den erklæring fra Sappi, som er gengivet ovenfor i præmis 299, imidlertid, at mødet blev anvendt som ramme for udveksling af oplysninger vedrørende de forskellige deltageres respektive kunder.

303 Hvad angår udvekslingerne af oplysninger bemærkes, at Kommissionen har anset dem for konkurrencestridende under hensyn til, at de fremmede indgåelsen eller overholdelsen af en aftale om prisforhøjelser.

304 Flere indicier bestyrker den opfattelse, at formålet med udvekslingen af oplysningerne under det britiske møde havde forbindelse med en aftale om prisforhøjelser. For det første viser uddraget af erklæringen fra Sappi, at der under det pågældende møde blev gjort et forsøg på at nå frem til en aftale. For det andet godtgør en række omstændigheder, at der i det mindste fra januar 1992 blev indgået aftaler om prisforhøjelser på europæisk plan inden for rammerne af AEMCP's officielle møder. For det tredje fandt mødet den 14. januar 1993 sted med deltagelse af en række virksomheder, som var repræsenteret ved AEMCP's officielle møder, inden for hvis rammer de generelle kartelmøder vedrørende aftalerne om prisforhøjelser blev afviklet.

305 Det skal desuden fremhæves, at AWA ifølge beslutningens betragtning 183 bekræftede i sit svar på klagepunktsmeddelelsen, at nævnte møde den 14. januar 1993 indgik i de »irregulære« møder mellem konkurrenter (jf. også præmis 164 ovenfor).

306 Hvad for det sjette angår mødet den 30. september 1993 i Barcelona, som er nævnt i beslutningens betragtning 163, har Retten allerede ovenfor i præmis 172 antaget, at Kommissionen korrekt fastslog, at dette møde fandt sted, og at det blev anvendt som ramme for udvekslinger af forretningsmæssige oplysninger vedrørende de individuelle salg fra 1992 og 1993 og for aftaler om tildeling af salgskvoter for fjerde kvartal 1993 samt en prisforhøjelse med virkning fra den 1. januar 1994. Den omstændighed, at deltagerne under dette møde den 30. september 1993 successivt udvekslede forretningsmæssige oplysninger vedrørende deres respektive salgsgennemsnit, indgik en aftale om fordeling af salgskvoter, besluttede en fælles prisforhøjelse og traf aftale om at mødes igen for at kontrollere salgskvoternes overholdelse, bekræfter endvidere Kommissionens opfattelse om, at de udvekslinger af oplysninger vedrørende salg og indgåelse af aftaler vedrørende salgskvoter, som skete ved visse lejligheder, havde til formål at lette indgåelsen af aftaler om prisforhøjelser og sikre anvendelsen heraf.

307 Kommissionen har derfor ført tilstrækkeligt bevis for, at der blev afholdt hemmelige møder vedrørende det spanske marked den 17. februar, den 5. marts, den 16. juli og den 30. september 1993, vedrørende det franske marked i foråret 1992 og foråret 1993 og vedrørende Det Forenede Kongeriges og Irlands markeder den 14. januar 1993. Under hensyn til Mougeots erklæring, som er omtalt i beslutningens betragtning 90, og hvorefter møderne var begrundet i et ønske om at sikre en generel anvendelse af de prisforhøjelser, som blev besluttet på europæisk plan, bekræfter afholdelsen af disse hemmelige møder på nationalt eller regionalt plan, den beskrivelse af overtrædelsen, som Kommissionen har givet i beslutningens betragtning 77, og navnlig den omstændighed, at det middel, som blev anvendt til gennemførelse af kartellet formål, bestod i afholdelse af møder på forskellige niveauer (generelle, nationale eller regionale møder).

308 Hvad angår begyndelsen af overtrædelsen havde Kommissionen derfor grundlag for at fastslå, at der på samme tidspunkt som afholdelsen af AEMCP's officielle møde den 23. januar 1992 fandt hemmelige kontakter sted i Spanien med samme formål som de generelle kartelmøder, der blev afholdt indtil september 1993 inden for rammerne af AEMCP's officielle møder. På grundlag af denne konstatering, sammenholdt med flere virksomheders indrømmelse af, at de deltog i et europæisk kartel fra januar 1992, tillige med AWA's erklæring om at have deltaget fra januar 1992 i »irregulære« møder vedrørende forskellige nationale eller regionale markeder, hvorunder der blev udvekslet hensigtserklæringer vedrørende tilkendegivelsen af prisforhøjelser (dok. nr. 7828), må Retten derfor konkludere, at Kommissionen med rette lagde til grund, at AEMCP's officielle møde den 23. januar 1992 blev anvendt som ramme for et generelt kartelmøde og til at fastsætte tidspunktet for overtrædelsens begyndelse til januar 1992 for de virksomheder, som deltog deri.

309 Som anført ovenfor i præmis 272, viser de dokumenter, der var i Kommissionens besiddelse, som det fremgår af beslutningens betragtning 113, at der mellem januar 1992 og mødet den 14. september 1993 fandt otte møder sted i AEMCP, som alle blev afholdt i Zürich, og for hvilke de nøjagtige datoer er nævnt i tabel A i beslutningens bilag I. I betragtning af denne angivelse, som sagsøgerne ikke har bestridt, og Sappis og AWA's indrømmelser tillige med den erklæring fra Mougeot, som er nævnt i beslutningens betragtning 108, hvoraf det fremgår, at de generelle kartelmøder indtil september 1993 blev holdt inden for rammerne af AEMCP's officielle møder — hvilken erklæring for perioden mellem februar og september 1993 bestyrkes af erklæringerne fra en af Sappis ansatte (jf. præmis 269 ovenfor) — fastslog Kommissionen med føje, at der uden afbrydelser bestod et europæisk priskartel mellem januar 1992 og september 1993, selv om det forudsættes, at kun visse af de otte nævnte officielle møder blev anvendt som ramme for hemmelige aftaler vedrørende priserne på europæisk plan.

310 Kommissionens konstateringer af, at der fra januar 1992 indtil september 1993 blev truffet hemmelige aftaler om prisforhøjelser på europæisk plan inden for rammerne af AEMCP's officielle møder, som blev fulgt op af en række nationale eller regionale møder med henblik på at sikre aftalernes overholdelse inden for det enkelte marked, må derfor anses for tilstrækkeligt bevist.

- 311 Det skal derpå efterprøves, om Kommissionen behørigt har godtgjort, at fem af sagsøgerne i den forudgående periode indtil september eller oktober 1993 i kraft af deltagelse i møder på forskellige niveauer deltog i den overordnede konkurrencebe- grænsende plan, hvis hovedformål var at opnå enighed om prisforhøjelser og tidsplanen for disses gennemførelse.

— Sagsøgernes deltagelse i møder før september eller oktober 1993

- 312 Indledningsvis bemærkes, at det er tilstrækkeligt bevis for, at en virksomhed har deltaget i et kartel, hvis Kommissionen godtgør, at virksomheden har deltaget i møder, hvorunder der blev indgået konkurrencestridige aftaler, uden klart at have taget afstand herfra. Når et sådant system for afholdelse af møder udgjorde et led i de pågældende virksomheders bestræbelser på at nå et bestemt økonomisk formål, nemlig at fordreje den normale prisudvikling på markedet, ville det være unaturligt at betragte denne adfærd, som havde samme formål, som særskilte overtrædelser (jf. de domme, som er nævnt i præmis 188 og 196 ovenfor).

- 313 Retten må konstatere, at hverken Köhler eller Torraspapel har bestridt angivelserne i tabel B i beslutningens bilag I, hvorefter begge selskaber deltog i alle AEMCP's officielle møder, som blev afholdt inden for perioden mellem januar 1992 og september 1993. Selv om det antages, at kun visse af de nævnte møder blev anvendt som ramme for hemmelige prisaftaler, er en sådan konstatering tilstrækkeligt grundlag for Kommissionen til at fastslå, at virksomhederne vedvarende deltog i hemmelige prisaftaler og dermed i den overtrædelse i perioden mellem januar 1992 og september 1993, som er fastslået i beslutningens artikel 1, stk. 1.

314 MHTP har ikke bestridt angivelserne i den i den foregående præmis nævnte tabel, hvorefter virksomhederne i Stora-koncernen deltog i AEMCP's forskellige officielle møder, som fandt sted i perioden mellem januar 1992 og september 1993. MHTP har heller ikke bestridt Kommissionens udsagn i beslutningens betragtning 360-362 om, at selskabet måtte holdes ansvarligt for den ulovlige adfærd, som blev fulgt af virksomhederne i Stora-koncernen, hvorfor Kommissionen med rette har fastslået, at MHTP deltog i hemmelige prisaftaler og dermed deltog i den overtrædelse inden for perioden mellem januar 1992 og september 1993, som er fastslået i beslutningens artikel 1, stk. 1.

315 MHTP har heller ikke bestridt at have et ansvar for overtrædelsen fra januar 1993. Da selskabet ikke har bestridt de faktiske omstændigheder, som ligger til grund for konstateringen af overtrædelsen mellem januar 1993 og midten af 1995 — hvorved selskabet opnåede en nedsættelse af den pålagte bøde på 10% (beslutningens betragtning 456 og 458) — har MHTP erkendt, at der blev afholdt møder på europæisk plan mellem januar 1993 og september eller oktober 1993. I øvrigt har selskabet under den mundtlige forhandling erklæret, at det var helt plausibelt, at disse europæiske kartelmøder blev afholdt på daværende tidspunkt. Selskabet har endvidere erkendt under den mundtlige forhandling, at det var meget troligt, hvis man tog Mougeots erklæring bogstaveligt, at AEMCP's møde udgjorde det daværende forum for kartellet. Hverken MHTP eller de øvrige virksomheder, som har bestridt den hemmelige karakter af AEMCP's møder, inden sammenslutningen blev omstruktureret i september eller oktober 1993, har imidlertid anført nogle omstændigheder til godtgørelse af, at AEMCP ændrede organisation eller struktur i januar 1993. Hvad angår stedet for og afholdelsen af de hemmelige møder i det europæiske kartel inden omstruktureringen af AEMCP i september/oktober 1993, har MHTP i øvrigt ikke givet andre forklaringer herpå end Kommissionen.

316 Bolloré bestrider ikke angivelserne i tabel B i beslutningens bilag I, hvorefter Copigraph deltog i AEMCP's officielle møde den 23. januar 1992 og i fire af de syv efterfølgende møder, som blev afholdt før mødet den 14. september 1993. På grund af angivelsen vedrørende Copigraphs deltagelse i AEMCP's officielle møde den 23. januar 1992 må det antages, at Copigraph på denne dato deltog i en hemmelig prisaftale på europæisk plan.

317 Selv om det ikke er sikkert, at alle de af AEMCP's officielle møder, som blev afholdt mellem januar 1992 og september 1993, blev anvendt som ramme for indgåelse af en hemmelig prisaftale, må det på grundlag af konstateringen af, at Copigraph deltog i fem af otte officielle møder, konkluderes, at dette selskab deltog vedvarende mellem januar 1992 og september 1993 i hemmelige prisaftaler på europæisk plan. Copigraph tog ikke offentligt afstand fra de møder, selskabet deltog i (jf. de i præmis 188 og 196 ovenfor nævnte domme).

318 Hvad endelig angår Mougeot er det ubestridt, at dette selskab ikke deltog i mødet den 23. januar 1992, og at det første AEMCP-møde, selskabet deltog i, var mødet den 26. maj 1992. Mougeot deltog derefter i alle AEMCP's møder indtil september 1993, dvs. seks ud af de otte møder, som blev afholdt inden mødet den 14. september 1993. Ligesom Copigraph tog heller ikke Mougeot offentligt afstand fra de møder, selskabet deltog i (jf. de i præmis 188 og 196 ovenfor nævnte domme). Selv om Mougeot deltog som observatør, har selskabet ikke godtgjort, at det havde angivet over for sine konkurrenter, at det deltog i møderne med et andet formål end deres (jf. i denne retning dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 188 ovenfor, præmis 81). Det fremgår ikke af nogen af de fremlagte aktstykker, at Mougeot havde svært ved at blive accepteret, eller at det blev marginaliseret inden for AEMCP. Tværtimod blev det ifølge referatet af AEMCP's møde den 26. maj 1992 besluttet på et foregående møde at opfordre Mougeot til at tilslutte sig AEMCP. Endvidere anmodede AEMCP's præsident under dette møde Mougeots repræsentant om at præsentere sit selskab som nyankommen og ikke blot som gæst. Det fremgår af referaterne af AEMCP's møder af 10. september og 25. november 1992, at Mougeots repræsentant deltog deri, uden at der i referaterne skelnes mellem dette selskab og de øvrige. Det understreges i referatet af mødet den 25. november 1992, at Mougeots repræsentant informerede deltagerne om, at hans selskab måtte kunne tilføje selskabets egne tal for andet kvartal 1992 i sammenlutningens tal for december måned. Selv om Mougeot først blev medlem af AEMCP fra 1993, viser dets deltagelse i AEMCP's hemmelige møder på lige fod med de øvrige medlemmer fra maj 1992, og den omstændighed, at det fremlagde oplysninger vedrørende andet kvartal 1992, i mangel af holdepunkter for det modsatte, at selskabet deltog i kartellet fra den 26. maj 1992.

- 319 Disse konstateringer vedrørende de pågældende sagsøgers deltagelse i kartellet på europæisk plan før september eller oktober 1993 er tilstrækkelige til at tilregne dem overtrædelsen for denne periode.
- 320 Der findes dog yderligere en række omstændigheder, hvoraf fremgår, at flere af disse virksomheder deltog i møderne på nationalt eller regionalt niveau, hvilket bestyrker, at de deltog vedvarende i overtrædelsen.
- 321 Således har Kommissionen fastslået, at Köhler og Torraspapel deltog i mødet den 17. februar 1992. Den støtter sig herved på Sappis interne notat af samme dato (dok. nr. 4588), hvori der tales om et møde mellem »de pågældende«. Når denne angivelse sammenholdes med de øvrige angivelser i samme notat vedrørende den uvished, som Köhlers og Sarriós adfærd vedrørende det spanske marked fremkaldte, havde Kommissionen grundlag for at fastslå, at Köhler og Sarrió hørte til »de pågældende«, som deltog i dette møde, der blev afholdt med henblik på en drøftelse af problemerne som følge af, at disse to virksomheder ikke overholdt den nævnte aftale, som de ellers havde indgået som henholdsvis distributør eller leverandør af karbonfrit papir på det spanske marked, således som det fremgår af notatet af 9. marts 1992 (dok. nr. 4703 og 4704, nævnt ovenfor i præmis 171).
- 322 Da Torraspapel ikke har bestridt angivelsen i beslutningens betragtning 363 om, at Sarrió var og stadig er selskabets datterselskab, og for 100%'s vedkommende ejet af dette, eller Kommissionens udsagn i samme betragtning om, at Torraspapel ikke under den administrative procedure har benægtet sit ansvar for Sarriós adfærd, var Kommissionen berettiget til at tilregne selskabet ansvaret for Sarriós deltagelse i det hemmelige møde den 17. februar 1992.
- 323 Hvad angår mødet af 5. marts 1992 fremgår det af beslutningens fodnote 7 og 10 samt bilag II, at Kommissionen har støttet sin konstatering af, at Köhler og Torraspapel deltog i dette møde, på Sappis interne notat af 9. marts 1992, som er

nævnt i beslutningens betragtning 156 (dok. nr. 4703 og 4704, nævnt ovenfor i præmis 171). Dette notat giver ganske vist grundlag for at antage, at de to virksomheder havde indgået en aftale vedrørende en prisforhøjelse på 10 ESP pr. kg i begyndelsen af februar 1992 angående det spanske marked, men det indeholder ikke nogen angivelse, som viser, at virksomhederne deltog i et hemmeligt møde den 5. marts 1992.

324 Det fremgår imidlertid af AWA's svar den 30. april 1999 på en begæring om oplysninger fra Kommissionen (dok. nr. 7828, nævnt ovenfor i præmis 163), at repræsentanter for Sarrió (Torraspapel), Köhler og Stora (MHTP) deltog i den række af »irregulære« møder, som nævnte møde af 5. marts 1992 indgik i, således som AWA har bekræftet i sit svar på klagepunktsmeddelelsen (beslutningens betragtning 170).

325 Endvidere har Kommissionen fastslået, at de pågældende fem sagsøgere deltog i to møder vedrørende det franske marked.

326 Når de erklæringer fra Sappi, som er nævnt ovenfor i præmis 276-279 og præmis 285-293, sammenholdes med den erklæring fra AWA, som er indeholdt i dok. nr. 7828, og hvorefter denne virksomheds repræsentanter mellem 1992 og 1995 deltog i »irregulære« møder bl.a. i Paris, hvor Sarriós repræsentanter var til stede, giver det grundlag for at konkludere, at Kommissionen med føje har fastslået, at Sarrió (Torraspapel) deltog i de to pågældende møder. Den tvivl, som Sappis ansatte (dok. nr. 15027, som er indeholdt i klagepunktmeddelelsens bilag 1) gav udtryk for hvad angår spørgsmålet, om Sarriós repræsentant, der deltog i dette møde, var ansvarlig for denne virksomheds salg i Frankrig eller ej, kan ikke skjule det faktum, at den pågældende ikke udtrykte nogen tvivl om, at Sarrió var repræsenteret ved møderne i modsætning til, om Köhler var det, hvorom den pågældende udtrykte sig med forsigtighed.

327 Hvad angår Stora (MHTP) støtter angivelsen i den erklæring, som er nævnt ovenfor i præmis 287, og hvorefter Feldmühle var repræsenteret i mødet i foråret 1992, når denne sammenholdes med AWA's udsagn i dok. nr. 7828, hvorefter denne virksomheds repræsentanter deltog i de »irregulære« møder, der bl.a. fandt sted i Paris, mellem 1992 og 1995 sammen med Stora-Feldmühles repræsentanter, Kommissionens opfattelse om, at Stora-Feldmühle deltog i mødet i foråret 1992, hvorfor MHTP blev tilregnet ansvaret for denne deltagelse.

328 I sine skriftlige indlæg har MHTP anført, at den ansatte hos Sappi, som angivelsen nævnt i den foregående præmis hidrører fra, også bekræfter, at Stora-Feldmühle ikke deltog i mødet i Paris i foråret 1993, selv om Kommissionen hævder at have holdepunkter for, at virksomheden deltog i mødet. Det er derfor ikke efter selskabets opfattelse udelukket, at Sappis ansatte har taget fejl ved angivelsen af det franske møde, som Stora-Feldmühle deltog i. Den sikkerhed, hvormed Sappis ansatte har erklæret i sit vidneudsagn, at Stora-Feldmühle deltog i det første af de to nævnte franske møder, gør MHTP's hypotese helt usandsynlig.

329 Hvad angår mødet i foråret 1993 bestrider MHTP ikke at havde deltaget i overtrædelsen fra januar 1993 og har ikke på nogen punkter kritiseret Kommissionens konstateringer vedrørende mødet i Paris i foråret 1993 og selskabets deltagelse heri. Det er derfor unødvendigt at efterprøve rigtigheden af Kommissionens konstatering vedrørende Stora-Feldmühles deltagelse i mødet i Paris i foråret 1993.

330 Hvad angår Mougeot og Copigraph (Bollorés datterselskab) har Sappis ansatte ikke overhovedet omtalt, at disse selskaber deltog i de to møder. De generelle angivelser, som er indeholdt i AWA's erklæring i dok. nr. 7828 vedrørende organisationen af de »irregulære« møder i Paris, Zürich og Genève i perioden 1992-1995 mellem

repræsentanter for AWA, Sarrió, Mougeot, Stora-Feldmühle, Copigraph, Köhler og Sanders, udgør imidlertid et indicium for, at Mougeot og Copigraph deltog i møderne i foråret 1992 og foråret 1993 i Frankrig.

331 Dette indicium udgør dog ikke i sig selv noget bevis for, at de deltog i disse to møder. Da Mougeot og Copigraph imidlertid var to af de vigtigste aktører på det franske marked for karbonfrit papir, må omtalen af disse to virksomheder i AWA's generelle angivelser vedrørende afholdelsen af møder mellem konkurrenter i 1992-1995, navnlig i Paris, nødvendigvis betyde, at i det mindste lederen af det europæiske marked opfattede det således, at disse to virksomheder deltog i den ulovlige adfærd på det franske marked i hele denne periode, uanset om de var til stede eller fraværende ved de to nævnte møder. Dette indicium for deres deltagelse i kartellet på det franske marked på daværende tidspunkt bestyrkes af Mougeots erklæringer, hvorefter de »fik telefonopringninger fra et eller andet selskab, oftest AWA, der oplyste prisforhøjelserne i detaljer for de enkelte markeder«, hvilken praksis i det væsentlige fortsatte »indtil midten af 1995« (dok. nr. 11598, beslutningens betragtning 95 og klagepunktsmeddelelsens punkt 41).

332 Hvad angår mødet af 16. juli 1992 har B.G. angivet (jf. dok. nr. 4484, nævnt ovenfor i præmis 180), at Sarrió (Torraspapel), AWA (F. og B.) og Köhler (F.) var repræsenteret ved dette møde. Denne angivelse, som bekræfter det generelle udsagn fra AWA, som er indeholdt i dok. nr. 7828, om, at dette selskab deltog mellem 1992 og 1994 i »irregulære« møder i Barcelona sammen med repræsentanter navnlig for Sarrió (Torraspapel) og Köhler, godtgør, at disse to virksomheder deltog i det hemmelige møde den 16. juli 1992 vedrørende det spanske og det portugisiske marked.

333 Hvad angår Stora (MHTP) har Kommissionen til godtgørelse af, at denne virksomhed deltog i mødet den 16. juli 1992, støttet sig på AWA's erklæringer (dok. nr. 7828), hvorefter AWA mellem 1992 og 1994 deltog i flere møder i Lissabon og Barcelona sammen med repræsentanter for Sarrió, Unipapel, Köhler, Ekman og Stora-Feldmühle eller for visse af disse virksomheder.

334 Endvidere skal det bemærkes, at B.G. i sine detaljerede erklæringer vedrørende mødet af 16. juli 1992 ikke har nævnt Stora blandt deltagerne. I denne forbindelse kan AWA's generelle udsagn tænkes at være utilstrækkelig til godtgørelse af, at Stora (MHTP) deltog i mødet den 16. juli 1992.

335 Det skal dog bemærkes, som Kommissionen har anført i sine skriftlige indlæg i sag T-122/02, at det fremgår af B.G.'s erklæringer, at afholdelsen af mødet den 16. juli 1992 tilsyneladende var begrundet i, at Sarrió og Stora-Feldmühle anvendte meget lave priser i Portugal, som var lavere end selve papiromkostningerne. Som Kommissionen med rette har fremhævet, kan denne omtale af den meget lave prispolitik, som blev ført bl.a. af Stora-Feldmühle, fortolkes således, at denne virksomhed ikke holdt den disciplin, som den forventedes at iagttage i prismæssig henseende ifølge den indgåede markedsaftale. Med andre ord kan denne angivelse, sammenholdt med den erklæring fra AWA, som er indeholdt i dok. nr. 7828, anses for bevis for, at Stora-Feldmühle på dette tidspunkt deltog i en prisaftale vedrørende de iberiske markeder, selv om selskabet ikke deltog i mødet den 16. juli 1992.

336 Kommissionen har endvidere fastslået, at Stora (MHTP) og Köhler deltog i mødet den 14. januar 1993. MHTP har ikke bestridt at have deltaget i overtrædelsen fra begyndelsen af januar 1993. Under disse omstændigheder er der ikke grundlag for at anfægte rigtigheden af Kommissionens konstatering vedrørende denne virksomheds deltagelse i mødet den 14. januar 1993.

337 Hvad angår Köhlers deltagelse i dette møde, fremgår det af uddraget af erklæringen fra Sappi, som er indeholdt i dok. nr. 15026, at ifølge den første ansatte, hvis vidneudsagn er gengivet i denne erklæring, deltog »[D.] (Köhler)« helt eller delvis i de møder, som blev afholdt i Det Forenede Kongerige i Heathrow lufthavn eller i et hotel i London. Den ansatte, hvis vidneudsagn også er gengivet i den nævnte erklæring, har angivet, at han mente, at »[D.] (Köhler)« havde deltaget i mødet den 14. januar 1993. Dokumenterne nr. 15176 og 15178, som vedrører en anden

erklæring fra Sappi, indeholder også den nævnte angivelse samt en angivelse om, at »[den pågældende ansatte] ud over navnene på de konkurrenter, som var oplyst til Kommissionen i december 1996, havde bemærket, at [K.] fra Köhler var blandt deltagerne [...]«. Endelig erklærede AWA (i dok. nr. 7828), at selskabets repræsentanter i Det Forenede Kongerige mellem 1992 og 1994 deltog i »irregulære« møder, hvori også bl.a. repræsentanter for Köhler var til stede.

338 I betragtning af denne helhed af angivelser havde Kommissionen grundlag for at fastslå, at Köhler var repræsenteret ved mødet den 14. januar 1993.

339 Hvad angår Copigraphs, Köhlers, Stora-Feldmühles og Torraspapel's deltagelse i mødet den 30. september 1993 fremgår det af beslutningens fodnote 40, 42, 44 og 45 samt bilag II, at Kommissionen støtter sine konstateringer på dok. nr. 5 og 7828. Angivelsen vedrørende de »erklærede« salg, som er indeholdt i de af Sappi vedrørende dette møde udfærdigede »noter om sagen« (notes for file) samt den angivelse, der fremgår af samme noter, vedrørende tildelingen af helt bestemte salgskvoter for fjerde kvartal 1993 (jf. præmis 172 ovenfor), udgør stærke indicier for, at de forskellige virksomheder, som er nævnt i disse noters punkt 1, nemlig Copigraph, Stora-Feldmühle, Köhler og Sarrió, var repræsenteret.

340 Hvad endvidere angår Sarrió, Köhler og Stora-Feldmühle bestyrkes disse stærke indicier af den generelle angivelse, som er indeholdt i AWA's erklæring, der findes i dok. nr. 7828, om, at AWA's ansvarlige i Spanien mellem 1992 og 1994 deltog i flere »irregulære« møder, navnlig i Barcelona, hvor AWA mener, at også Sarriós, Köhlers — og dennes agent Ekman — og Stora-Feldmühles repræsentanter var til stede.

- 341 Hvad angår Köhler skal endvidere fremhæves, at ifølge beslutningens fodnote 185 råder Kommissionen over et rejsebilag, en flybillet og en hotelregning for F. (Köhler), som viser, at denne befandt sig i Barcelona den 30. september 1993. Kommissionen har på opfordring fremlagt disse dokumenter i sag T-125/02.
- 342 Selv om det i øvrigt forudsættes, at nogle af de pågældende sagsøgere rent faktisk ikke deltog i mødet den 30. september 1993, godtgør angivelserne, hvorefter de fik tildelt salgskvoter for sidste kvartal 1993, når disse angivelser sammenholdes med deres erklærede salg for 1992 og 1993, at de på denne dato deltog i kartellet vedrørende det spanske marked, inden for rammerne af hvilket den konkurrencebegrænsende adfærd, som bekræftes af Sappis »noter om sagen«, fandt sted.
- 343 Endelig fremgår det af beslutningens bilag II, som Köhler med rette har anført i sine skriftlige indlæg, at Kommissionen støtter sin antagelse om, at denne virksomhed deltog i det førnævnte møde, på den konstatering, at Ekman var til stede ved mødet. Kommissionens konstatering herom er tilsyneladende baseret på uddraget af AWA's erklæring, som er indeholdt i dok. nr. 7828, og hvorefter »Ekman (Köhlers agent)« figurerede blandt deltagerne i de spanske møder, som AWA deltog i mellem 1992 og 1994.
- 344 Köhler har i sine skriftlige indlæg gjort gældende, at Ekman var en uafhængig distributør, hvorfor Ekman og selskabet ikke tilhørte samme økonomiske enhed, og det følgelig var uberettiget at tilregne selskabet Ekmans adfærd. Det fremgår imidlertid af AWA's erklæring, som er nævnt i den foregående præmis, at Ekman af de øvrige deltagere blev opfattet således, at han deltog i mødet som Köhlers repræsentant og ikke som uafhængig distributør. Endvidere tales der i Sappis »noter om sagen« vedrørende mødet den 30. september 1993 (dok. nr. 5, som er nævnt ovenfor i præmis 172) om »Köhlers« »erklærede salg«. Dette viser, at Ekman under mødet var ledsaget af en af Köhlers ansatte — således som det også synes at fremgå af førnævnte erklæring fra AWA, når denne sammenholdes med de skriftlige

optegnelser, som bekræfter, at F. (Köhler) var til stede i Barcelona den 30. september 1993 — eller at Ekman deltog i mødet som Köhlers repræsentant og i henhold til dennes anvisninger, således som det også bekræftes af den opfattelse, som AWA havde af Ekmans rolle ved mødet. Under alle omstændigheder havde Kommissionen grundlag for at fastslå, at Köhler deltog i mødet den 30. september 1993.

- 345 Sammenfattende bemærkes, at Kommissionen i tilstrækkelig grad har godtgjort, at Bolloré (via Copigraph), Köhler, Mougeot og Torraspapel deltog i overtrædelsen før september eller oktober 1993, og at MHTP deltog heri før januar 1993.

b) Mougeots deltagelse i overtrædelsen efter den 1. juli 1995

- 346 Som led i anbringendet om, at der er anlagt et åbenbart urigtigt skøn, har Mougeot gjort gældende, at det ikke er godtgjort, at selskabet deltog i kartellet efter den 1. juli 1995. Det har nægtet at have deltaget i AEMCP's uofficielle møde den 2. februar 1995, som er nævnt i beslutningens betragtning 273. Det anfører endvidere, at de af Kommissionen påberåbte omstændigheder ikke beviser, at selskabet tiltrådte aftalen om prisforhøjelser, som hævdes at være indgået ved dette møde. Kommissionens påstand i beslutningens betragtning 273 om, at selskabet deltog i beslutningen om at forhøje priserne på det italienske marked i september 1995, har ingen som helst støtte i nogen af de forhold, der er nævnt i beslutningen.

- 347 Kommissionen har konstateret i beslutningen, at Mougeot deltog i overtrædelsen indtil september 1995. Det fremgår af dennes betragtning 126, 237, 250, 251 og 273, at denne konstatering er baseret dels på, at Mougeots mængdemæssige behov blev drøftet under det generelle kartelmøde den 2. februar 1995, dels på, at selskabet tilsluttede sig de aftaler, der blev indgået på dette møde.

- 348 Det kan for det første fastslås hvad angår afholdelsen af dette møde og dets konkurrencebegrænsende formål, at Kommissionen har fremlagt mødereferatet heraf (dok. nr. 7, som er vedlagt klagepunktsmeddelelsen, og dennes punkt 144-146). Heraf fremgår, der blev holdt et generelt kartelmøde i Frankfurt den 2. februar 1995, hvorunder der blev truffet aftale om en række prisforhøjelser for forskellige markeder inden for EØS (Frankrig, Tyskland, Østrig, Spanien, Portugal, Det Forenede Kongerige, Italien, Finland, Danmark, Norge, Sverige, Grækenland, Belgien, Nederlandene og Island) vedrørende papirruller og papirark samt datoer for gennemførelsen af de enkelte prisforhøjelser. Disse datoer lå mellem den 1. februar 1995 (10%’s prisforhøjelse på papirruller og 5%’s prisforhøjelse på papirark på det spanske marked) og den 1. september 1995 (8%’s prisforhøjelse på papirruller og 5% på papirark på markedet i Det Forenede Kongerige; 10%’s prisforhøjelse på papirruller og papirark på det italienske marked).
- 349 Hvad angår Mougeots deltagelse i dette møde fremgår det for det andet, at listen over mødets deltagere, som er angivet i mødereferatet og delvis gengivet i beslutningens betragtning 124, også omfatter P.B. (Mougeot). Denne er også nævnt at have deltaget i mødet ifølge Sappis erklæringer af 18. maj 1999 (dok. nr. 15200 i den ikke-fortrolige udgave heraf, som er nævnt ovenfor i præmis 162).
- 350 Mougeot har imidlertid fremlagt P.B.’s boardingcard, der angiver 15.30 som boardingtidspunkt, hvilket ifølge selskabet bekræfter, at dets repræsentant forlod Frankfurt umiddelbart efter AEMCP’s officielle møde, der blev afholdt samme dag.
- 351 Herom bemærkes, at det fremgår af beslutningens betragtning 123, som anført af Kommissionen, at det anførte ikke udelukker, at Mougeots repræsentant deltog i begyndelsen af mødet, idet mødet blev påbegyndt kl. 14 i lufthavnen.
- 352 Selv om Mougeot imidlertid ikke deltog i det generelle kartelmøde den 2. februar 1995, er der flere omstændigheder, der som helhed godtgør, at selskabet medvirkede i de vedtagne beslutninger og tilsluttede sig dem.

- 353 For det første bemærkes, at selv om det måtte være en fejl, at Mougeots repræsentant er nævnt på listen over mødedeltagerne, bekræfter angivelsen heraf, at Mougeot blev opfattet som deltager heri eller som deltager i den snævre gruppe af karteldeltagere.
- 354 For det andet fremgår det, at Mougeots mængdemæssige behov blev drøftet under mødet, således som det godtgøres af mødereferatet. Det er angivet i mødereferatet, at »Mougeot har behov for en del af markedet«, og »AWA vil foreslå at indrømme det en vis tonnage«. Drøftelsen af Mougeots behov på det generelle møde og den foreslåede løsning giver grund til at antage, at Mougeot stadig deltog i kartellet. Disse forhold bekræfter således ikke opfattelsen om, at der kun var tale om en tosidig drøftelse mellem Mougeot og AWA.
- 355 For det tredje erklærede Mougeot selv (dok. nr. 11598), som Retten har anført ovenfor i præmis 331, at det »fik telefonopringninger fra et eller andet selskab, oftest AWA, der oplyste prisforhøjelserne i detaljer for de enkelte markeder [...] [en] praksis [der] fortsatte [...] indtil midten af 1995«. Denne praksis gjaldt altså stadig i februar 1995.
- 356 For det fjerde angav Mougeot i en fax af 2. februar 1995 (dok. nr. 1378, beslutningens betragtning 237), som blev tilsendt en britisk forhandler, J & H Paper, at »[d]er vil ske en forhøjelse på 8% på det britiske marked den 6. marts, så vi sender Dem vort bedste tilbud«. Når denne angivelse sammenholdes med den, der er indeholdt i referatet af mødet den 2. februar 1995 vedrørende en prisforhøjelse på 8% for papirruller på det britiske marked fra den 1. marts 1995, må det antages, at virksomheden samme dag, hvor mødet blev afholdt, blev informeret om, at der under mødet var vedtaget en prisforhøjelse på 8% for papirruller på det britiske marked fra begyndelsen af marts 1995, og at de priser, selskabet foreslog den distributør, som modtog faxen, straks blev tilpasset efter denne prisforhøjelse.

- 357 Som Kommissionen med rette har anført i sine skriftlige indlæg, kan der ikke gives Mougeot medhold i det fremførte argument om, at faxen ikke beroede på anvendelsen af en aftale om prisforhøjelse, men på Mougeots egen beslutning truffet forud for mødet den 2. februar 1995.
- 358 Ganske vist indledes nævnte fax med ordene: »Som jeg nævnte over for Dem i sidste uge, ser vi os nødsaget til at forhøje vores priser på grund af en forhøjelse [af prisen på] papirmasse i januar.« Som Kommissionen med rette har anført, fremgår det dog af uddraget af faxen, at Mougeots meddelelse til J & H Paper i ugen før tilsendelsen af faxen kun vedrørte nødvendigheden af en prisforhøjelse. Den omstændighed, at Mougeot først meddelte den nøjagtige prisforhøjelse (8%) den 3. februar 1995, giver grund til at tro, at Mougeot i første omgang ville informere J & H Paper om en forestående prisforhøjelse på papir, og at det i anden omgang meddelte firmaet beløbet i overensstemmelse med de oplysninger, Mougeot havde modtaget vedrørende den prisforhøjelse, som var aftalt under det generelle kartelmøde den 2. februar 1995 for det britiske marked fra den 1. marts 1995. Desuden tales der i faxen om en prisforhøjelse på 8% på det »britiske marked« med virkning fra den 6. marts 1995 og ikke om en prisforhøjelse, der alene blev foretaget af virksomheden Mougeot, hvilket bekræfter, at beslutningen om prisforhøjelse beroede på en hemmelig samordning.
- 359 Endelig må det for det sjette fastslås, at Mougeot ikke tog afstand fra kartellet og dermed heller ikke fra de beslutninger, som blev truffet under det generelle kartelmøde den 2. februar 1995. Tværtimod har Mougeot ikke nægtet, at selskabet deltog i kartellet indtil juli 1995. Det har således indrømmet at have deltaget i et møde i foråret 1995 med det formål at fastsætte priserne for juli måned.
- 360 Det fremgår af disse omstændigheder som helhed, at Kommissionen med rette har lagt til grund, at Mougeot havde tiltrådt de aftaler, der blev indgået under det generelle møde den 2. februar 1995, herunder beslutningen om at forhøje priserne i Det Forenede Kongerige og i Italien. Det skal tilføjes, at den omstændighed, om Mougeot har anvendt disse prisforhøjelser eller ej, ikke kan påvirke spørgsmålet om tilregnelsen af overtrædelsen. Selv om en virksomhed ikke efterlever udfaldet af et

møde, der har et konkurrencebegrænsende formål, fritager det den ikke for ansvaret for sin deltagelse i et kartel, medmindre den offentligt har taget afstand fra dets indhold (Domstolens dom af 16.11.2000, sag C-291/98 P, *Sarrió mod Kommissionen*, Sml. I, s. 9991, præmis 50, og dommen i sagen *Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen*, nævnt i præmis 188 ovenfor, præmis 85).

361 Kommissionen har derfor korrekt fastslået i overensstemmelse med den faste retspraksis, som er nævnt ovenfor i præmis 186 — og hvorefter artikel 81 EF også finder anvendelse på aftaler, efter at disse formelt var ophørt — at Mougeot deltog i kartellet indtil september 1995, hvor den sidste prisforhøjelse, som blev aftalt på mødet den 2. februar 1995, blev gennemført.

362 Følgelig må Mougeots anbringende om, at selskabet ikke deltog i kartellet efter den 1. juli 1995, forkastes.

2. Divipas anbringender

363 Som led i anbringenderne om den fejlagtige anvendelse af artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53 og om, at der er anlagt et fejlskøn, har Divipa gjort gældende, at Kommissionen med urette har pålagt selskabet en bøde vedrørende perioden mellem marts 1992 og januar 1995. Selskabet gør gældende, at det ikke deltog i nogen af de møder mellem marts 1992 og oktober 1994, som Kommissionen har kritiseret det for. De priser, selskabet anvendte i januar 1995, svarer ikke til dem, der blev aftalt under mødet den 19. oktober 1994, hvorfor det er uberettiget at antage, at selskabet deltog i kartellet efter dette møde.

364 Hvad angår dette spørgsmål fremgår det ovenfor af præmis 185, at Kommissionens konstateringer vedrørende det hemmelige møde om det spanske marked, som hævdes at være afholdt den 23. september 1994, ikke er godtgjort, og det således heller ikke er godtgjort, at Divipa deltog i et sådant møde. Derimod må Kommissionens konstateringer om, at Divipa deltog i de hemmelige møder, som blev afholdt den 30. september og 19. oktober 1993 vedrørende det spanske marked samt den 3. maj, 29. juni og den 19. oktober 1994, anses for godtgjort på grundlag af den gennemgang, som er foretaget ovenfor i præmis 170-195.

365 Selv om det ikke er direkte bevist, at Divipa deltog i det hemmelige møde den 5. marts 1992, fremgår det af en helhed af samstemmende indicier (jf. bl.a. præmis 170-195 og 205-215 ovenfor), at Divipa var medlem af kartellet fra marts 1992, hvorfor Kommissionen var berettiget til at antage, at selskabet deltog i overtrædelsen fra dette tidspunkt.

366 Hvad angår slutningen af den periode, hvor Divipa deltog i overtrædelsen, fremgår det ovenfor af præmis 162 og 177, at Kommissionen korrekt har fastslået, at Divipa den 19. oktober 1994 deltog i et møde vedrørende det spanske marked, hvorunder der blev fastsat de priser, som skulle anvendes med virkning fra den 3. januar 1995. Selv om det må medgives Divipa, at de priser, som selskabet anvendte i januar 1995, ikke var i overensstemmelse med dem, der var blevet aftalt ved nævnte møde, godtgør det anførte højest, at Divipa ikke i januar 1995 overholdt den aftale, der var indgået den 19. oktober 1994, hvilket, sammenholdt med det manglende bevis for Divipas deltagelse i en hemmelig aftale efter januar måned 1995, giver grund til at antage, at Divipas deltagelse i overtrædelsen ophørte i januar 1995, således som Kommissionen har fastslået i beslutningen. Derimod giver det anførte ikke grundlag for at tilbagevise konstateringen af, at Divipa i mødet den 19. oktober 1994 deltog i en aftale om prisfastsættelse, som det sammen med de øvrige deltagere vedtog at anvende den 3. januar 1995, hvilket viser, at selskabet medvirkede i kartellet indtil denne dato. Kommissionen havde derfor grundlag for at fastslå, at Divipa deltog i overtrædelsen indtil januar 1995.

367 Det må antages, at Divipas deltagelse i de hemmelige møder vedrørende det spanske marked var udtryk for, at selskabet havde tilsluttet sig det generelle europæiske kartel (jf. præmis 205-215 ovenfor), og dermed for, at selskabet deltog i den overtrædelse som er fastslået i beslutningens artikel 1, stk. 1.

3. Zicuñagas anbringende

368 Som led i anbringendet om fejlskønnet har Zicuñaga gjort gældende, at Kommissionens påstande alene vedrører dets hævdede deltagelse i møderne mellem oktober 1993 og oktober 1994. Der er intet, der godtgør, at selskabet deltog i mødet i oktober 1993, og dets deltagelse i overtrædelsen varede derfor højst fem måneder.

369 Hvad dette spørgsmål angår fremgår det af Rettens konstateringer ovenfor i præmis 161-201, at Kommissionen korrekt har fastslået, at Zicuñaga deltog i de hemmelige møder vedrørende det spanske marked, som blev afholdt den 19. oktober 1993, den 3. maj, den 29. juni og den 19. oktober 1994. Det må antages, at Zicuñagas deltagelse i disse forskellige møder var ensbetydende med, at selskabet deltog i den overtrædelse, som er fastslået i beslutningens artikel 1, stk. 1.

370 Hvad angår mødet den 19. oktober 1994 er det fremhævet ovenfor i præmis 193, at Zicuñaga under dette møde deltog i en aftale om prisfastsættelse og sammen med de øvrige deltagere vedtog at anvende denne aftale den 3. januar 1995, hvilket er udtryk for, at selskabet medvirkede i aftalen indtil denne dato, således som dette forstås i den domspraksis, som er nævnt ovenfor i præmis 188.

371 På grundlag af det anførte må det antages, at Kommissionen med rette har fastslået i beslutningens artikel 1, stk. 2, at Zicuñaga deltog i overtrædelsen i perioden mellem oktober 1993 og januar 1995. Følgelig må anbringendet forkastes.

II — Anbringenderne om ophævelse eller nedsættelse af de bøder, som er fastsat i beslutningens artikel 3, stk. 1

372 Samtlige sagsøgere har nedlagt påstand om nedsættelse af den pålagte bøde. AWA har principalt påstået den bøde, der er pålagt selskabet, annulleret. Dets argumentation består i det væsentlige af otte anbringender eller serier af anbringender.

A — Anbringendet om tilsidesættelse af kontradiktionsprincippet og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning på grund af klagepunktsmeddelelsens ufuldstændige og upræcise karakter hvad angår bøderne

1. Parternes argumenter

373 Dette anbringende består af tre led. For det første har AWA gjort gældende, at Kommissionen har fastsat den bøde, som blev pålagt selskabet, på grundlag af en række elementer, som ikke er nævnt i klagepunktsmeddelelsen, og som selskabet derfor ikke har haft lejlighed til at udtale sig om under den administrative procedure. For det andet kritiserer AWA Kommissionen for at have pålagt selskabet en større bøde, end der gælder efter dens hidtidige praksis. For det tredje anfører AWA, at Kommissionen har fastsat bøden i strid med retningslinjerne og uden at nævne i klagepunktsmeddelelsen, at den ville fravige disse.

374 Kommissionen har gjort gældende, at AWA i kraft af klagepunktsmeddelelsen fik mulighed for at gøre sig bekendt med de forhold, der blev anset for relevante for fastsættelsen af den pålagte bøde. Kommissionen har helt og holdent fulgt retningslinjerne. Endelig kan den omstændighed, at Kommissionen tidligere har fastsat bøder af en vis størrelse for visse typer af overtrædelser, ikke berøve den muligheden for at forhøje dette niveau inden for de i forordning nr. 17 angivne rammer.

2. Rettens bemærkninger

375 Først skal det andet og tredje led af det fremførte anbringende behandles, hvorved AWA gør gældende, at Kommissionen har tilsidesat såvel selskabets ret til at blive hørt som dets berettigede forventning ved at fravige sin hidtidige praksis og retningslinjerne.

a) Kommissionens tilsidesættelse af retten til at blive hørt og den berettigede forventning på grund af dens fravigelse af sin hidtidige praksis

376 Hvad angår Kommissionens tidligere administrative praksis bemærkes, at ifølge Domstolens faste praksis kan den omstændighed, at Kommissionen tidligere har anvendt bøder af en vis størrelse på visse typer af overtrædelser, ikke fratage den muligheden for at forhøje dette niveau inden for de i forordning nr. 17 angivne rammer, hvis det er nødvendigt for at sikre gennemførelsen af Fællesskabets konkurrencepolitik (dommen i sagen *Musique diffusion française m.fl. mod Kommissionen*, nævnt i præmis 86 ovenfor, præmis 109, Rettens dom af 10.3.1992 i sagen *Solvay mod Kommissionen*, nævnt i præmis 196 ovenfor, præmis 309, og dom af 14.5.1998, sag T-304/94, *Europa Carton mod Kommissionen*, Sml. II, s. 869, præmis 89). Det er nødvendigt af hensyn til en effektiv gennemførelse af Fællesskabets konkurrenceregler, at Kommissionen til enhver tid har mulighed for at tilpasse bødeniveauet efter konkurrencepolitikens krav (dommen i sagen *Musique*

diffusion française m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 86 ovenfor, præmis 109, og dommen i sagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt i præmis 45 ovenfor, præmis 237).

377 Endvidere kan de erhvervsdrivende ifølge Domstolens faste praksis ikke have nogen berettiget forventning om opretholdelse af en bestående situation, som Fællesskabets institutioner kan ændre inden for rammerne af deres skøn (Domstolens dom af 15.7.1982, sag 245/81, Edeka, Sml. s. 2745, præmis 27, og af 14.2.1990, sag C-350/88, Delacre m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 395, præmis 33). Virksomheder, som er parter i en administrativ procedure, der kan give anledning til pålæggelse af en bøde, kan derfor ikke have en berettiget forventning om, at Kommissionen ikke vil overskride det hidtil anvendte bødeniveau (Rettens dom af 12.7.2001, forenede sager T-202/98, T-204/98 og T-207/98, Tate & Lyle m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 2035, præmis 146, og dommen i sagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt i præmis 45 ovenfor, præmis 243).

378 AWA kan derfor ikke støtte sit argument på, at Kommissionen har overskredet det bødeniveau, som den har anvendt i sin tidligere praksis. I øvrigt har AWA tilsyneladende også erkendt i replikken, at selskabet ikke kunne have nogen berettiget forventning på grundlag af Kommissionens tidligere praksis.

b) Tilsidesættelse af retten til at blive hørt og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning under henvisning til, at Kommissionen har fraveget retningslinjerne

379 AWA har gjort gældende, at Kommissionen har fraveget retningslinjerne uden at tilkendegive dette og herved har tilsidesat selskabets berettigede forventning om, at Kommissionen anvendte retningslinjerne som hidtil. Kommissionens fravigelse af retningslinjerne består i, at den for det første har overset, at overtrædelsen ikke har haft nogen virkning eller højst en begrænset virkning. For det andet har Kommissionen på grundlag af sin vurdering af overtrædelsens grovhed fastsat

bødens grundbeløb til 70 mio. EUR, dvs. et beløb, som er tre en halv gang større end det grundbeløb, der er nævnt i retningslinjerne for »meget alvorlige overtrædelser«, og som udgør 20 mio. EUR. Endelig anfører AWA, at Kommissionen burde have tilkendegivet, at den agtede at pålægge en bøde, som var to en halv gang større end den maksimale bøde, Kommissionen nogensinde har pålagt en enkelt virksomhed, før bødebeløbet blev nedsat i medfør af samarbejdsmeddelelsen.

380 Det skal bemærkes, at retningslinjerne blev offentliggjort i januar 1998, dvs. efter overtrædelser, men før fremsendelsen af klagepunktsmeddelelsen den 26. juli 2000.

381 Efter AWA's opfattelse kunne Kommissionen have fraveget retningslinjerne og pålagt større bøder, såfremt den havde ændret retningslinjerne eller i det mindste havde tilkendegivet dette i klagepunktsmeddelelsen, hvilket den imidlertid ikke gjorde.

382 Det må imidlertid fastslås, at AWA ikke har godtgjort, på hvilken måde Kommissionen ved fastsættelsen af bøden har fraveget retningslinjerne. Det fremgår således, at AWA ved uddybningen af anbringendet har fejlfortolket retningslinjerne og beslutningen.

383 Hvad for det første angår overtrædelsens virkning har Kommissionen i beslutningens betragtning 382-409 forklaret, hvorledes den ved vurderingen af overtrædelsens grovhed har taget hensyn til dens konkrete indvirkning på markedet og den faktiske virkning for konkurrencen af den enkelte deltagers ulovlige adfærd. Kommissionen behandlede i den forbindelse det argument, som blev fremført under den administrative procedure af nogle virksomheder, herunder AWA, om, at kartellet havde en meget begrænset reel indvirkning på markedet. Kommissionen forklarede i beslutningen, hvorfor denne opfattelse måtte tilbagevises, og lagde således til grund, at overtrædelser rent faktisk havde haft indvirkning på markedet og fastsatte på

dette grundlag bøden tilsvarende. AWA kan derfor ikke med rette gøre gældende, at Kommissionen ikke tog hensyn til overtrædelsens indvirkning. Under hensyn hertil kan det heller ikke gøres gældende, at Kommissionen ikke tilkendegav sin hensigt til at ville tage hensyn til, at overtrædelsen ikke havde nogen indvirkning eller en meget begrænset indvirkning.

384 Såfremt AWA i realiteten bestrider den vurdering, Kommissionen har anlagt vedrørende overtrædelsens indvirkning på markedet, falder selskabets kritik sammen med den kritik, som ligger til grund for dets anbringende vedrørende overtrædelsens grovhed, hvorfor anbringendet skal behandles i den forbindelse.

385 Det må dog fastslås, at Kommissionen havde tilkendegivet at ville tage hensyn til overtrædelsens indvirkning. Den angav således i klagepunktsmeddelelsen, at den ved vurderingen af overtrædelsens grovhed ville tage hensyn til dens »faktiske indvirkning på markedet« (punkt 262).

386 For det andet bemærkes, at i det omfang AWA gør gældende, at Kommissionen har overskredet det grundbeløb, som er nævnt i retningslinjerne, bemærkes, at der heri er fastsat en »[p]åregnelig beløbsramme« for »[m]eget alvorlige overtrædelser«, hvoraf der bl.a. er nævnt »horizontale begrænsninger såsom priskarteller og markedsopdelende karteller«, hvilken beløbsramme kan andrage »20 mio. ECU og derover«. Under hensyn til, at Kommissionen har mulighed for at fastsætte et større grundbeløb end 20 mio. ECU, kan Kommissionen ikke på dette punkt siges at have fraveget retningslinjerne.

387 Det tilføjes, at Kommissionen ved fastsættelsen af det grundbeløb på 70 mio. EUR, som blev pålagt AWA, tog hensyn til virksomhedens særlige vægt og den reelle virkning, som dens ulovlige adfærd havde for konkurrencen, således som denne afspejles i AWA's omsætning af det pågældende produkt inden for EØS. I den forbindelse henvises til, at Kommissionen i klagepunktsmeddelelsen punkt 266

tilkendegav, at den ville tage hensyn til hver enkelt deltagende virksomheds størrelse på det pågældende marked samt indvirkningen af dens konkurrencebegrænsende adfærd.

388 Hvad for det tredje angår det anvendte bødeniveau, inden bøden blev nedsat i medfør af samarbejdsmeddelelsen, har AWA ikke godtgjort, på hvilken måde retningslinjerne var til hinder for pålæggelsen af en bøde af en sådan størrelse. Herved skal endvidere henvises til de domme, som er nævnt ovenfor i præmis 377, og hvorefter AWA ikke kunne have nogen berettiget forventning om, at Kommissionen ikke ville overskride det tidligere anvendte bødeniveau.

389 AWA har endvidere fremført et mere generelt argument om, at Kommissionen burde have tilkendegivet at ville anvende en »ny bødepolitik«.

390 Det er vanskeligt at se, hvorledes den beregningsmetode, som er anvendt i beslutningen, skulle være ny i forhold til den tidligere praksis på anden måde end ved anvendelsen af retningslinjerne, som i sig selv afspejler en beregningsmetode, der udgør en ændring i forhold til den tidligere praksis for beregning af bøder. I den forbindelse skal fremhæves, at AWA ikke har anfægtet de ændringer, som retningslinjerne udgør i forhold til den tidligere praksis i modsætning til, hvad der gjaldt for sagsøgerne i sagerne vedrørende de såkaldte »præisolerede rør« (bl.a. dommen i sagen Sigma Technologie mod Kommissionen, nævnt i præmis 209 ovenfor). AWA rejser tilsyneladende alene indsigelse mod, at der for dette selskabs vedkommende blev anvendt en metode for bødeberegningen, som efter selskabets opfattelse er i strid såvel med administrativ praksis som med Kommissionens retningslinjer.

391 Ifølge gældende retspraksis var Kommissionen ikke forpligtet til, når den havde angivet de faktiske og retlige omstændigheder, som den ville basere bødebereg-

ningen på, at præcisere, hvorledes den ville vurdere hver af disse omstændigheder ved fastsættelsen af bødens størrelse (Domstolens dom i sagen *Musique diffusion française m.fl. mod Kommissionen*, nævnt i præmis 86 ovenfor, præmis 21, og dom af 9.11.1983, sag 322/81, *Michelin mod Kommissionen*, Sml. s. 3461, præmis 19).

392 Selv om den metode, Kommissionen anvendte i denne sag, måtte anses for ny i forhold til hidtidig administrativ praksis, var Kommissionen altså ikke forpligtet til at underrette de pågældende virksomheder om, at den ville anvende en ny metode for beregning af bødernes størrelse (dommen i sagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt i præmis 45 ovenfor, præmis 207).

393 Endvidere bemærkes, at i betragtning af det skøn, der tilkommer Kommissionen ved pålæggelsen af bøder, kunne sagsøgeren ikke have nogen berettiget forventning om, at Kommissionen ikke ville overskride det tidligere anvendte bødeniveau (dommen i sagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt i præmis 45 ovenfor, præmis 243).

394 Endelig skal det fremhæves, at den henvisning, som AWA i denne forbindelse har foretaget til Rettens dom af 14. maj 1998, *Sarrió mod Kommissionen* (sag T-334/94, Sml. II, s. 1439), under påberåbelse af, at Kommissionen ikke i klagepunktsmeddelelsen havde tilkendegivet at ville foretage en grundlæggende ændring af den hidtidige politik for fastsættelse af bøder og pålægge strengere bøder, er irrelevant, da denne dom ikke vedrører indholdet af en meddelelse om klagepunkter, men begrundelsen for en beslutning.

395 Følgelig kan der ikke fastslås at foreligge nogen tilsidesættelse af retten til at blive hørt eller af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning hvad angår den måde, hvorpå Kommissionen har anvendt retningslinjerne.

c) Tilsidesættelse af retten til at blive hørt, i det omfang Kommissionen har fastsat bøden på grundlag af forhold, som ikke er nævnt i klagepunktsmeddelelsen

396 Tilbage står at behandle den argumentation, hvorefter Kommissionen har fastsat den bøde, som blev pålagt AWA, på grundlag af en række forhold, som ikke er nævnt i klagepunktsmeddelelsen, og som AWA derfor ikke har haft lejlighed til at udtale sig om under den administrative procedure. AWA kritiserer her Kommissionen for, at den ikke tilkendegav, at den ville forhøje bødens grundbeløb i afskrækkende øjemed, og at den ikke præciserede, hvorledes den ville tage hensyn til den afskrækkende virkning, navnlig under hensyn til AWA's størrelse. Kommissionen tilkendegav heller ikke, hvorledes den ville tage hensyn til de implicerede virksomheders førende rolle.

397 Herom bemærkes, at det fremgår af fast retspraksis, at Kommissionen opfylder sine forpligtelser til at sikre virksomhedernes ret til at blive hørt, når den i meddelelsen af klagepunkter udtrykkeligt angiver at ville undersøge, om der bør pålægges de berørte virksomheder bøder, og angiver de væsentligste faktiske og retlige omstændigheder, som kan medføre pålæggelse af en bøde, herunder den formodede overtrædelses grovhed og varighed, og hvorvidt denne er begået forsætligt eller uagtsomt. Herved giver Kommissionen virksomhederne de fornødne oplysninger til, at de kan forsvare sig ikke blot over for konstateringen af overtrædelsen, men også over for den omstændighed, at de er blevet pålagt en bøde (jf. dommen i sagen *Musique diffusion française m.fl. mod Kommissionen*, nævnt i præmis 86 ovenfor, præmis 21, og i dommen i sagen *LR af 1998 mod Kommissionen*, nævnt i præmis 45 ovenfor, præmis 199).

398 Hvad angår bødeudmålingen er de berørte virksomheders ret til kontradiktion over for Kommissionen således sikret gennem deres adgang til at udtale sig om varigheden, grovheden og de konkurrencebegrænsende virkninger af de forhold, som de er lagt til last. I øvrigt tilkommer der virksomhederne yderligere en garanti hvad angår bødeudmålingen, da Retten har fuld prøvelsesret og således i medfør af artikel 17 i forordning nr. 17 navnlig kan ophæve eller nedsætte bøden (dommen i

sagen Tetra Pak mod Kommissionen, nævnt i præmis 86 ovenfor, præmis 235, og i sagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt i præmis 45 ovenfor, præmis 200).

399 De to punkter i AWA's anbringende om, at Kommissionen har tilsidesat selskabets ret til at blive hørt, skal derfor undersøges.

400 Hvad angår AWA's førende rolle i kartellet må det fastslås, at det var tilkendegivet i klagepunktsmeddelelsen, at der ville blive taget hensyn hertil. Kommissionen angav således i dennes punkt 198, at »AWA var primus motor i kartellet«, og angav endvidere i den del af klagepunktsmeddelelsen, som vedrørte bøden, at den individuelle bøde, som blev pålagt hver af de deltagende virksomheder, navnlig ville afspejle den rolle, som hver af dem spillede i den ulovlige samordning, som var »beskrevet i det foregående«. Desuden fremgår det af beslutningen, at AWA under den administrative procedure bestred at have spillet en førende rolle i kartellet, hvilket godtgør, at selskabet havde en klar opfattelse af det klagepunkt, der på dette punkt var rettet mod det i klagepunktsmeddelelsen, og at det udtalte sig om dette spørgsmål.

401 Hvad angår spørgsmålet om den afskrækkende virkning tilkendegav Kommissionen udtrykkeligt i klagepunktsmeddelelsens punkt 264, at den ville »fastsætte bøderne på et tilstrækkeligt højt niveau til, at de kunne virke afskrækkende«. I øvrigt angav Kommissionen i klagepunktsmeddelelsens punkt 262-266 — som det kræves ifølge retspraksis — de væsentligste af de faktiske og retlige omstændigheder, hvorpå den ville basere beregningen af den bøde, som blev pålagt AWA, hvorfor selskabets ret til at blive hørt var tilgodeset på dette punkt.

402 I denne forbindelse kan AWA ikke med rette fastholde, at Kommissionen burde have givet en detaljeret angivelse af de faktorer, som den ville tage hensyn til for at sikre, at bøden havde en tilstrækkelig afskrækkende virkning. Da Kommissionen først kunne fastsætte bøden efter at have hørt virksomhederne og afsluttet den

administrative procedure, var det umuligt for den under den administrative procedure at forudse størrelserne af de bøder, som ville blive pålagt de pågældende virksomheder, eller at vurdere disse bøders afskrækkende virkning og at udtale sig om, hvorvidt det eventuelt var nødvendigt at foretage justeringer af hensyn hertil.

403 I den forbindelse skal henvises til gældende retspraksis, hvorefter Kommissionen ikke var forpligtet til, når den havde angivet de faktiske og retlige omstændigheder, hvorpå den baserede beregningen af bødernes størrelse, at præcisere, hvorledes den ville vurdere hver af disse omstændigheder ved fastsættelsen af bødeniveauet. Hvis Kommissionen afgav oplysninger om størrelsen af de påtænkte bøder, inden virksomhederne havde haft mulighed for at fremsætte deres bemærkninger til de klagepunkter, der er gjort gældende mod dem, ville det på utilladelig vis foregribe Kommissionens beslutning (dommen i sagen *Musique diffusion française m.fl. mod Kommissionen*, nævnt i præmis 86 ovenfor, præmis 21, og i sagen *Michelin mod Kommissionen*, nævnt i præmis 391 ovenfor, præmis 19).

404 Af samtlige de anførte grunde må AWA's anbringende om tilsidesættelse af kontradiktionsprincippet og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning i det hele forkastes.

B — *Anbringendet om tilsidesættelse af forbuddet mod tilbagevirkende kraft*

1. Parternes argumenter

405 Argumentet om, at Kommissionen i den foreliggende sag har anvendt en ny politik for pålæggelse af bøder, ligger også til grund for AWA's anbringende om tilsidesættelse af forbuddet mod anvendelse af retsforskrifter med tilbagevirkende

kraft. Der foreligger en tilsidesættelse af dette forbud, fordi den bøde, AWA blev pålagt, var langt højere end de bøder, som blev pålagt på overtrædelsestidspunktet. Efter AWA's opfattelse var Kommissionen ikke berettiget til at iværksætte en ny politik for pålæggelse af bøder uden at underrette virksomhederne om ændringen af dens politik.

- 406 Kommissionen anfører, at den helt og holdent har fulgt retningslinjerne, hvorfor den ikke i denne sag kan kritiseres for at have anvendt en ny bødepolitik med tilbagevirkende kraft.

2. Rettens bemærkninger

- 407 Det bemærkes, at virksomheder, som deltager i en administrativ procedure, som kan give anledning til, at der pålægges dem en bøde, ikke kan have nogen berettiget forventning om, at Kommissionen ikke vil overskride det hidtil anvendte bødeniveau, eller om, at Kommissionen anvender en bestemt metode for bødeberegningen. Virksomhederne må derfor tage i betragtning, at Kommissionen til enhver tid kan beslutte at forhøje bødernes størrelse i forhold det tidligere anvendte niveau. Det gælder ikke blot, når Kommissionen forhøjer bødeniveauet i individuelle beslutninger, men også, hvis forhøjelsen gennemføres ved, at der i konkrete tilfælde anvendes vejledende regler, der har generel rækkevidde, som det er tilfældet med retningslinjerne.

- 408 Følgelig kunne retningslinjerne, og navnlig den nye metode for bødeberegningen, som de indeholder — såfremt denne i øvrigt kan antages at have haft en skærpende virkning med hensyn til størrelsen af de pålagte bøder — med rimelighed forudses af virksomheder som sagsøgerne på det tidspunkt, da de pågældende overtrædelser blev begået.

409 Kommissionen har derfor ikke tilsidesat forbuddet mod tilbagevirkende kraft ved i den anfægtede beslutning at anvende retningslinjerne på overtrædelser, der blev begået før vedtagelsen af retningslinjerne (Domstolens dom af 28.6.2005, forenede sager C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P — C-208/02 P og C-213/02 P, Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 5425, præmis 228-232).

410 I det omfang, AWA reelt gør gældende, at Kommissionen har tilsidesat forbuddet mod tilbagevirkende kraft ikke ved at anvende retningslinjerne, men ved at fravige dem i forbindelse med den bøde, som den pålagde sagsøgerne, skal der henvises til præmis 379-395, hvoraf fremgår, at dette anbringende må forkastes.

411 Endelig skal der, i det omfang anbringendet om tilsidesættelsen af forbuddet mod tilbagevirkende kraft skal forstås således, at Kommissionen herved også kritiseres for at have fraveget sin hidtidige administrative praksis, henvises til præmis 376-378 ovenfor, hvori Retten konkluderede, at dette anbringende måtte forkastes.

412 Af samtlige disse grunde må anbringendet om tilsidesættelse af forbuddet mod tilbagevirkende kraft forkastes.

C — Anbringenderne om utilstrækkeligt bevis, tilsidesættelse af princippet om formodning for uskyld, proportionalitets- og ligebehandlingsprincippet samt om, at der er anlagt et fejlskøn hvad angår Kommissionens konstateringer af, at visse virksomheder har deltaget i det europæiske kartel

413 Divipa og Zicuñaga har nedlagt påstand om nedsættelse af den bøde, de er pålagt, med den begrundelse, at de ifølge Kommissionen har deltaget i et europæisk kartel,

mens de i virkeligheden kun deltog i et kartel på nationalt niveau. Virksomhederne gentager herved den argumentation, som de har fremført i forbindelse med det anbringende vedrørende realiteten, som de har gjort gældende til støtte for påstanden om annullation af beslutningen. Som led i samme anbringende har Divipa kritiseret Kommissionen for, at den ikke ved fastsættelsen af den bøde, selskabet blev pålagt, tog hensyn til, at selskabet ikke deltog i et ulovligt kartel og ikke deltog direkte i beslutninger om fastsættelse af priser.

414 Hvad angår deltagelsen i det europæiske kartel skal der henvises til præmis 205-215 ovenfor, hvoraf fremgår, at hverken Divipa eller Zicuñaga kunne være uvidende om, at deres deltagelse i kartellet på nationalt plan udgjorde et led i det mere omfattende europæiske kartel. De kan derfor ikke med føje rejse krav om en nedsættelse af deres bøde af denne grund.

415 Hvad angår Divipas deltagelse i kartellet fremgår det af præmis 155-204 ovenfor, at Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for, at Divipa, hvad angår det spanske marked, deltog i kartellet i perioden mellem marts 1992 og januar 1995, som navnlig fremgår af, at selskabet deltog i en række møder, hvorunder de virksomheder, som var aktive på det spanske marked, vedtog en række prisforhøjelser og indgik en aftale om tildeling af salgskvoter under mødet den 30. september 1993. Divipa kan derfor ikke med rette rejse krav om en nedsættelse af den pålagte bøde under henvisning til, at det ikke har deltaget i et ulovligt kartel.

416 Hvad angår Divipas argument om, at selskabet ikke deltog direkte i beslutningerne om fastsættelse af priser, må det fremhæves, at Divipa ikke har godtgjort at have taget offentlig afstand fra indholdet af de møder, selskabet deltog i. Virksomheden har derfor givet de øvrige deltagere anledning til at tro, at den tilsluttede sig mødets resultat og ville rette sig efter det (dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 188 ovenfor, præmis 82). I det omfang, argumentet skal forstås således, at virksomheden indtog en passiv rolle, vil det blive behandlet ved bedømmelsen af de formildende omstændigheder (jf. præmis 596-635 nedenfor).

- 417 Hvad angår Zicuñaga står det tilbage at afgøre, om — og i bekræftende fald i hvilket omfang — den omstændighed, at selskabet ikke er godtgjort at have deltaget i den pågældende praksis med markedsopdeling (jf. præmis 238-240 ovenfor), kan begrunde en nedsættelse af den pålagte bøde.
- 418 Herom bemærkes, at der i indledningen til beslutningen gives følgende resumé af overtrædelsen: »en vedvarende aftale og/eller samordnet praksis [...], hvorved [de pågældende producenter og distributører] fastsatte prisforhøjelser, tildelte salgskvoter, fastsatte markedsandele og indførte en ordning for kontrol med gennemførelsen af de konkurrencebegrænsende aftaler« (beslutningens betragtning 2). I beskrivelsen af overtrædelsens karakter anfører Kommissionen i beslutningens betragtning 376, at overtrædelsen »bestod i prisfastsættelse om markedsdeling, som er de værste former for overtrædelse af [...] artikel 81, stk. 1, [EF] og EØS-aftalens artikel 53, stk. 1«.
- 419 I beslutningens konklusion beskrives den overtrædelse, som er foreholdt sagsøgeren, dog kun i generelle vendinger som et »kompleks af aftaler og samordnet praksis inden for sektoren for karbonfrit papir« (beslutningens artikel 1, stk. 1).
- 420 I øvrigt fremgår det af beslutningen, at aftalen om prisforhøjelser udgør »hovedformålet« med kartellet (betragtning 77) og dettes »hovedhjørnesten« (betragtning 383). I beskrivelsen af kartellets formål i beslutningens betragtning 77-81 angiver Kommissionen, at der var tale om en »overordnet konkurrencebegrænsende plan, der hovedsageligt tog sigte på at forbedre deltagernes rentabilitet gennem kollektive prisforhøjelser«, og præciserer, at det »[i]nden for rammerne af denne overordnede plan var [...] hovedformålet med kartellet at aftale prisforhøjelser og at fastsætte en tidsplan for dem«. Det angives i beslutningens betragtning 81, at der på nogle nationale kartelmøder blev fordelt salgskvoter og fastsat markedsandele »[f]or at sikre, at de aftalte prisforhøjelser blev gennemført« og for at »undgå afvigelser fra den fælles plan« og at »undlade at konkurrere om andre kommercielle aspekter«.

- 421 I den forbindelse bemærkes, at aftaler og samordnet praksis som omhandlet i artikel 81, stk. 1, EF nødvendigvis må være et resultat af flere virksomheders medvirken, som alle deltager i overtrædelsen, men hvis deltagelse kan have forskellig form afhængig af det pågældende markeds karakter, den enkelte virksomheds stilling på markedet, de tilsigtede mål og måden, hvorpå gennemførelsen heraf er besluttet eller planlagt.
- 422 Den omstændighed, at den enkelte virksomheds deltagelse i overtrædelsen har en individuel karakter, udelukker dog ikke, at virksomheden er ansvarlig for hele overtrædelsen, herunder for de handlinger, som konkret gennemføres af de andre deltagende virksomheder, men som har samme konkurrencebegrænsende mål eller virkning.
- 423 Endvidere bemærkes, at artikel 81 EF forbyder aftaler mellem virksomheder, vedtagelser inden for sammenslutninger af virksomheder — herunder de handlinger, hvorved aftalerne eller vedtagelserne gennemføres — og samordnet praksis, når de kan påvirke handelen mellem medlemsstaterne og har til formål eller til følge at begrænse konkurrencen. Heraf følger, at ikke alene en enkeltstående handling, men også en række handlinger eller en vedvarende adfærd kan udgøre en tilsidesættelse af denne traktatbestemmelse. Det anførte ændres ikke af, at et eller flere elementer i denne række af handlinger eller denne vedvarende adfærd også i sig selv kan udgøre en tilsidesættelse af artikel 81 EF (dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt i præmis 149 ovenfor, præmis 79-81).
- 424 Efter omstændighederne i den foreliggende sag finder Retten, at de aftaler og den samordnede praksis, som er konstateret, på grund af overensstemmelsen i det tilstræbte formål og den indbyrdes afstemte adfærd indgik i en overordnet plan, hvormed de pågældende virksomheder bestræbte sig på at nå et bestemt økonomisk mål, nemlig at fordreje prisudviklingen. Som Kommissionen med rette har anført i beslutningens betragtning 253, ville det være kunstigt at opdele denne vedvarende adfærd, der havde ét og samme formål, i forskellige særskilte overtrædelser, når der

tværtimod var tale om én enkelt overtrædelse, der gradvis var blevet udmøntet dels i aftaler, dels i en samordnet praksis. Den omstændighed, at overtrædelsen havde karakter af en samlet overtrædelse, fremgår således af, at alle deltagerne i aftalen forfulgte samme formål, og ikke af den måde, hvorpå den blev gennemført (cementdommen, præmis 4127).

425 Under disse omstændigheder var en virksomhed, som havde deltaget i en sådan overtrædelse ved handlinger, som havde en individuel karakter, men som opfyldte betingelserne for at udgøre en aftale eller en samordnet praksis med et konkurrencebegrænsende formål i den forstand, hvori dette udtryk er anvendt i artikel 81, stk. 1, EF, og som skulle bidrage til gennemførelsen af overtrædelsen som helhed, også hvad angår hele den periode, hvori den deltog i overtrædelsen, ansvarlig for de handlinger, som blev foretaget af andre virksomheder som led i samme overtrædelse. Det er tilfældet, når det er godtgjort, at den pågældende virksomhed havde kendskab til de øvrige deltagers retsstridige handlemåde eller med rimelighed kunne forudse denne og var villig til at acceptere risikoen som følge heraf.

426 Det må derfor antages, at Kommissionen i tilstrækkelig grad har bevist, at Zicuñaga deltog i ordningen for afholdelse af kartelmøder, prisforhøjelser og visse foranstaltninger, der havde til formål at lette gennemførelsen af prisforhøjelserne i hele den periode, hvori selskabet deltog i overtrædelsen (jf. præmis 155-243 ovenfor).

427 Den omstændighed, at Zicuñaga således havde til hensigt at bidrage til gennemførelsen af overtrædelsen som helhed, medfører, at selskabet var ansvarligt for de handlinger, som andre virksomheder havde planlagt eller foretaget, og som udgjorde de forskellige elementer i overtrædelsen. Selskabet havde nemlig kendskab til alle disse elementer eller kunne med rimelighed forudse dem i kraft af sin deltagelse i de regelmæssige møder mellem producenter og distributører af karbonfrit papir, som blev afholdt igennem mere end et år.

428 Hvad angår de foranstaltninger, som havde til formål at lette gennemførelsen af prisforhøjelserne, er det tilstrækkeligt at konstatere, at de forskellige former for handlinger, som er nævnt i beslutningens betragtning 2, alle var underordnede i forhold til prisforhøjelserne, idet de havde til formål at skabe gunstige betingelser for gennemførelsen af de målpriser, som var fastsat af producenterne og distributørerne af karbonfrit papir. Det må fastslås, at Zicuñaga ved at have deltaget i disse prisinitiativer igennem mere end et år med rimelighed kunne forudse, at de deltagende virksomheder ville forsøge at gennemføre disse prisinitiativer ved hjælp af forskellige ordninger og var villig til at acceptere muligheden herfor. Selv om der ikke er ført bevis for, at Zicuñaga konkret deltog i vedtagelsen eller gennemførelsen af alle disse foranstaltninger, er selskabet dog ansvarligt for de konkrete handlinger, som andre virksomheder foretog i denne forbindelse som led i den samlede overtrædelse, selskabet deltog i og bidrog til (jf. i denne retning dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt i præmis 149 ovenfor, præmis 205-207).

429 Det skal dog bemærkes, at Kommissionen ikke har godtgjort, at Zicuñaga har deltaget i den pågældende praksis med markedsopdeling (jf. præmis 238-240 ovenfor). Den omstændighed, at en virksomhed ikke har deltaget i alle elementerne i et kartel, er ikke relevant hvad angår beviset for, at overtrædelsen er begået, men denne omstændighed skal tages i betragtning ved vurderingen af overtrædelsens grovhed og i givet fald ved udmålingen af bøden (jf. i denne retning Domstolens dom i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 188 ovenfor, præmis 292). Da Kommissionen ikke har godtgjort, at den ved vurderingen af alle de kriterier, der indgik i fastsættelsen af den endelige bøde, som blev pålagt Zicuñaga, tog hensyn til den omstændighed, at selskabet ikke deltog i den pågældende praksis med markedsopdeling, finder Retten under udøvelsen af sin fulde prøvelsesret, at den endelige bøde, som er pålagt Zicuñaga, bør nedsættes med 15%.

D — Anbringenderne om manglende bevis, tilsidesættelse af artikel 253 EF, artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, proportionalitetsprincippet, ligebehandlingsprincippet, manglende individuel fastsættelse af bøderne, fejlagtige faktiske konstateringer, fejlskøn samt retlige fejl ved vurderingen af overtrædelsens grovhed

430 Flere virksomheder har bestridt den vurdering af overtrædelsens grovhed, som Kommissionen har foretaget på grundlag af de elementer, som er nævnt i beslutningen, dvs. overtrædelsens karakter og dens konkrete virkning, samt klassificeringen af karteldeltagerne efter overtrædelsens grovhed og forhøjelsen af bøden i afskrækkende øjemed.

1. Overtrædelsens karakter

431 Kommissionen har antaget, at overtrædelsen bestod i prisfastsættelse og markedsopdeling, som efter selve deres karakter udgør de alvorligste overtrædelser af artikel 81, stk. 1, EF og EØS-aftalens artikel 53, stk. 1.

432 AWA har bestridt de omtvistede aftalers grovhed under henvisning til, at de i det væsentlige var begrænset til drøftelser vedrørende tidsplanen og tidspunktet for bekendtgørelsen af prisforhøjelser og ikke vedrørte hverken markedsopdelinger eller tildeling af salgskvoter eller i hvert fald kun i ubetydeligt omfang og i det væsentlige uden reelle virkninger. Efter AWA's opfattelse bekræfter visse af Sappis erklæringer, at møderne ikke blev anvendt som ramme for drøftelser vedrørende markedsopdelinger. Kartellet for papirmarkedet var ikke fuldt ud institutionaliseret og var ikke kombineret med en ordning for effektiv kontrol med aftalerne. Alle disse forhold gjorde, at overtrædelsen var mindre alvorlig, end det er fastslået i andre sager.

433 Torraspapel har gjort gældende, at Kommissionen med urette har antaget, at kartellet vedrørte praksis for prisfastsættelse og markedsopdeling og derfor fejlagtigt har betegnet kartellet som en meget alvorlig overtrædelse.

434 Herom bemærkes for det første, at det fremgår af fast retspraksis, at der ved bedømmelsen af overtrædelsens grovhed navnlig skal tages hensyn til konkurrencebegrænsningernes karakter (jf. Rettens dom af 22.10.1997, forenede sager T-213/95 og T-18/96, SCK og FNK mod Kommissionen, Sml. II, s. 1739, præmis 246 og den deri nævnte retspraksis).

435 Ifølge gældende retspraksis må »[d]e overtrædelser, der består i fastsættelse af priserne og opdeling af markeder [...], betragtes som særligt alvorlige, eftersom de indebærer et direkte indgreb i de væsentlige konkurrenceparametre på det pågældende marked« (dommen i sagen Thyssen Stahl mod Kommissionen, nævnt i præmis 107 ovenfor, præmis 675).

436 Retten har præciseret begrebet »meget alvorlige overtrædelser«, bl.a. i dom af 9. juli 2003, Archer Daniels Midland Company og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen (sag T-224/00, Sml. II, s. 2597, herefter »ADM-dommen«, præmis 117-131). Heraf fremgår, at det ikke er nogen betingelse for at betegne en overtrædelse som meget alvorlig, at der er foretaget en afskærmning af markederne. Tværtimod antages horisontale aftaler vedrørende priskarteller og markedsopdelende kvoter at skade det indre markeds funktion, og også andre former for praksis, som kan have en sådan virkning, vil kunne betegnes som meget alvorlige overtrædelser.

437 Det er således ikke nogen betingelse for at betegne en overtrædelse som meget alvorlig efter gældende retspraksis eller retningslinjerne, at der foreligger flere af disse former for praksis. Et horisontalt priskartel kan i sig selv udgøre en sådan overtrædelse, hvis det skader markedets funktion. Det er bevist i den foreliggende sag, at de pågældende virksomheder indgik aftaler vedrørende priserne og dermed

skadede markedets funktion. Dette er tilstrækkeligt til at betegne overtrædelsen som meget alvorlig, selv om de omtvistede aftaler kun vedrørte fastsættelsen af priser.

438 Endvidere skal bemærkes, at AWA ikke reelt har bestridt, at der blev indgået aftaler om markedsopdeling eller tildeling af kvoter, men blot har gjort gældende, at denne virksomhed var relativt ubetydelig og i vidt omfang ineffektiv.

439 Hvad angår påstanden om, at kartellet ikke var institutionaliseret, og at der ikke var iværksat nogen kontrolforanstaltninger, skal det fremhæves, at de iværksatte foranstaltninger dog var tilstrækkelige til, at kartellet kunne fungere i flere år. Det fremgår af flere afsnit i beslutningen, at deltagerne i kartelmøderne udvekslede detaljerede og individuelle oplysninger vedrørende deres priser og salgsmængde, og at der blev ført kontrol, bl.a. af AWA, med aftalernes overholdelse. Således angives det i Mougeots referat af mødet den 1. oktober 1993 (dok. nr. 7648, som er nævnt i beslutningens betragtning 104 og indeholdt i klagepunktsmeddelelsens bilag), at der blev anvendt sanktioner, såfremt aftalerne ikke blev overholdt (»[B.] sagde udtrykkeligt, at han ikke ville tolerere, at denne prisstigning ikke blev fulgt, og at han personligt ville tage sig af enhver, der ikke deltog i spillet«). Da Mougeot blev bedt om at beskrive kontrolsystemet og årsagerne til, at [at B.] og AWA havde så stor autoritet, svarede man (dok. nr. 11494, som er nævnt i beslutningens betragtning 104 og indeholdt i klagepunktsmeddelelsens bilag):

»Så vidt vi ved, var der ikke nogen kontrakter, dokumenter eller retlige forhold, der gav AWA nogen autoritet. Men AWA indtog moralsk og økonomisk set en førerstilling på markedet [...]. Takket være AWA's finansielle og industrielle vægt kunne han erklære, at AWA, hvis ikke disse forhøjelser blev gennemført, ville sørge for at presse markedspriserne helt i bund ved at føre en prispolitik, der ville tvinge de fleste i knæ. Han viste i øvrigt klart, hvad han var i stand til, ved at knuse Binda i Italien.«

440 AWA bebrejdede også Mougeot, at dette selskab ikke efterkom AWA's instrukser (beslutningens betragtning 143). I øvrigt fremgår det af notatet af 9. marts 1992 og notatet vedrørende mødet af 30. september 1992, som er nævnt ovenfor henholdsvis i præmis 171 og 172, at også Sappi opmærksomt fulgte udviklingen i kartelmedlemmernes priser og kvoter i forhold til de fastsatte mål.

441 Under alle omstændigheder fremgår det hverken af retningslinjerne eller af gældende retspraksis, at kartellet skal indeholde særlige institutionelle strukturer for at kunne betegnes som en meget alvorlig overtrædelse.

442 Under hensyn til disse omstændigheder har Kommissionen med rette betegnet det pågældende kartel som en meget alvorlig overtrædelse efter selve sin karakter.

2. Overtrædelsens konkrete virkning

443 Flere sagsøgere (AWA, MHTP, Zanders og Torraspapel) har gjort gældende, at den reelle virkning af kartellet på markedet for karbonfrit papir har været meget begrænset. Kommissionen har ikke vurderet prisudviklingen for dette produkt korrekt og kun taget hensyn til forhøjelser og ikke prisnedsættelser. De priser, som faktisk blev opnået på markedet, var lavere end de vedtagne eller bekendtgjorte prisforhøjelser. Dette viser, at de sidstnævnte prisforhøjelser ikke blev gennemført i praksis. Endvidere har visse sagsøgere henvist til, at der skete en ufordelagtig udvikling i priserne på karbonfrit papir, og at deres avancer faldt eller var latterligt lave. Priserne på karbonfrit papir afspejlede i det væsentlige udsvingene i omkostningerne og efterspørgslen efter papirmasse.

444 AWA har fremlagt to ekspertrapporter, som blev udfærdiget af selskabet National Economic Research Associates (herefter »Nera-rapporterne«). Den første rapport, som var fra december 2000, blev fremlagt under den administrative procedure. Den anden, som var fra april 2002, blev udarbejdet til brug for retssagen. Det tilsigtes godtgjort med begge rapporter, at det ikke var muligt at forhøje de priser, som blev fastsat ved de påtalte aftaler, i videre omfang, end hvad der gjaldt efter normale konkurrencevilkår. Köhler og Zanders fremlagde PricewaterhouseCoopers-rapporten under den administrative procedure — hvilken rapport er fremlagt under sagen ved Retten — som beskriver situationen på det europæiske marked for karbonfrit papir i sommeren eller efteråret 1995 indtil februar eller marts 1997 (jf. præmis 101-103 ovenfor).

445 I beslutningens betragtning 382-402 har Kommissionen tilbagevist de pågældende virksomheders argumentation i det væsentlige under henvisning til, at selve den omstændighed, at prisforhøjelserne — og datoerne herfor — blev bekendtgjort efter, at der havde fundet samordninger sted, i tilstrækkelig grad godtgør, at de havde virkning på markedet. Selv om markedet for karbonfrit papir gik tilbage, udelukker dette ikke efter Kommissionens opfattelse, at kartellet var i stand til at kontrollere eller begrænse prisnedsættelsen. De fremdragne eksempler på divergerende opfattelser godtgør ikke ifølge Kommissionen, at gennemførelsen af aftalerne mislykkedes helt. Visse af de aftalte prisforhøjelser blev udskudt, og undertiden blev der anvendt mindre prisforhøjelser end fastsat.

446 Vedrørende det anførte skal først bemærkes, at der ved vurderingen af overtrædelsens grovhed må lægges vægt på den retlige og økonomiske sammenhæng, som den påtalte adfærd indgår i (Domstolens dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1663, præmis 612, og af 17.7.1997, sag C-219/95 P, Ferriere Nord mod Kommissionen, Sml. I, s. 4411, præmis 38). Det fremgår i så henseende af retspraksis, at Kommissionen ved vurderingen af en overtrædelses konkrete virkning på markedet skal tage udgangspunkt i den konkurrencesituation, som normalt ville have bestået, hvis overtrædelsen ikke var begået (jf. i denne retning dommen i sagen Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, præmis 619 og 620, Rettens dom af 14.5.1998, sag T-347/94, Mayr-Melnhof mod Kommissionen, Sml. II, s. 1751, præmis 235, og dommen i sagen Thyssen Stahl mod Kommissionen, nævnt i præmis 107 ovenfor, præmis 645).

447 Hvad angår dette spørgsmål bestemmer retningslinjerne, at der ved vurderingen af overtrædelsens grovhed skal der tages hensyn til overtrædelsens art, overtrædelsens konkrete indvirkning på markedet — når den kan måles — og det berørte markeds udstrækning. Hvad angår »meget alvorlige overtrædelser« giver retningslinjerne eksempler på typer af overtrædelser og disses indhold, uden at nævne deres konkrete indvirkning, bortset fra den meget generelle angivelse af, at de er til skade for det indre marked. Ifølge retningslinjerne er overtrædelsens grovhed ikke direkte afhængig af dens indvirkning. Den konkrete indvirkning udgør ét blandt flere elementer, som der endog bør ses bort fra, når den ikke kan måles.

448 Ved vurderingen af overtrædelsens grovhed har Kommissionen dog baseret sig på, at overtrædelsen efter dens opfattelse havde en konkret indvirkning på markedet for karbonfrit papir i EØS (beslutningens betragtning 382-402), som Kommissionen også nu er forpligtet til ifølge retningslinjernes punkt 1 A, første afsnit, når indvirkningen på markedet kan måles.

449 Det må konstateres, at de konkrete indicier, som Kommissionen har angivet, udgør en rimelig sandsynlighed for, at kartellet har haft en ikke uvæsentlig indvirkning på det pågældende marked.

450 Således fremgår det for det første af beslutningens betragtning 203, 204, 213-215, 225, 227 og 235-237 samt bilag V, at aftalerne om prisforhøjelser ofte blev gennemført ved bekendtgørelsen over for kunderne af de prisforhøjelser, som blev besluttet under møderne. Ifølge Mougeots erklæringer af 14. april 1999 (dok. nr. 7649, som er indeholdt i bilaget til klagepunktsmeddelelsen) angav B. under mødet den 1. oktober 1993, at »der skulle udsendes cirkulæreskrivelser til kunderne om prisforhøjelserne med henblik på gennemførelsen heraf«. Som angivet i beslutningens betragtning 384, dannede de aftalte prisforhøjelser således grundlag for fastsættelsen af de individuelle faktureringspriser.

451 Den omstændighed, at virksomhederne faktisk bekendtgjorde de aftalte prisforhøjelser, og at de bekendtgjorte priser dannede grundlag for fastsættelsen af de individuelle faktureringspriser, er i sig selv tilstrækkelig til at fastslå, at såvel formålet med som virkningen af det ulovlige samarbejde om priser var at skabe en alvorlig konkurrencebegrænsning (Rettens dom af 14.5.1998, sag T-308/94, Cascades mod Kommissionen, Sml. II, s. 925, præmis 194). Kommissionen var derfor ikke forpligtet til at undersøge detaljerne i parternes argumentation til godtgørelse af, at de pågældende aftaler ikke medførte en større prisforhøjelse end under normale konkurrencevilkår og tage stilling dertil punkt for punkt. Kommissionen var navnlig ikke forpligtet til at tilbagevise den analyse herom, som er indeholdt i den første Nera-rapport, der er fremlagt af AWA, således som Kommissionen har forklaret i beslutningens betragtning 390-401. Kommissionen kan derfor ikke foreholdes at have tilsidesat sin begrundelsespligt, som hævdet af AWA.

452 I øvrigt kan den omstændighed, at visse sagsøgers prisangivelser ikke altid svarede helt til de målpriser, der blev fastsat ved møderne, ikke afkræfte konstateringen af, at overtrædelsen havde en indvirkning på markedet, fordi der ved fastsættelsen af de individuelle priser blev taget hensyn til de bekendtgørelser vedrørende priserne, som var aftalt, idet de virkninger, Kommissionen tog hensyn til ved fastsættelsen af det generelle bødeniveau, ikke er virkninger af den faktiske adfærd, som en bestemt virksomhed påstås at have udvist, men virkningerne af den samlede overtrædelse, som virksomheden deltog i sammen med andre (jf. i denne retning dommen i sagen Hercules Chemicals mod Kommissionen, nævnt i præmis 196 ovenfor, præmis 342).

453 Denne konstatering af, at bekendtgørelsen af de aftalte priser og overholdelsen af disse priser i forhold til kunderne havde en faktisk indvirkning på markedet, anfægtes ikke af den omstændighed, at de skriftlige beviser, Kommissionen har indsamlet, ikke dækker hele den omhandlede periode. På den ene side fremgår det klart af beslutningens betragtning 383 og 384, at Kommissionen udtrykkeligt tog hensyn til dette element ved vurderingen af den konkrete indvirkning på markedet. På den anden side tog den også hensyn til andre elementer ved sin vurdering af den konkrete indvirkning på markedet og endvidere til overtrædelsens grovhed.

454 For det andet har Kommissionen påberåbt sig de lejlighedsvisse aftaler om fastsættelse af kvoter og markedsopdeling, som i hvert fald i et vist omfang blev overholdt.

455 Det fremgår således af undersøgelsesmaterialet, at der blev tildelt salgskvoter under mødet i Barcelona den 30. september 1993 (dok. nr. 5, nævnt ovenfor i præmis 172) og under mødet i Paris den 1. oktober 1993 (dok. nr. 6). De oplysninger, visse virksomheder har fremlagt vedrørende deres faktiske salg for 1992 og 1993, viser, at der var en tæt forbindelse mellem de aftalte kvoter og de tal for salgsmængderne, som blev udvekslet under disse møder (se beslutningens bilag III). Også i referatet af mødet den 29. juni 1994 (jf. præmis 175 ovenfor) tales der om kvoter. I øvrigt fremgår det af Mougeots erklæringer af 14. april 1999 (dok. nr. 7651-7653, nævnt ovenfor i præmis 165) og bilagene hertil (dok. nr. 7657 og 7658, som er indeholdt i bilaget til klagepunktsmeddelelsen), at der blev indgået aftaler om markedsandele under mødet den 31. maj 1994 i Nogent-sur-Marne og under mødet den 6. december 1994 i Genève. Kommissionen har derfor med rette antaget, at disse kvotetildelinger og markedsopdelinger udgør et yderligere indicium for overtrædelsens konkrete indvirkning på markedet.

456 For det tredje har Kommissionen gjort gældende, at dens konklusion vedrørende kartellets konkrete indvirkning bekræftes af, at anvendelsen af prisforhøjelserne blev løbende overvåget og kontrolleret.

457 Det må således konstateres, at de omstændigheder, Kommissionen har fremhævet i betragtning 97-106, godtgør, at der blev foretaget en sådan kontrol, navnlig af AWA. Dette fremgår navnlig af Mougeots erklæringer af 14. april 1999, som er nævnt i beslutningens betragtning 104 og allerede nævnt ovenfor i præmis 439, hvorefter »[B.] sagde udtrykkeligt, at han ikke ville tolerere, at denne prisstigning ikke blev fulgt, og at han personligt ville tage sig af enhver, der ikke deltog i spillet«. Også flere af Sappis notater (jf. præmis 169, 171, 175 og 176 ovenfor) viser, at den praksis, som blev fulgt af kartellets medlemmer, navnlig hvad angår anvendelsen af de aftalte prisforhøjelser, blev overvåget.

458 Ved vurderingen af overtrædelsens grovhed er det kun relevant, om der har fundet en sådan kontrol eller overvågning sted, og er uden betydning, om nogen af virksomhederne har haft en afgørende rolle i den forbindelse. Kontrollen med gennemførelsen af de aftalte priser udgjorde en del af den plan, som blev vedtaget af kartellets medlemmer. Torraspapel kan derfor ikke kritisere Kommissionen for, at den ved vurderingen af overtrædelsens karakter tog hensyn til, at der fandtes sådanne kontrolforanstaltninger, idet hver af deltagernes individuelle ansvar blev undersøgt på et efterfølgende stadium.

459 Hvad angår det sidste indicium for kartellets indvirkning, som Kommissionen har fremført vedrørende overtrædelsens lange varighed trods de bestående risici, bemærkes, at da den kritiserede praksis i de fleste tilfælde varede tre år, var det usandsynligt, at producenterne på daværende tidspunkt fandt ordningerne fuldstændig virkningsløse (Rettens dom af 20.4.1999, forenede sager T-305/94 — T-307/94, T-313/94 — T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 og T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 931, præmis 748).

460 På grundlag af samtlige disse omstændigheder finder Retten at måtte konkludere, at Kommissionen med rette har antaget, at den omhandlede overtrædelse havde en konkret indvirkning på markedet.

461 Det skal tilføjes, at Kommissionen ikke med rette kan kritiseres for, at den på dette stadium ikke tog hensyn til, at markedet for karbonfrit papir var i tilbagegang. Kommissionen har nævnt denne omstændighed i beslutningens betragtning 392, navnlig i forbindelse med vurderingen af overtrædelsens konkrete indvirkning, og klart angivet grundene til, at tilbagegangen ikke udelukkede, at kartellet havde indvirkning på markedet. Kommissionen erkendte i den forbindelse, at priserne i en sådan markedssituation kunne forventes at falde, men at dette ikke efter dens opfattelse »udelukke[de], at kartellet tog sigte på at kontrollere eller begrænse prisfaldet«. Efter Kommissionen opfattelse kunne kartellet derfor »have forhindret en naturlig tilpasning af produktionskapaciteten til efterspørgslen ved at holde ineffektive virksomheder på markedet længere, end det ville have været tilfældet under normale konkurrencevilkår«.

462 I den forbindelse skal fremhæves, at den omstændighed alene, at det pågældende marked var i tilbagegang, og at visse virksomheder led tab, ikke var til hinder for, at der blev oprettet et kartel, og for at bringe artikel 81 EF i anvendelse. Nogle af virksomhederne har endda tværtimod direkte indrømmet, at dette forhold tilskyndede dem til at tilsluttet sig kartellet. Det forhold, at situationen på markedet var forringet, indebærer i øvrigt ikke — selv om det måtte anses for fastslået — at kartellet ikke kunne have nogen indvirkning. Som anført af Kommissionen kunne de aftalte prisforhøjelser kontrollere eller begrænse prisfaldet og dermed fordreje konkurrencen. Selv om der var prisfald på grund af markedssituationen, fratager det ikke grundlaget for klagepunktet om samordnede prisforhøjelser. Hvad angår den omstændighed, at prisforhøjelsen på papirmasse kunne tilskynde virksomhederne til at forhøje prisen på karbonfrit papir, ændrer det heller intet ved klagepunktet om, at virksomhederne ikke gjorde dette på egen hånd, men ved at foretage en indbyrdes samordning og ved indgåelse af aftaler. I øvrigt kan den omstændighed, at prisen på karbonfrit papir på et marked i tilbagegang — som er kendetegnet ved en stor strukturel overkapacitet, hvor det snarere forventes, at priserne falder — har kunnet følge prisforhøjelserne på papirmasse, netop anses for et indicium for et kartel.

463 Som konklusion hvad angår overtrædelsens grovhed finder Retten, at Kommissionen med rette har betegnet de omtvistede aftaler som en meget alvorlig overtrædelse. Der er tale om en overtrædelse, som efter selve sin karakter er meget alvorlig, som har haft indvirkning på markedet og omfattet hele det fælles marked og hele EØS efter dets oprettelse.

3. Klassificering af karteldeltagerne med henblik på fastsættelsen af bødernes størrelse

464 Det fremgår af retningslinjerne, at det inden for hver af de fastsatte kategorier af overtrædelser — og navnlig inden for kategorierne af alvorlige og meget alvorlige overtrædelser — i kraft af »bødeskalaen [er] muligt at variere behandlingen af virksomhederne alt efter overtrædelsens art«.

465 Med udgangspunkt i de pågældende virksomheders omsætning ved salg af produktet inden for EØS i 1995 har Kommissionen opdelt virksomhederne i fem kategorier, afhængigt af deres relative størrelse på det pågældende marked i EØS. I den første kategori findes kun AWA, som er den største producent af karbonfrit papir. Den anden kategori omfatter MHTP, Zanders og Köhler, den tredje Torraspapel og Bolloré, den fjerde Sappi og Mougeot og den femte Divipa, Zicuñaga og Carrs.

466 De argumenter, som sagsøgerne har fremført i denne forbindelse, vedrører flere forhold, nemlig valget af referenceår, anvendelsen af et fejlagtigt tal for omsætningen og det misvisende resultat, som Kommissionens metode fører til.

467 Før disse forhold gennemgås, skal der henvises til de domme, som er nævnt ovenfor i præmis 376, og hvoraf fremgår, at Kommissionen i medfør af forordning nr. 17 har et vist skøn ved udmålingen af bøderne, således at virksomhederne tilskyndes til at overholde konkurrencereglerne. Af hensyn til en effektiv overholdelse heraf skal Kommissionen til enhver tid kunne tilpasse bødeniveauet til konkurrencepolitikens behov, om nødvendigt ved en forhøjelse heraf.

468 Ifølge fast retspraksis kan der blandt de faktorer, der skal tages hensyn til ved bedømmelsen af en overtrædelses grovhed, efter omstændighederne tages hensyn til antallet og værdien af de varer, som overtrædelsen vedrører, virksomhedens størrelse og økonomiske betydning og dermed den indflydelse, den har kunnet udøve på markedet. Heraf følger for det første, at det ved fastsættelsen af bødens størrelse er lovligt at tage hensyn dels til virksomhedens samlede omsætning, som giver et indtryk af dens størrelse og økonomi — selv om det er omtrentligt og ufuldstændigt — dels til den del af omsætningen, der hidrører fra de varer, som er genstand for overtrædelsen, og som dermed kan give en indikation af overtrædelsens omfang. For det andet følger heraf, at der ikke må tillægges en enkelt af disse tal en uforholdsmæssig stor betydning i forhold til de andre faktorer, der indgår i skønnet,

hvorfor det ikke er muligt at fastsætte en passende bøde alene på grundlag af en beregning af den samlede omsætning (dommen i sagen *Musique diffusion française m.fl. mod Kommissionen*, nævnt i præmis 86 ovenfor, præmis 120 og 121, samt Rettens dom af 14.7.1994, sag T-77/92, *Parker Pen mod Kommissionen*, Sml. II, s. 549, præmis 94, og af 14.5.1998, sag T-327/94, *SCA Holding mod Kommissionen*, Sml. II, s. 1373, præmis 176, og *ADM-dommen*, præmis 188).

a) Valg af referenceår

⁴⁶⁹ Torraspapel og Divipa har kritiseret valget af referenceår. Ifølge Divipa burde Kommissionen have baseret sig på omsætningen for 1994. I 1995 deltog flere virksomheder, herunder Divipa selv, ikke længere i kartellet. Torraspapel anfører, at dets omsætning for 1995 var usædvanlig høj i forhold til omsætningen for de foregående år og derfor ikke gav et loyalt billede af sagsøgerens reelle størrelse på markedet inden for overtrædelsesperioden.

⁴⁷⁰ Herom bemærkes, som Divipa selv har erkendt, at Kommissionen ikke ifølge Rettens faste praksis er forpligtet til at beregne det bødebeløb, der fastsættes under hensyn til overtrædelsens grovhed, på grundlag af de implicerede virksomheders omsætning, da overtrædelsernes grovhed må vurderes på grundlag af mange faktorer, navnlig sagens særlige omstændigheder, dens baggrund og bødernes afskrækkende virkning, uden at der kan opstilles en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som skal tages i betragtning (Domstolens kendelse af 25.3.1996, sag C-137/95 P, *SPO m.fl. mod Kommissionen*, Sml. I, s. 1611, præmis 54, og dommen i sagen *Ferriere Nord mod Kommissionen*, nævnt i præmis 446 ovenfor, præmis 33, og Rettens dom af 14.5.1998, sag T-295/94, *Buchmann mod Kommissionen*, Sml. II, s. 813, præmis 163).

471 Det fremgår af beslutningens betragtning 407, at Kommissionen baserede sig på den omsætning, som blev opnået i 1995 — som var det sidste år inden for overtrædelsesperioden — ved salg af produktet i EØS som grundlag for en sammenligning mellem virksomhedernes relative betydning på det relevante marked og for en klassifikation af dem i forskellige kategorier i forhold til den enkelte virksomheds mulighed for at fordreje konkurrencen.

472 Det må i den forbindelse fastslås, at selv om Torraspapels og Divipas argumentation måtte være holdbar, ville resultatet for dem ikke have været forskelligt, hvis Kommissionen havde baseret sig på deres omsætning for 1994. Det fremgår således af tabel 1 b), som er gengivet i beslutningens betragtning 18, at Torraspapels omsætning og markedsandel kan sammenlignes med Bollorés (Copigraph), hvorfor selskabet stadig ville være i den tredje kategori og Divipa stadig i den sidste kategori. Beslutningen kan derfor ikke anfægtes på dette punkt. Anbringendet kan derfor ikke tillægges betydning.

b) Anvendelsen af et fejlagtigt tal for den samlede omsætning

473 AWA og Köhler har gjort gældende, at Kommissionen har taget hensyn til deres samlede omsætning inden for hver af deres koncerner, hvorimod den for MHTP's og Zanders vedkommende kun har taget hensyn til den pågældende virksomheds egen omsætning.

474 AWA har gjort gældende, at Kommissionen ikke i sine beregninger ville have kunnet konstatere nogen væsentlig forskel mellem den og de øvrige virksomheder, hvis Kommissionen kun havde anvendt virksomhedens egen omsætning, da bødens grundbeløb i så fald ville have været mindre og den endelige bøde ville have været mindre end 141,75 mio. EUR. Köhler anfører, at Kommissionen med urette har placeret virksomheden i samme kategori som MHTP og Zanders, da den ikke har taget hensyn til forskellene i den økonomiske betydning hos de koncerner, som disse to virksomheder og Köhler tilhører.

475 Hvad angår AWA's og Köhlers kritik om, at karteldeltagerne er klassificeret på grundlag af et fejlagtigt tal for deres samlede omsætning, kan der ikke gives dem medhold i anbringendet.

476 Det fremgår således klart af beslutningens betragtning 406-409, at Kommissionen har opdelt de pågældende virksomheder »afhængigt af deres relative betydning på det relevante marked« ved at anvende »deres omsætning i EØS«. Det er altså ikke de pågældende selskabers eller koncerner af selskabers samlede omsætning, der er lagt til grund på dette stadium.

477 Endvidere bemærkes, at AWA's og Köhlers indsigelse ikke vedrører deres egen omsætning, men den omstændighed, at der ikke for MHTP og Zanders vedkommende blev taget hensyn til koncernens omsætning. Selv om Kommissionen imidlertid skulle have taget fejl hvad angår de to sidstnævnte virksomheder, bemærkes, at ingen til egen fordel kan påberåbe sig en ulovlighed, der er begået til fordel for andre (dommen af 14.5.1998 i sagen SCA Holding mod Kommissionen, nævnt i præmis 468 ovenfor, præmis 160). Argumentet om, at MHTP og Zanders blev pålagt en for lille bøde, kan således ikke medføre en nedsættelse af AWA's eller Köhlers bøde. Deres anbringender må derfor forkastes.

478 Yderligere bemærkes, at i mangel af bevis for, at de koncerner, som Zanders og MHTP tilhører, var impliceret i overtrædelsen, var Kommissionen berettiget til ikke at tage hensyn til disse koncerners samlede omsætning. Da Kommissionen ikke fandt tilstrækkelig indicier for at tilregne disse koncerner overtrædelsen, havde sagsøgerne bevisbyrden for, at koncernerne var impliceret i overtrædelsen, hvis sagsøgerne mente, at dette fremgik af undersøgelsesmaterialet (jf. i denne retning Rettens dom af 20.3.2002, sag T-31/99, ABB Asea Brown Boveri mod Kommissionen, Sml. II, s. 1881, herefter »ABB-dommen«, præmis 181). I den foreliggende sag har imidlertid hverken AWA eller Köhler fremlagt beviser herfor. Deres anbringende må derfor forkastes.

c) Misvisende resultat ved anvendelsen af Kommissionens metode

479 Flere virksomheder har gjort gældende, at Kommissionens bødeudmåling på grundlag af overtrædelsens grovhed står i misforhold til deres egen omsætning, til de øvrige karteldeltagere eller til de bøder, som er pålagt ved andre beslutninger, eller at den står i misforhold til det resultat, der fremkommer ved at sammenholde flere af disse forhold. Metoden for beregningen af bødens grundbeløb er derfor i strid med proportionalitetsprincippet og princippet om ligebehandling.

Tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet

480 MHTP har gjort gældende, at det ikke fremgår, at Kommissionen har taget hensyn til selskabets omsætning på det relevante marked. Kommissionen har klassificeret de pågældende virksomheder i forskellige kategorier efter deres markedsandele på det pågældende marked. Anvendelsen af markedsandele som grundlag for en sontring mellem de virksomheder, der er impliceret i en overtrædelse, er ikke nødvendigvis i overensstemmelse med proportionalitetsprincippet. Ved udelukkende at basere sig på markedsandelene har Kommissionen kun taget hensyn til de relative forskelle i omsætningen og ikke til omsætningens absolutte størrelse på markedet for det pågældende produkt.

481 Herom bemærkes for det første, at overtrædelsernes grovhed skal vurderes på grundlag af mange faktorer, herunder navnlig sagens særlige omstændigheder, dens baggrund og bødernes afskrækkende virkning, uden at der er opstillet en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som skal tages i betragtning (jf. dommen i sagen HFB m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 87 ovenfor, præmis 443 og den deri nævnte retspraksis).

482 Den omstændighed alene, at Kommissionen ved denne vurdering ikke udelukkende baserede sig på den enkelte virksomheds omsætning på det relevante marked, men tog hensyn til andre faktorer af relevans for virksomhedernes betydning på dette marked, medfører ikke uden videre, at den af Kommissionens fastsatte bøde er uforholdsmæssig. Det fremgår af retspraksis, at der hverken må tillægges en virksomhed samlede omsætning eller omsætningen for de varer, overtrædelsen vedrører, en uforholdsmæssig stor betydning i forhold til andre skønsfaktorer (dommen i sagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt i præmis 45 ovenfor, præmis 303).

483 De faktorer, som Kommissionen har taget hensyn til i den foreliggende sag, er klart angivet i beslutningens betragtning 372-408. Heri indgår også omsætningen på det relevante marked. Endvidere indebærer den omstændighed, at de grundbeløb, som Kommissionen har fastsat, ikke er beregnet som en fast procentdel af omsætningen, som det var tilfældet i Rettens dom af 14. maj 1998, Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen (sag T-354/94, Sml. II, s. 2111), ikke i sig selv, at de er uforholdsmæssige.

484 Endelig er Kommissionen ikke, når den udmåler bøderne under hensyn til den pågældende overtrædelses grovhed og varighed, forpligtet til at foretage bodeberegningen på grundlag af beløb, der er baseret på de pågældende virksomheders omsætning, eller forpligtet til i tilfælde, hvor flere virksomheder, der er impliceret i samme overtrædelse, pålægges bøder, at sikre, at de endelige bødebeløb, som dens beregninger resulterer i for de pågældende virksomheder, afspejler alle forskelle mellem disse i henseende til deres samlede omsætning eller deres omsætning på markedet for det relevante produkt (dommen i sagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt i præmis 45 ovenfor, præmis 278).

485 MHTP's anbringende må derfor forkastes.

- 486 Köhler har gjort gældende, at Kommissionen har tilsidesat proportionalitetsprincippet ved at pålægge selskabet en bøde, som er helt uforholdsmæssig i forhold til dets økonomiske betydning og gevinsten af kartellet. Domstolen og Retten har gentagne gange fastslået, at den pågældende virksomheds økonomiske betydning er et afgørende kriterium for vurderingen af overtrædelsens grovhed. Også ifølge retningslinjerne har virksomhedens størrelse stor betydning.
- 487 Herom bemærkes, at Kommissionen af hensyn til vurderingen af den enkelte virksomheds betydning og dermed den reelle virkning af dens konkurrencebegrænsede adfærd har opdelt de pågældende virksomheder i fem kategorier, afhængigt af deres relative betydning på det relevante marked (beslutningens betragtning 406). Kommissionen har således foretaget en differentiering på grundlag af virksomhedernes størrelse.
- 488 Köhler har i øvrigt selv erkendt dette, når virksomheden anfører, at det er korrekt, som angivet af Kommissionen, at det var nødvendigt at foretage en differentieret beregning af bøden, men at Kommissionen ikke efter dens opfattelse har anvendt de af den fastsatte retningslinjer overbevisende i det konkrete tilfælde. I replikken har Köhler tilføjet, at Kommissionen ikke har foretaget de differentieringer, som var nødvendige på grund af den metode, den anvendte ved bødeudmålingen.
- 489 Köhlers hovedargument er tilsyneladende, at den er en familievirksomhed, som ikke har adgang til kapitalmarkedet, og som efter såvel sin størrelse som sine midler hører til de små virksomheder i forhold til de øvrige karteldeltagere, som er pålagt en bøde.
- 490 Til støtte for, at proportionalitetsprincippet er tilsidesat, har Köhler sammenlignet den bøde, virksomheden er pålagt, med de bøder, der er pålagt MHTP, Zanders og AWA.

491 Köhler har imidlertid til påvisning heraf i tallet for MHTP's og Zanders samlede omsætning medtaget den samlede omsætning for den koncern, disse virksomheder tilhører. Som Retten imidlertid har fastslået ovenfor i præmis 478, har Kommissionen med rette undladt at tage hensyn til den samlede omsætning i den koncern, disse to virksomheder tilhører.

492 Hvad angår sammenligningen mellem Köhlers og AWA's bøde skal det bemærkes, at det grundbeløb, som er fastsat i beslutningens betragtning 409, udtrykkeligt tager hensyn til virksomhedernes relative betydning på det relevante marked ved at tage udgangspunkt i disses omsætning indenfor EØS. På dette stadium afspejler bødens grundbeløb for hver af disse to virksomheder det globale forhold mellem deres omsætning på markedet for karbonfrit papir.

493 Kommissionen har derpå i et afskrækkende øjemed fordoblet grundbeløbet for AWA, Sappi og Bolloré under hensyn til deres størrelse og samlede ressourcer. Ved at fordoble AWA's, men ikke Köhlers bøde, har Kommissionen altså taget hensyn til forskellen i disse to virksomheders størrelse og samlede ressourcer.

494 Det skal tilføjes, at det ikke er muligt blot ved en sammenligning at den procentdel, som bøderne udgør i forhold til de pågældendes virksomheds samlede omsætning, at fastslå, at Köhlers bøde var uforholdsmæssig stor. Det er således ikke muligt at fastsætte en passende bøde alene på grundlag af en beregning af den samlede omsætning (jf. de domme, der er nævnt i præmis 468 ovenfor).

495 Disse sammenligninger godtgør i øvrigt heller ikke, at grundbeløbet i den bøde, som er pålagt Köhler, er uforholdsmæssig i betragtning af virksomhedens størrelse og

samlede ressourcer. Sagsøgeren har ikke anført nogen omstændigheder til godtgørelse af, at bødens grundbeløb er uforholdsmæssig stor i forhold til virksomhedens betydning. Selv om Köhler er en familievirksomhed, kan den ikke efter sin omsætning af karbonfrit papir henregnes til de små virksomheder inden for denne sektor.

⁴⁹⁶ Endelig er Kommissionen ikke i tilfælde, hvor flere virksomheder, der er impliceret i samme overtrædelse, pålægges bøder, forpligtet til ved bødeudmålingen at sikre, at de endelige bødebeløb afspejler alle forskelle blandt de pågældende virksomheder i henseende til deres samlede omsætning (Rettens dom af 29.4.2004, forenede sager T-236/01, T-239/01, T-244/01 — T-246/01, T-251/01 og T-252/01, Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 1181, præmis 217).

⁴⁹⁷ Köhlers anbringende om tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet må derfor forkastes.

Tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet

⁴⁹⁸ AWA har gjort gældende, at størrelsen af den bøde, som er pålagt virksomheden under hensyn til overtrædelsens grovhed, er uforholdsmæssig i forhold til den bøde, som er pålagt de øvrige karteldeltagere. Kommissionen har overholdt retningslinjerne i forhold til MHTP, Zanders og Köhler, men anvendt den gamle ordning i forhold til AWA, baseret på de pågældende virksomheders respektive betydning på markedet.

⁴⁹⁹ Zanders har gjort gældende, at Kommissionen med sin klassifikation har forskelsbehandlet virksomheden i forhold til dens konkurrenter, som klart var mere aktive i kartellet, såsom Köhler, MHTP og Torraspapel.

- 500 Köhler har gjort gældende, at det generelle ligebehandlingsprincip tilsidesættes, såfremt den pågældende virksomhed på grund af sin økonomiske betydning rammes meget hårdere af en bøde end de øvrige berørte virksomheder. Under henvisning til, at Köhler er en familievirksomhed, anfægter den at være klassificeret i samme kategori som MHTP og Zanders. Disse argumenter svarer for en stor del til dem, der allerede er behandlet i forbindelse med anbringenderne om tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet. Herom henvises ovenfor til præmis 486-497.
- 501 Ifølge fast retspraksis foreligger der alene en tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet, såfremt ensartede situationer behandles forskelligt, eller forskellige situationer behandles ens, medmindre en sådan behandling er objektivt begrundet (jf. Rettens dom af 14.5.1998, sag T-311/94, BPB de Eendracht mod Kommissionen, Sml. II, s. 1129, præmis 309 og den deri nævnte retspraksis).
- 502 Retningslinjerne bestemmer, at det ved overtrædelser begået af flere virksomheder (af typen »kartel«) i visse tilfælde kan være nødvendigt at variere de bødebæløb, der fastsættes inden for den pågældende kategori, for at tage højde for den specifikke vægt og dermed de faktiske konkurrencemæssige konsekvenser af den rolle, som hver enkelt virksomhed har spillet som led i overtrædelser, navnlig når der er tale om betydelige størrelsesforskelle mellem virksomheder, der har begået en overtrædelse af samme art.
- 503 For dette tilfælde bestemmer retningslinjerne, at »at princippet om lige straf for en og samme adfærd i påkommende tilfælde kan føre til en differentiering af bødebæløbet for de berørte virksomheder, uden at denne differentiering er resultatet af en aritmetisk beregning«.
- 504 Det fremgår af retspraksis, at når Kommissionen inddeler de berørte virksomheder i kategorier med henblik på bødeudmålingen, skal fastlæggelsen af tærsklerne for hver

af de således fastlagte kategorier være sammenhængende og objektivt begrundet (dommen i sagen Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 496 ovenfor, præmis 220).

505 Ud fra disse betragtninger skal det undersøges, om Kommissionens opdeling er i overensstemmelse med ligebehandlingsprincippet.

506 Herom bemærkes, at Kommissionen i beslutningen (betragtning 406 og 407) har opdelt de pågældende virksomheder i kategorier »afhængigt af deres relative betydning på det relevante marked«, for at der »tages hensyn til de enkelte virksomheders betydning og dermed deres adfærds faktiske indvirkning på konkurrencen«. Med henblik herpå anvendte Kommissionen »[s]om grundlag for en sammenligning mellem virksomhedernes relative betydning på det relevante marked [...] deres omsætning i EØS«. Også betragtning 408 henviser til virksomhedernes markedsandele. Begrundelsen for den foretagne opdeling er således klar.

507 Da disse faktorer giver en indikation af virksomhedens betydning, nemlig dens omsætning i EØS og dens markedsandel, kan Kommissionen i overensstemmelse med de domme, som er nævnt ovenfor i præmis 468, tage hensyn til faktorerne i den nævnte sammenhæng.

508 Som angivet i beslutningens betragtning 407, har Kommissionen ved fastlæggelsen af de forskellige kategorier anvendt de tal, som fremgår af tabel 1 b), der er gengivet i beslutningens betragtning 18.

- 509 I den forbindelse skal det fremhæves, at de omsætningstal, som er angivet i denne tabel, er baseret på de oplysninger, som virksomhederne selv har afgivet i deres svar på begæringer om oplysninger. AWA kan derfor ikke med rette gøre gældende under sagen, at virksomheden selv har fremlagt fejlagtige oplysninger. Under alle omstændigheder er de nye tal, som den har angivet i stævningen, af samme størrelsesorden og ville ikke have ført til et andet resultat.
- 510 I øvrigt fremgår det ikke, som hævdet af AWA, ved en sammenligning at tallene i den pågældende tabel og de af Kommissionen opstillede kategorier, at Kommissionen skulle have anvendt en anden ordening for AWA end for de øvrige virksomheder.
- 511 Det ville være i strid med ligebehandlingsprincippet at anvende virksomhedernes markedsandele som en af flere faktorer til en klassifikation af virksomhederne, hvis ikke dette kriterium blev anvendt over for alle virksomheder. AWA har dog selv i stævningen fremlagt en tabel, hvoraf det ifølge selskabets egne angivelser fremgår, at »de beløb, som er fastsat for overtrædelsens grovhed, generelt svarer til deltagernes markedsandele på det pågældende marked«. Ligebehandlingsprincippet er altså blevet overholdt i modsætning til, hvad AWA har anført.
- 512 Zanders har gjort gældende, at selskabet er blevet forskelsbehandlet, da det er klassificeret i samme kategori som MHTP og Köhler, selv om disse virksomheder var langt mere aktivt impliceret i kartellet end det selv var, eller da det ikke er klassificeret i samme kategori som Torraspapel, selv om der ikke var nogen objektiv grund til at behandle det forskelligt fra dette selskab.
- 513 Herom bemærkes, at ifølge de tal, Kommissionen har lagt til grund, udgjorde Zanders markedsandele i 1994 og i 1995 ca. 12%, MHTP's ca. 14% og Köhlers ca.

10%, mens Torraspapel's markedsandel udgjorde 5,4% i 1994 og 6,9% i 1995. I forhold til det kriterium var de af Kommissionen fastlagte kategorier derfor ikke diskriminerende over for Zanders og i øvrigt heller ikke over for Köhler, uanset at det sidstnævnte selskab ifølge dets egne angivelser er en familievirksomhed (jf. også præmis 487 ff. ovenfor).

514 Zanders har imidlertid forsøgt at godtgøre, at dets markedsandel var mindre end Torraspapel's på visse markeder, navnlig i Frankrig, Spanien og Det Forenede Kongerige.

515 I den forbindelse bemærkes, at Kommissionen for så vidt angår samtlige karteldeltagere har baseret sig på disses omsætning og markedsandele i EØS. Den har således lagt til grund, at kartellet omfattede hele fællesmarkedet og hele EØS, efter at det var etableret (beslutningens betragtning 403). Zanders argumentation er derfor irrelevant, da den kun vedrører visse markeder.

516 Hvad angår Zanders påstand om, at dette selskab var mindre impliceret i kartellet — hvilket Kommissionen har bestridt — kan denne omstændighed eventuelt betragtes som en formildende omstændighed ifølge retningslinjerne. Det er imidlertid ikke relevant i forbindelse med fastsættelsen af grundbeløbet under hensyn til overtrædelsens grovhed, hvor vurderingen foretages på grundlag af objektive elementer for at »tage højde for den specifikke vægt og dermed de faktisk konkurrencemæssige konsekvenser af den rolle, som hver enkelt virksomhed har spillet«.

517 Endelig skal der tages stilling til AWA's argument om, at det generelle niveau for de beløb, der var fastsat under hensyn til grovheden af kartellets overtrædelse, var for højt i forhold til de beløb, som var fastsat i andre nyere sager.

- 518 AWA har gjort gældende, at bortset fra det beløb, som var fastsat for dette selskab selv — og som udgør en meget væsentlig undtagelse — er grundbeløbene i den foreliggende sag og dem, som er fastsat for hver enkelt overtrædelse i andre sager vedrørende meget alvorlige overtrædelser, i vidt omfang sammenlignelige. Efter AWA's opfattelse burde disse beløb imidlertid have været væsentligt lavere, da aftalerne ikke havde til følge at forhøje priserne i forhold til de priser, som var gældende under normale konkurrencevilkår, ikke forhindrede deltagerne i at oppebære ubetydelige fortjenester og var begrænset til at vedrøre drøftelser om priser og ikke ledsaget af nogen kontrolforanstaltninger.
- 519 Med denne argumentation bestrider AWA, at overtrædelserne i den foreliggende sag er betegnet som meget alvorlig, men bestrider ikke de beløb, som blev fastsat som følge af denne kvalifikation, og som AWA anfører i vidt omfang svarer til de beløb, der er fastsat i andre sager for samme type overtrædelse.
- 520 Da Kommissionen med rette har betegnet overtrædelserne som meget alvorlig (jf. præmis 431-442 ovenfor), kan anbringendet om, at der foreligger en forskelsbehandling i forhold til nyere sager ikke tages til følge, da AWA har erkendt, at der er anvendt samme beløb for denne type overtrædelse som i andre sager.
- 521 Hvad i øvrigt angår det beløb, som er fastsat for AWA, bemærkes, at ifølge fast praksis kan den omstændighed, at Kommissionen tidligere har anvendt bøder af en vis størrelse på visse typer af overtrædelser, ikke fratage den mulighed for at forhøje dette niveau inden for de grænser, som er fastsat i forordning nr. 17, hvis det er nødvendigt for at sikre gennemførelsen af Fællesskabets konkurrencepolitik.
- 522 De anbringender, hvorved klassifikationen af karteldeltagerne og det på grundlag heraf fastsatte grundbeløb, anfægtes, må herefter forkastes.

4. Forhøjelse af bøden i afskrækkende øjemed

523 AWA og Bolloré har anfægtet fordoblingen af bødernes grundbeløb i afskrækkende øjemed. Ifølge dem har denne forhøjelse medført en hel uforholdsmæssig bøde i forhold til den salgsmængde, kartellet vedrører, og den tager ikke hensyn til grovheden af den overtrædelse, som tilregnes de forskellige virksomheder, og til deres specifikke rolle. Ifølge AWA er forhøjelsen i afskrækkende øjemed hverken begrundet i klagepunktsmeddelelsen eller i beslutningen og er uforenelig med anvendelsen af samarbejdsmeddelelsen.

524 Kommissionen har i beslutningens betragtning 410-412 angivet, at den for AWA's, Sappis' og Bollorés vedkommende for at sikre, at bøden havde en tilstrækkelig afskrækkende virkning, fandt, »at det grundbeløb, der er fastsat ud fra deres relative betydning på det relevante marked, skal forhøjes på grund af virksomhedernes størrelse og deres samlede ressourcer«. Allerede i klagepunktsmeddelelsen tilkendegav Kommissionen, at den ville fastsætte bøderne på et tilstrækkeligt højt niveau for at sikre, de havde afskrækkende virkning.

525 Det bestemmes i retningslinjerne, at det er nødvendigt »at fastsætte bødens størrelse på et niveau, der har en tilstrækkelig afskrækkende virkning«. Ifølge retningslinjerne vil der også kunne tages hensyn til den omstændighed, at »store virksomheder for det meste råder over en juridisk-økonomisk ekspertise og infrastruktur, som sætter dem i stand til bedre at vurdere, om deres adfærd er ulovlig, og de konkurrenceretlige konsekvenser af adfærden«.

526 Det skal i den forbindelse bemærkes, at Kommissionen kan forhøje bødernes størrelse for at forstærke deres forebyggende virkning (dommen af 10.3.1992 i sagen Solvay mod Kommissionen, nævnt i præmis 196 ovenfor, præmis 309). I øvrigt kan Kommissionen — uden derved at tilsidesætte ligebehandlingsprincippet — pålægge en virksomhed en højere bøde, hvis dens handlinger på markedet har større

indvirkning end andre virksomheders, der har begået den samme overtrædelse, fordi den indtager en bestemmende stilling på markedet. Denne måde at beregne bøden størrelse på opfylder også behovet for, at den er tilstrækkelig afskrækkende (Rettens dom af 11.12.2003, sag T-66/99, Minoan Lines mod Kommissionen, Sml. II, s. 5515, præmis 284; se endvidere i samme retning Rettens dom af 8.10.1996, forenede sager T-24/93 — T-26/93 og T-28/93, Compagnie maritime belge transports m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 1201, præmis 235).

- 527 Den afskrækkende virkning skal således både være specifik og generel, således som det fremgår af dommen i sagen *Musique diffusion française m.fl. mod Kommissionen*, nævnt i præmis 86 ovenfor (præmis 106). Samtidig med at bøden sanktionerer en individuel overtrædelse, indgår den som led i en generel politik med henblik på, at virksomhederne overholder konkurrencereglerne. Selv i forhold til den pågældende virksomhed skal den afskrækkende virkning ikke blot gælde for det pågældende marked, men for virksomhedens aktiviteter som helhed. Bolloré kan derfor ikke med rette rejse krav om en nedsættelse af den bøde, selskabet er pålagt på grund af afhændelsen af sin afdeling for »karbonfrit papir« og den omstændighed, at det som følge heraf var udelukket, at selskabet gjorde sig skyldig i en gentagelse af overtrædelsen inden for denne sektor.
- 528 Over for AWA's indsigelse om, at bøden ikke har nogen generalpræventiv virkning, skal bemærkes, at selv om bøden skal virke afskrækkende såvel over for den virksomhed, som den er pålagt, som over for de øvrige virksomheder, som kunne tænkes på ny at tilsidesætte konkurrencereglerne, er den i det foreliggende tilfælde beregnet under hensyn til den pågældende virksomheds egen situation og alle sagens omstændigheder. Hvis bøden ikke er uforholdsmæssig over for den pågældende virksomhed, er den det heller ikke, fordi den samtidig har en generalpræventiv virkning.
- 529 I den foreliggende sag har sagsøgerne dog navnlig anfægtet omfanget af den forhøjelse af bøden, som er foretaget i deres tilfælde i afskrækkende øjemed, og som de finder helt uforholdsmæssigt og ubegrundet.

- 530 Hvad angår den fordobling af bøden i den foreliggende sag, som er foretaget i afskrækkende øjemed, og som hævdes at være uforholdsmæssig, stadfæstede Retten i ABB-dommen (præmis 162), at Kommissionen fordoblede bøden i afskrækkende øjemed for hermed at tage hensyn til sagsøgerens betydning inden for sektoren for præisolerede rør under hensyn til virksomhedens stilling som en af de vigtigste europæiske koncerner.
- 531 Det fremgår af tabel 1 b), som er gengivet i beslutningens betragtning 18, at AWA, Bolloré og Sappi er de vigtigste europæiske koncerner. Deres samlede omsætning, som ligger på ca. samme niveau, er langt større end de øvrige pågældende virksomheders. En fordobling af AWA's og Bollorés bøde kan derfor ikke anses for uforholdsmæssig i forhold til deres koncerns stilling.
- 532 Det skal i den forbindelse understreges, at i modsætning til den opfattelse, som AWA og Bolloré synes at være gået ud fra — og hvorefter Kommissionen ved fordoblingen af bøden i afskrækkende øjemed baserede sig på deres koncerns omsætning på verdensplan — er multiplikationssatsen ikke beregnet efter en matematisk formel og står ikke i forhold til sagsøgerens samlede omsætning (jf. i denne retning ABB-dommen, præmis 180). Det fremgår ved en sammenligning, efter størrelsesorden, af AWA's, Sappis, Bollorés og Torraspapel's samlede omsætning, som er angivet i tabel 1 b), at Bollorés og AWA's omsætning er mellem fem og syv gange større end Torraspapel's, og at Kommissionen på trods heraf har anvendt en multiplikationssats på 2 uden på dette punkt at gøre nogen forskel mellem AWA og Bolloré.
- 533 Hvad angår argumentet om, at denne forhøjelse er klart uforholdsmæssig i forhold til den omsætning, overtrædelsen vedrører, bemærkes, at bødens grundbeløb under hensyn til overtrædelsens grovhed blev beregnet på grundlag af omsætningen ved salget af produktet inden for det relevante marked. Denne omstændighed tog Kommissionen behørigt hensyn til på det første stadium. Den foretagne forhøjelse af

bøden i afskrækkende øjemed har til formål at udvirke, at der på det efterfølgende stadium tages hensyn til virksomhedens størrelse og samlede midler.

534 I den forbindelse skal bemærkes, at Kommissionen lovligt kan tage hensyn såvel til virksomhedens samlede omsætning, som giver et — om end omtrentligt og ufuldstændigt — indtryk af virksomhedens størrelse og økonomi, som til den del af omsætningen, der hidrører fra de varer, overtrædelsen vedrører (dommen i sagen *Musique diffusion française m.fl. mod Kommissionen*, nævnt i præmis 86 ovenfor, præmis 121).

535 AWA har imidlertid kritiseret Kommissionen for, at den allerede i forbindelse med fastsættelsen af grundbeløbet anvendte en multiplikationskoefficient på 3,5 på grund af sagsøgerens betydning på markedet for karbonfrit papir og på det efterfølgende stadium anvendte en multiplikationskoefficient på 2 af hensyn til den afskrækkende virkning.

536 Som anført ovenfor beror de to forhøjelser ikke på de samme elementer. Den første beror på virksomhedens størrelse på markedet for det pågældende produkt og den anden på virksomhedens — eller den koncern, den tilhører — samlede aktivitet med henblik på at tage hensyn til dennes samlede midler.

537 Hvad angår påstanden om, at forhøjelsen i afskrækkende øjemed ikke er forklaret, må det konstateres, at Kommissionen i beslutningen har angivet, at den for AWA's, Sappis og Bollorés vedkommende fandt, at »det grundbeløb, der er fastsat ud fra deres relative betydning på det relevante marked, skal forhøjes på grund af virksomhedernes størrelse og deres samlede ressourcer«. Forhøjelsen er altså begrundet i modsætning til det af AWA anførte.

538 AWA har imidlertid anfægtet, at der i afskrækkende øjemed blev taget hensyn til virksomhedens størrelse og dens samlede ressourcer. Efter AWA's opfattelse burde bøderne i overensstemmelse med rimelig økonomisk teori for afskrækkelse være fastsat i forhold til de forventede fortjenester af overtrædelsen på det relevante marked og sandsynligheden for, at denne blev opdaget. Spørgsmålet om den afskrækkende virkning har efter AWA's opfattelse ingen rationel sammenhæng med omsætningen på verdensplan for den koncern, virksomheden tilhører.

539 Hvad angår spørgsmålet om hensyntagen til de pågældende virksomheders størrelse og samlede ressourcer er det Rettens opfattelse, at Kommissionen ikke har anlagt noget fejlskøn ved at antage, at store virksomheder for det meste råder over flere ressourcer, som sætter dem i stand til at vurdere kravene og virkningerne af konkurrenceretten, end dem, mindre virksomheder råder over (dommen i sagen ABB mod Kommissionen, præmis 169).

540 Da hensyntagen til en bødes afskrækkende virkning udgør en af de faktorer, som ifølge retspraksis indgår i vurderingen af en overtrædelses grovhed, kan AWA ikke kritisere Kommissionen for at have taget hensyn til bødernes afskrækkende virkning ved fastsættelsen af det til overtrædelsens grovhed svarende grundbeløb. Hensyntagen til bødernes afskrækkende virkning indgår således i bødeudmålingen under hensyn til overtrædelsens grovhed (dommen i sagen ABB mod Kommissionen, præmis 167). AWA kan derfor ikke med rette gøre gældende, at Kommissionen var forpligtet til først at anvende en forhøjelse i afskrækkende øjemed på det sidste stadium i bødeudmålingen.

541 Hvad angår påstanden om, at bødeforhøjelsen i afskrækkende øjemed var i strid med samarbejdsmeddelelsen, skal det fremhæves, at disse to etaper er klart forskellige, og at en samtidig anvendelse af disse to elementer ikke er indbyrdes modstridende. Forhøjelsen af bøden i afskrækkende øjemed indgår i fasen for beregningen af den med bøden sanktionerede overtrædelse. Når dette beløb er fastsat, har anvendelsen af samarbejdsmeddelelsen til formål at yde de virksomheder en kompensation, som

har besluttet at samarbejde med Kommissionen. Den omstændighed, at en virksomhed beslutter at samarbejde i en undersøgelse for at opnå en nedsættelse af den bøde, som er pålagt den inden for denne ramme, udgør i modsætning til det af AWA hævdede ingen garanti for, at virksomheden ville afholde sig fra at begå en lignende overtrædelse i fremtiden.

542 Hvad angår de elementer, som kan føre til at nedsætte bøden for en virksomhed på grund af de formildende omstændigheder, der foreligger i forbindelse med den, skal de i givet fald tages i betragtning i forbindelse med vurderingen af sådanne formildende omstændigheder og kommer ikke ind i billedet på stadiet for forhøjelsen af bøden i afskrækkende øjemed. Det gælder således eksempelvis den rolle som medløber, som Copigraph angiveligt spillede (Bolloré), og den omstændighed, at denne virksomhed ophørte med overtrædelsen inden begyndelsen af undersøgelsen.

543 Endelig skal Retten, før denne gennemgang af sagsøgerens argumenter vedrørende forhøjelsen af bøden i afskrækkende øjemed afsluttes, vende tilbage til visse virksomheders påstande om, at de er blevet forskelsbehandlet ved, at der for deres vedkommende er taget hensyn til omsætningen i den koncern, de tilhører, hvorimod Kommissionen ikke har taget hensyn hertil for andre karteldeltageres vedkommende. Da Kommissionen har anført at ville tage hensyn til de pågældende virksomheders størrelse og samlede ressourcer (beslutningens betragtning 411) ved forhøjelsen af bøderne i afskrækkende øjemed, kan deres tilhørsforhold til en koncern være afgørende.

544 Hvad angår AWA bemærkes, at da koncernens moderselskab deltog direkte og selvstændigt i kartellet — hvilket i øvrigt er ubestridt — er der med rette taget hensyn til koncernens omsætning.

545 Hvad angår Bolloré har Retten ovenfor i præmis 66-81 antaget, at der ikke kunne gives Kommissionen medhold i anbringendet om, at Bolloré var direkte impliceret i

overtrædelsen, eftersom det ikke i kraft af klagepunktsmeddelelsen modtog underretning om dette klagepunkt og havde mulighed for at tage til genmæle på dette punkt. Som afslutning på behandlingen af Bollorés situation (jf. præmis 129-150 ovenfor), fandt Retten dog, at Kommissionen med føje havde lagt til grund, at Bolloré måtte være ansvarlig for Copigraphs deltagelse i kartellet.

546 Følgelig kunne de to selskaber anses for at være solidarisk ansvarlige for den dem foreholdte adfærd, da de handlinger, som var begået af det ene selskab, kunne tilregnes det andet (jf. i denne retning dommen i sagen HFB m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 87 ovenfor, præmis 54, 524 og 525). Det skal fremhæves, at det fremgår af tabel 1 b), som er gengivet i beslutningens betragtning 18, at den omsætning vedrørende karbonfrit papir, som blev lagt til grund for Bollorés vedkommende, var Copigraphs omsætning, da kun dette selskab havde en omsætning. Kommissionen fastsatte derfor korrekt grundbeløbet for Bollorés bøde på grundlag af Copigraphs omsætning. Da Copigraph og Bolloré udgør ét selskab i artikel 81 EF's forstand, var det følgelig berettiget at tage hensyn til koncernens samlede ressourcer for at sikre, at bøden var tilstrækkeligt afskrækkende.

547 Det må derfor som afslutning på denne gennemgang konkluderes, at Kommissionen var berettiget til at forhøje bødens grundbeløb for AWA og Bolloré for at sikre, at bøden var tilstrækkelig afskrækkende.

548 Endvidere har Kommissionen med rette anvendt det loft på 10% af omsætningen, som var fastsat i artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 på Bollorés omsætning på verdensplan. Dette loft skal nemlig beregnes på grundlag af den sammenlagte omsætning i alle de selskaber, som udgør den økonomiske enhed, der har handlet som »virksomhed« i artikel 81 EF's forstand (jf. i denne retning dommen i sagen HFB m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 87 ovenfor, præmis 528).

549 Anbringenderne om manglende bevis, om tilsidesættelse af artikel 253 EF, artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 samt proportionalitetsprincippet, ligebehandlingsprincippet, den manglende individuelle fastsættelse af bøderne, fejlagtige faktiske konstateringer, fejlskøn og retlige fejl ved vurderingen af overtrædelsens grovhed må derfor i det hele forkastes.

E — *Anbringenderne om overtrædelsens varighed*

550 Det skal bemærkes, at ifølge artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 er overtrædelsens varighed en af de faktorer, der skal tages hensyn til ved fastsættelsen af den bøde, som skal pålægges virksomheder, der har gjort sig skyldige i overtrædelse af konkurrencereglerne.

551 Hvad angår den faktor, som vedrører overtrædelsens varighed, sonderer retningslinjerne mellem overtrædelser af kort varighed (almindeligvis under et år), for hvilke det grundbeløb, som er fastsat for grovheden, ikke skal forhøjes, overtrædelser af mellemlang varighed (almindeligvis mellem et og fem år), for hvilke grundbeløbet kan forhøjes med 50%, og overtrædelser af lang varighed (almindeligvis over fem år), for hvilke grundbeløbet kan forhøjes med 10% for hvert år (punkt 1 B, første afsnit, første til tredje led).

552 Beslutningens betragtning 414-416 indeholder følgende angivelser fra Kommissionen:

»(414) [...] overtrædelsen var af mellemlang varighed (et til fem år) for hver af de deltagende virksomheder.

(415) AWA, Copigraph (Bolloré), Köhler, Sappi, MHTP (Stora), Torraspapel og Zanders begik en overtrædelse i tre år og ni måneder. Det grundbeløb, der er fastsat for overtrædelsens grovhed [...], forhøjes derfor for hver af disse virksomheder med 35% i alt.

(416) Hvad angår Mougeot, Carrs, Divipa og Zicuñaga varierede overtrædelsen fra mellem et år og fire måneder til tre år og fem måneder. Grundbeløbet, der er fastsat for overtrædelsens grovhed, forhøjes derfor med 30% for Mougeot, med 25% for Carrs, med 25% for Divipa og med 10% for Zicuñaga.«

553 Flere sagsøgere har bestridt Kommissionens konstateringer vedrørende varigheden af den af dem begåede overtrædelse. Herom henvises ovenfor til præmis 256-371, hvoraf fremgår, at Kommissionens forhøjelser som følge af overtrædelsens varighed var berettiget.

554 Også med hensyn til forhøjelsen som følge af overtrædelsens varighed har AWA gjort gældende, at Kommissionen ikke, som angivet i beslutningens betragtning 415, har anvendt den forhøjelse af bøden, der beror på overtrædelsens varighed, på bødens grundbeløb, men på et beløb svarende til det dobbelte heraf.

555 Det er korrekt, at beslutningens betragtning 415 taler om »[d]et grundbeløb, der er fastsat for overtrædelsens grovhed«, og i en parentes henviser til betragtning 409, som angiver de grundbeløb for bøderne, der er fastsat på grundlag af overtrædelsens grovhed, før beløbet forhøjes i afskrækkende øjemed.

556 Kommissionen erkender, at der foreligger en trykfejl, og at den burde have henvist til betragtning 412, som angiver beløbet inklusiv forhøjelsen i afskrækkende øjemed.

557 Det ændrer dog ikke slutresultatet. Af hensyn til den logiske sammenhæng i beslutningen var det ganske vist at foretrække, at der blev henvist til grundbeløbet, efter at dette allerede var forhøjet i afskrækkende øjemed. Resultatet ville imidlertid ikke have været forskelligt, såfremt beregningen blev foretaget i omvendt orden, nemlig ved på grund af overtrædelsens varighed at forhøje grundbeløbet på 70 mio. EUR med 35% og dernæst fordoble det i afskrækkende øjemed. Grundbeløbet for AWA's bøde ville da være det samme som det, der er angivet i betragtning 417.

558 Anbringenderne vedrørende overtrædelsens varighed må derfor forkastes.

F — Anbringendet om tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet og ligebehandlingsprincippet og om, at der er anlagt et faktisk fejlskøn

559 På grund af den skærpende omstændighed, som det udgør at indtage den førende rolle i en overtrædelse, forhøjede Kommissionen grundbeløbet for den bøde, der blev pålagt AWA, med 50% (beslutningens betragtning 424).

560 Det bemærkes indledningsvis, at det er i overensstemmelse med retspraksis og retningslinjerne at tage hensyn til den omstændighed, at en virksomhed indtager en førende rolle i kartellet.

561 Som det fremgår af retspraksis, skal der, når en overtrædelse er begået af flere virksomheder, ved fastsættelsen af bødernes størrelse foretages en undersøgelse af hver enkelt af disses forholdsmæssige andel heri (dommen i sagen Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 446 ovenfor, præmis 623), hvilket navnlig indebærer, at hver enkelt af virksomhedernes rolle i overtrædelsen i den periode, hvori de deltog deri, skal fastslås (dommen i sagen Kommissionen mod Anic Participazioni, nævnt i præmis 149 ovenfor, præmis 150, og Rettens dom af

17.12.1991, sag T-6/89, Enichem Anic mod Kommissionen, Sml. II, s. 1623, præmis 264). Heraf følger navnlig, at der ved beregningen af bødens størrelse skal tages hensyn til, om en eller flere virksomheder har spillet en førende rolle i kartellet, da de virksomheder, som har spillet en sådan rolle, af denne grund har et særligt ansvar i forhold til de øvrige virksomheder (Domstolens dom i sagen IAZ m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 121 ovenfor, præmis 57 og 58, og dom af 16.11.2000, sag C-298/98 P, Finnboard mod Kommissionen, Sml. I, s. 10157, præmis 45, samt dommen i sagen Mayr-Melnhof mod Kommissionen, nævnt i præmis 446 ovenfor, præmis 291). I overensstemmelse med disse præmisser er der i afsnittet om »[s]kærpende omstændigheder« i retningslinjernes punkt 2 fastsat en ikke-udtømmende liste over de omstændigheder, der kan føre til en forhøjelse af bødens grundbeløb, hvilket bl.a. gælder, »hvis en virksomhed har spillet en førende rolle eller har tilskyndet til overtrædelsen« (dommen i sagen ADM mod Kommissionen, præmis 238-240).

562 AWA har dog anført, at der ikke er fremlagt bevis — eller kun meget ringe bevis — for, at selskabet har spillet en førende rolle i overtrædelsen, og at en forhøjelse på 50% under alle omstændigheder er uforholdsmæssig og i strid med princippet om ligebehandling i forhold til de øvrige virksomheder, som spillede en førende rolle i overtrædelsen.

1. Fejl i den faktiske bedømmelse

563 Ifølge beslutningens betragtning 418 og 419 er der en række omstændigheder, som godtgør, at AWA var primus motor i overtrædelsen, herunder i forbindelse med indkaldelsen til og ledelsen af visse møder, selskabets rolle som initiativtager til omstruktureringen af kartellet, gennemførelsen af prisforhøjelserne samt kontrollen med udførelsen af kartellets virksomhed.

564 AWA har imødegået de angivne omstændigheder punkt for punkt. Den omstændighed, at selskabet stod for den faktiske organisation af visse møder, er ikke ensbetydende med, at virksomheden havde den førende rolle i kartellet, så meget mindre som andre virksomheder tog sig af at forudbestille mødelokaler til

kartelletts generelle eller lokale møder. Da AWA formoder, at påstanden om selskabets rolle som initiativtager — i mange af mere præcise angivelser herom — har forbindelse med den funktion, som B. på daværende tidspunkt havde i AEMCP's, anfører AWA, at denne funktion ikke udgør noget bevis for, at selskabet havde en førende rolle. Påstanden om, at selskabet var initiativtager til prisforhøjelserne, støttes ikke af noget bevis, men er baseret på Mougeots erklæringer, som ikke er troværdige. AWA var ikke den eneste virksomhed, som bekendtgjorde prisforhøjelser, og den omstændighed, at selskabet var den første hertil, beroede på dets stilling som den førende virksomhed på markedet, hvilket ikke i sig selv er kritisabelt og ikke gør virksomheden til primus motor i overtrædelsen. AWA bestrider at have udøvet noget pres på nogen producenter, og har anført, at der ikke er noget bevis for, at selskabet faktisk udnyttede sin stilling som den ledende virksomhed på markedet til at sikre overholdelsen af aftaler, og at der i det mindste ikke er noget bevis for, at den har fremsat nogle trusler på dette punkt. Selv om Mougeots erklæringer måtte være sandfærdige, godtgør de højst, at AWA undertiden anvendte en kraftig sprogbrug over for de andre producenter.

565 Det bemærkes, at visse omstændigheder ikke i sig selv bestrides af AWA, men den måde, Kommissionen har fortolket dem på. Således har AWA ikke bestridt at have stået for den faktiske organisation af visse møder, at B. ledede AEMCP i forbindelse med omstruktureringen heraf, at virksomheden som den første bekendtgjorde prisforhøjelser, eller at den anmodede og fik godkendelse til at efterprøve Sarriós oplysninger om salgsmængderne i denne virksomheds lokaler.

566 Det fremgår af betragtning 423, at det var på grundlag af disse omstændigheder som helhed, at Kommissionen konkluderede, at AWA spillede en førende rolle i kartellet, idet det heri hedder:

»Det fremgår af et ensartet bevismateriale, at AWA, der økonomisk set var den førende virksomhed på markedet for karbonfrit papir og i stand til at udøve pres på sine konkurrenter, fordi den købte eller distribuerede store dele af en række små producenters produktion, også spillede en vigtig rolle ved kontrollen af, at aftalerne blev overholdt.«

567 I klagepunktsmeddelelsen anførte Kommissionen:

»Der er ikke tvivl om, at AWA, som var den største producent af karbonfrit papir i Europa, var kartellets primus motor inden for hele EØS, bortset fra Spanien. Der foreligger faktiske beviser for [...], at flere af de hemmelige møder mellem karteldeltagerne blev indkaldt og ledet af AWA's repræsentanter. [...] Herudover indicerer en række omstændigheder, at de prisforhøjelser, som blev aftalt på mindst to af de generelle møder og på flere nationale møder, havde AWA som initiativtager, og at denne virksomhed over for de øvrige deltagere rejste krav om, at de anvendte de samme prisforhøjelser. AWA's rolle som kartellets initiativtager bestyrkes endvidere af en række dokumenter, som godtgør, at AWA som den første bekendtgjorde prisforhøjelserne på markedet, og at andre konkurrenter fulgte dem. Det angik udtrykkeligt i referatet af kartellets generelle møde den 2. februar 1995, at AWA ville være den første virksomhed, der bekendtgjorde prisforhøjelser, som var aftalt under mødet.«

568 Det må således for det første fastslås, at selv om der, som anført af AWA, kan have været andre virksomheder, der reserverede mødelokaler ved bestemte lejligheder, indkaldte til visse møder eller bekendtgjorde prisforhøjelser, er der ingen af virksomhederne, for hvem der, som det er tilfældet med AWA, findes så mange samstemmende omstændigheder til godtgørelse af, at denne havde en førende rolle. Herom kan eksempelvis anføres, at selv om også Köhler var formand for AEMCP fra januar 1995, kan den rolle, som F. (der repræsenterede Köhler) spillede, ikke sammenlignes med den rolle, som B spillede (som repræsenterede AWA), der ændrede kartellets funktionsmåde.

569 For det andet fremgår det, at karteldeltagerne ikke har fremført nogen omstændigheder til afkræftelse af, at AWA havde en førende rolle. Tværtimod bestyrkes AWA's førende rolle af Mougeots erklæringer, som er nævnt i beslutningens betragtning 95, 97, 104, 108, 120, 141, 143, 193, 194, 210, 234 og 246 og navnlig de erklæringer, der er nævnt ovenfor i præmis 439.

570 AWA bestrider imidlertid, at Mougeots erklæringer har nogen bevisværdi under henvisning til, at erklæringerne var begrundet i denne virksomheds interesse i at fremtræde som offer for AWA's pressions og gennem afgivelsen af sådanne oplysninger at stemme Kommissionen til eftergivenhed.

571 Det må i så henseende fastslås, at selv om der findes uoverensstemmelser mellem Mougeots og AWA's erklæringer, er der på en lang række punkter, navnlig hvad angår kartellets struktur og historiske udvikling, gennemgående overensstemmelse mellem de af Mougeot og AWA afgivne erklæringer, hvoraf i øvrigt også AWA's erklæringer havde til formål at udvirke, at virksomheden drog fordel af bestemmelserne i samarbejdsmeddelelsen (jf. bl.a. præmis 163-168 og 261 ovenfor). Troværdigheden af Mougeots erklæringer kan derfor ikke drages i tvivl udelukkende hvad angår AWA's førende rolle, så meget mindre som denne bestyrkes af en helhed af sammenhængende og indbyrdes samstemmende beviser.

572 I øvrigt skal det understreges, at ud over Mougeots erklæringer omfatter denne helhed af beviser dokumenter, som Kommissionen fandt hos Sappi (beslutningens betragtning 103), og en række erklæringer og meddelelser fra denne virksomhed (jf. betragtning 181 samt den i betragtning 228 og 233 indeholdte henvisning til s. 7 i Kommissionens undersøgelsesmateriale, hvor Sappis erklæringer findes). Det kan derfor ikke med rette gøres gældende, at Mougeots erklæringer ikke støtter Kommissionens opfattelse.

573 Endelig har Kommissionen hvad angår AWA's pressions over for andre virksomheder præciseret i svarskriftet, at den ikke har beskyldt AWA for at have presset andre virksomheder til at deltage i kartellet, selv om nogle af dem, såsom Carrs og Torraspapel, angav i deres svar på klagepunktsmeddelelsen, at de havde handlet under pres fra AWA.

574 Ganske vist har Kommissionen i forbindelse med behandlingen af spørgsmålet om, hvorvidt det forhold, at Carrs Copigraph og Torraspapel udelukkende spillede en passiv rolle, udgjorde en formildende omstændighed, angivet i beslutningens betragtning 425, at »[disse virksomheder] hævder, at »de var tvunget til at deltage i kartellet på grund af pres fra kartellets primus motor AWA«, og at »Köhler [også har fremført], at AWA's trusler var medvirkende til, at det deltog i det hemmelige samarbejde«. Det anførte er dog kun en gengivelse af de argumenter, som disse parter fremførte som svar på klagepunktsmeddelelsen, for at de pågældende forhold blev anset for formildende omstændigheder, og Kommissionen tilbageviste disse argumenter i beslutningens betragtning 426 og 427.

575 I øvrigt må det fastslås, at de omstændigheder, som Kommissionen har fremført i beslutningens betragtning 418-423 til godtgørelse af, at AWA spillede en førende rolle, ikke indeholder nogen angivelse af, at AWA tilskyndede eller truede nogen virksomheder til at deltage i kartellet. AWA kan derfor ikke gøre gældende, at virksomheden med urette er blevet beskyldt for at have fremsat sådanne trusler, eller at den ikke har fået aktindsigt i erklæringer fra virksomheder, hvori der tales herom. Det fremgår af beslutningens betragtning 420-422 og AWA's skriftlige indlæg, at virksomheden har opfattet alle aspekterne af klagepunktet om dens førende rolle og bestridt det under udøvelse af sin kontradiktionsret. Den kan derfor ikke gøre gældende, at kontradiktionsprincippet er tilsidesat på dette punkt.

576 På grundlag af samtlige de anførte betragtninger finder Retten således ikke, at Kommissionen har anlagt noget fejlskøn ved at antage, at AWA indtog en førende rolle i overtrædelsen, hvilken antagelse er baseret på en helhed af sammenhængende og indbyrdes samstemmende indicier.

577 Det skal herefter undersøges, om det var begrundet at forhøje AWA's bøde med 50% på grund af virksomhedens førende rolle.

2. Tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet

- 578 AWA har gjort gældende, at selv om det måtte antages, at virksomheden havde den førende rolle i overtrædelsen, kan dette ikke begrunde en forhøjelse af bøden med 50%. Som bevis for forhøjelsens uforholdsmæssighed har AWA henvist til Kommissionens administrative praksis og sammenlignet sin egen situation med andre virksomheder, for hvilke bøden blev forhøjet af samme grund.
- 579 Argumentet om, at en forhøjelse på 50% oversteg den forhøjelse, der generelt er blevet anvendt i andre af Kommissionens beslutninger, giver imidlertid ikke i sig selv grundlag for at fastslå, at proportionalitetsprincippet er tilsidesat (jf. i denne retning dommen i sagen ADM mod Kommissionen, præmis 248).
- 580 Det er i den forbindelse tilstrækkeligt at bemærke, at der ifølge retspraksis tilkommer Kommissionen et skøn ved fastsættelsen af den enkelte bøde, og at den ikke er forpligtet til at anvende en bestemt matematisk formel i denne forbindelse (Rettens dom af 6.4.1995, sag T-150/89, Martinelli mod Kommissionen, Sml. II, s. 1165, præmis 59, og dommen i sagen Mo och Domsjö mod Kommissionen, nævnt i præmis 67 ovenfor, præmis 268, hvilken dom blev stadfæstet ved Domstolens dom af 16.11.2000, sag C-283/98 P, Mo och Domsjö mod Kommissionen, Sml. I, s. 9855, præmis 47).
- 581 Endvidere bemærkes som svar på argumentet om, at en forhøjelse på 50% i procentuel henseende udgør den største forhøjelse, der nogensinde er pålagt en virksomhed på grund af dens førende rolle, og som i absolutte tal udgør den næststørste forhøjelse, der er foretaget af denne grund, at en sådan forhøjelse ikke kan anses for ekstraordinær.
- 582 Således pålagde Kommissionen ved beslutning 2002/271/EF af 18. juli 2001 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 81 og EØS-aftalens artikel 53 (sag

COMP/E-1/36.490 — Grafitelektroder) (EFT 2002 L 100, s. 1) SGL Carbon AG en bøde, hvis beløb blev forhøjet med 85% på grund af skærpende omstændigheder. Virksomhedens førende rolle var ganske vist ikke den eneste skærpende omstændighed, idet SGL Carbon også blev foreholdt at have forhindret Kommissionens undersøgelser og nægtede at bringe overtrædelserne til ophør. I sagen UCAR International Inc. blev bøden forhøjet med 60% på grund af virksomhedens førende rolle og funktion som initiativtager og den omstændighed, at overtrædelserne blev fortsat efter kontrolundersøgelserne. I Kommissionens beslutning 1999/210/EF af 14. oktober 1998 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (sag IV/F-3/33.708 — British Sugar plc, sag IV/F-3/33.709 — Tate & Lyle plc, sag IV/F-3/33.710 — Napier Brown & Company Ltd, sag IV/F-3/33.711 — James Budgett Sugars Ltd) (EFT L 76, s. 1) udgjorde forhøjelsen 75%. British Sugar plc blev pålagt bøden for sin rolle som initiativtager og den omstændighed, at virksomheden var »den drivende kraft bag overtrædelserne«, men også fordi virksomheden havde tilsidesat sine fællesskabsretlige forpligtelser og begået to overtrædelser af konkurrencereglerne på det samme marked.

583 Der er i øvrigt også anvendt en bødeforhøjelse på 50% over for andre virksomheder på grund af deres førende rolle, f.eks. over for F. Hoffmann-La Roche AG i Kommissionens beslutning 2003/2/EF af 21. november 2001 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 81 og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/E-1/37.512 — Vitaminer) (EFT L 6, s. 1) og over for Archer Daniels Midland og Ajinomoto i Kommissionens beslutning 2001/418/EF af 7. juni 2000 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 81 og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/36.545/F3 — Aminosyrer) (EFT L 152, s. 24).

584 AWA har imidlertid gjort gældende, at anvendelsen af en forhøjelse på 50% ifølge Kommissionens administrative praksis kræver, at den pågældende virksomhed er initiativtager eller udøver pression.

585 Hvad angår spørgsmålet om virksomhedens initiativtagende rolle bemærkes, at der ved beslutning 2001/418 blev foretaget en forhøjelse på 50% i ADM-sagen, selv om

rollen som initiativtager i denne sag klart blev tillagt Ajinomoto. Dette eksempel modsiger altså AWA's opfattelse om, at det er nødvendigt for at anvende en sats på 50%, at den pågældende virksomhed er initiativtager.

586 Selv for det tilfælde, at der måtte gives AWA medhold i opfattelsen om, at der skal foreligge et element af initiativtagning for at anvende en forhøjelse på 50%, bemærkes, at der også foreligger et sådant element i denne sag. AWA indkaldte og ledede flere kartelmøder, ligesom virksomheden tog »initiativ til omstruktureringen af kartellet« (beslutningens betragtning 418), tog initiativ til flere prisforhøjelser og ofte var den første virksomhed, der bekendtgjorde prisforhøjelserne på markedet. En forhøjelse på 50% kan derfor ikke anses for uforholdsmæssig (jf. præmis 568-576 ovenfor).

587 Endvidere bemærkes vedrørende spørgsmålet om udøvelse af pression, at retningslinjerne blandt de skærpende omstændigheder også nævner gengældelsesforanstaltninger over for andre virksomheder for at få dem til at respektere de ulovlige former for praksis. Sådanne foranstaltninger udgør altså i sig selv en anden skærpende omstændighed end rollen som leder af eller initiativtager til overtrædelsen.

588 I øvrigt var det i den foreliggende sag ifølge beslutningens betragtning 104 angivet i Mougeots erklæringer, at der forekom trusler, da det heri var angivet, at »[B.] sagde udtrykkeligt, at han ikke ville tolerere, at denne prisstigning ikke blev fulgt, og at han personligt ville tage sig af enhver, der ikke deltog i spillet«.

589 I øvrigt kan det ikke udelukkes, at den uomtvistelige økonomiske førerstilling, som AWA indtog på markedet for karbonfrit papir, gav virksomheden en vis magt til at udøve pression. Også de øvrige erklæringer fra Mougeot, som er nævnt ovenfor i præmis 439, bekræfter dette.

590 En forhøjelse på 50% af AWA's bøde på grund af virksomhedens førende rolle er derfor ikke i strid med proportionalitetsprincippet.

3. Tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet

591 Ifølge AWA er en 50%'s forhøjelse af bøden på grund af virksomhedens førende rolle også i strid med ligebehandlingsprincippet, da flere virksomheder har spillet en tilsvarende rolle som den. Köhler har arrangeret flere møder. Torraspapel, Mougeot og MHTP har spillet en førende rolle i nationale aftaler ved at varetage den praktiske organisation af møderne. I beslutningen beskrives Torraspapel som den førende virksomhed i kartellet vedrørende det spanske marked. Ifølge AWA er det derfor en ubegrundet forskelsbehandling ikke også at forhøje bøden for disse virksomheder.

592 Herom bemærkes, at der ikke hvad angår nogen af disse virksomheder foreligger en helhed af sammenhængende og indbyrdes samstemmende omstændigheder af samme karakter som den, der indicerer, at AWA spillede den førende rolle i den pågældende overtrædelse. Den omstændighed, at andre af disse virksomheder kan havde haft den ene eller den anden funktion i kartellet, giver ikke virksomheden en førende rolle. Det var denne flerhed af omstændigheder, som bestyrkes af erklæringer fra flere virksomheder, der gjorde, at AWA indtog en sådan førende rolle (jf. præmis 568-576 ovenfor).

593 Kommissionen har derfor med rette forhøjet AWA's bøde med 50% på grund af skærpende omstændigheder.

G — Anbringenderne om tilsidesættelse af artikel 253 EF, artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, proportionalitetsprincippet, ligebehandlingsprincippet, en manglende individuel fastsættelse af bøderne, en for restriktiv fortolkning af retningslinjerne vedrørende bøder samt forekomsten af en række åbenbare fejlskøn som følge af, at der ikke er taget hensyn til visse formildende omstændigheder

1. Visse virksomheder spillede kun en passiv rolle eller en medløberrolle i kartellet

594 Flere sagsøgere (Bolloré, Zanders, Mougeot, Divipa og Zicuñaga) har gjort gældende, at de kun har spillet en passiv medløber- eller marginalrolle i kartellet. Kommissionen burde derfor have nedsat deres bøde på grund af formildende omstændigheder.

595 Kommissionen har tilbagevist disses sagsøgere argumenter med den begrundelse, at alle deltager i kartellet var aktive medlemmer.

596 Herom bemærkes, at når en overtrædelse er begået af flere virksomheder, skal der foretages en undersøgelse af, hvor intensiv den enkelte virksomheds deltagelse i overtrædelsen har været (dommen i sagen Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 446 ovenfor, præmis 623, og i sagen Kommissionen mod Anic Participazioni, nævnt i præmis 149 ovenfor, præmis 150), for at fastslå, om der for deres vedkommende foreligger skærpende eller formildende omstændigheder.

597 Ifølge retningslinjernes punkt 2 og 3 kan bødens grundbeløb ændres i tilfælde af visse skærpende eller formildende omstændigheder. Navnlig udgør det ifølge retningslinjernes punkt 3, første led, en formildende omstændighed, hvis det godtgøres, at en virksomhed »udelukkende har spillet en passiv rolle eller en rolle

som medløber« ved overtrædelsen. En passiv rolle indebærer, at den pågældende virksomhed holder »lav profil«, dvs. afstår fra en aktiv deltagelse i tilblivelsen af den/de konkurrencebegrænsende aftale(r). (Rettens dom af 9.7.2003, sag T-220/00, Cheil Jedang mod Kommissionen, Sml. II, s. 2473, præmis 165-167).

598 I øvrigt kan sagsøgerne ikke med rette gøre gældende, at deres bøde burde være nedsat, da de ikke spillede en førende rolle i kartellet. Den omstændighed, at de ikke spillede en aktiv rolle, betyder blot, at der ikke var nogen skærpende omstændighed (jf. i denne retning Rettens dom i sagen Løgstør Rør mod Kommissionen, nævnt i præmis 93 ovenfor, præmis 322, og af 20.3.2002, sag T-21/99, Dansk Rørindustri mod Kommissionen, Sml. II, s. 1681, præmis 230).

599 Bolloré har gjort gældende, at Kommissionen har draget den konklusion af Copigraphs regelmæssige deltagelse i kartellets møder og i initiativerne om prisforhøjelser, at Bolloré ikke udelukkende spillede en passiv rolle. Den omstændighed, at virksomheden deltog regelmæssigt i møderne og foranstaltningerne om prisforhøjelser, udelukker imidlertid ikke efter Bollorés opfattelse, at virksomheden alene har spillet en rolle som medløber i kartellet. Ifølge Bolloré er Kommissionen forpligtet til at foretage en konkret efterprøvelse såvel kvantitativt som kvalitativt af den pågældende virksomheds grad af deltagelse i kartellet. Bolloré var imidlertid det medlem af AEMCP, som deltog mindst i møderne.

600 Herom bemærkes, at Copigraphs deltagelse i møderne ikke var ubetydelig. Som Bolloré har erkendt i stævningen, deltog Copigraph i 15 ud af 21 AEMCP-møder, 8 ud af 11 møder, som blev afholdt mellem den 14. september 1993 og september 1995 og 3 ud af 4 generelle møder, hvortil kommer dets deltagelse i de nationale møder vedrørende det franske marked og 4 ud af 6 møder vedrørende det spanske marked. Denne grad af deltagelse godtgør i hvert fald ikke, at selskabet deltog væsentlig mere sporadisk i møderne end de almindelige medlemmer af kartellet, i den forstand hvori dette udtryk er anvendt i dommen i sagen BPB de Eendracht mod Kommissionen, nævnt i præmis 501 ovenfor (præmis 343). Selskabets deltagelse i disse møder og i initiativerne om prisforhøjelser og dets indrømmelse af at have deltaget i kartellet vidner således ikke om, at det udelukkende indtog en passiv rolle eller en rolle som medløber.

601 Bolloré synes imidlertid at være af den opfattelse, at Kommissionen bør anse det for en formildende omstændighed, såfremt virksomheden angiver at have spillet en passiv rolle, og som følger heraf nedsætte den pålagte bøde, medmindre Kommissionen godtgør, at virksomheden rent faktisk har spillet en aktiv rolle. Denne opfattelse kan ikke tages til følge.

602 Det er således ikke angivet i retningslinjerne, at Kommissionen altid skal tage særskilt hensyn til hver af de formildende omstændigheder, der er nævnt i punkt 3. Selv om de omstændigheder, der er opregnet på listen i retningslinjernes punkt 3, hører til de omstændigheder, Kommissionen kan tage i betragtning i et konkret tilfælde, er den ikke forpligtet til automatisk at give en yderligere nedsættelse på dette grundlag, fordi en virksomhed fremlægger oplysninger, der tyder på, at en af disse omstændigheder foreligger. Spørgsmålet om, hvorvidt en eventuel nedsættelse af bøden er rimelig på grund af formildende omstændigheder, skal nemlig bedømmes ud fra en helhedsbetragtning under hensyntagen til samtlige relevante omstændigheder. Da retningslinjerne ikke indeholder bindende angivelser vedrørende de formildende omstændigheder, der kan tages i betragtning, må der antages at tilkomme Kommissionen et vist skøn, således at den kan anlægge en samlet betragtning af, i hvilket omfang bøderne bør nedsættes på grund af formildende omstændigheder.

603 Under alle omstændigheder gælder dog, at der blandt de eksempler på formildende omstændigheder, som er nævnt i retningslinjerne, er nævnt det tilfælde, at en virksomhed »udelukkende« har spillet en passiv rolle eller en rolle som medløber i overtrædelsen. En deltagelse i flertallet af de hemmelige møder er imidlertid allerede tilstrækkelig aktiv til, at deltagelsen ikke kan betegnes som værende udtryk »udelukkende« for en passiv rolle eller en rolle som medløber.

604 Mougeot har gjort gældende, at den bøde, som er pålagt selskabet, er uforholdsmæssig i forhold til dets andel i ansvaret for kartellet. De argumenter, selskabet har fremført til støtte herfor, godtgør imidlertid ikke, at det udelukkende har spillet en passiv rolle eller en rolle som medløber, hvilket det i øvrigt heller ikke har hævdet. Af den grund, som er angivet ovenfor i præmis 598, kan den omstændighed, at selskabet ikke har spillet nogen førende rolle, ikke føre til en nedsættelse af bøden.

- 605 Divipa har gjort gældende, at Kommissionen ikke har taget hensyn til, at selskabet udelukkende har spillet en passiv og underordnet rolle i kartellet. Det anfører, at det ikke har deltaget i nogen af de møder, der blev afholdt af producenterne af karbonfrit papir, eller medvirket i de af dem truffede beslutninger, og at det kun har haft vertikale forbindelser med dem som distributør. Som angivet tidligere i dommen, har Retten imidlertid antaget, at der ikke bør gives Divipa medhold i dets anbringende om, at det ikke har medvirket i overtrædelsen (jf. præmis 155-221 ovenfor). Da det er godtgjort, at selskabet har deltaget i de hemmelige møder vedrørende det spanske marked, kan dets rolle ikke betegnes som værende udelukkende passiv. Den omstændighed, at selskabet deltog i møderne som distributør, kan heller ikke ændre herved.
- 606 Zicuñaga har gjort gældende, at Kommissionen ved beregningen af den bøde, som er pålagt selskabet, burde have taget hensyn til, at det udelukkende spillede en passiv rolle eller en rolle som medløber i overtrædelsen, og anset dette for en formildende omstændighed. Til støtte herfor har selskabet alene henvist til en række af Kommissionens beslutninger, hvori de virksomheder, som har spillet en førende rolle, og dem, som kun har været almindelige medlemmer, er behandlet forskelligt.
- 607 Da Kommissionen imidlertid har godtgjort, at Zicuñaga deltog i hemmelige møder vedrørende det spanske marked (jf. præmis 155-243 ovenfor), kan selskabet ikke med rette rejse krav om en nedsættelse af den pålagte bøde blot ved at henvise til, at det udelukkende har spillet en passiv rolle eller en rolle som medløber uden at fremføre nogen omstændighed til godtgørelse heraf.
- 608 Hvad angår Zanders har dette selskab ikke bestridt at være medlem af kartellet i perioden mellem januar 1992 og september 1995 — hvilken indrømmelse i øvrigt medførte, at det opnåede en bødenedsættelse i medfør af samarbejdsmeddelelsen — hvorimod selskabet har nægtet at have spillet den aktive og endog førende rolle i kartellet, som Kommissionen har foreholdt det. Det bestrider at have deltaget i visse møder, og anfører, at de direkte beviser, som Kommissionen råder over, godtgør, at det ikke deltog i visse vigtige dele af kartellet eller i hvert fald deltog i mindre omfang end andre virksomheder og begrænsede sig til at spille en rolle som medløber. Navnlig har Zanders nægtet at have deltaget i AEMCP's uofficielle møder efter dennes omstrukturering i efteråret 1993.

609 Det skal bemærkes, at den omstændighed, at det ikke har været muligt at godtgøre Zanders deltagelse i disse møder, og at selskabet var mere aktiv i de hemmelige aftaler på nationalt plan end på europæisk plan, ikke beviser, at det udelukkende har spillet en passiv rolle eller en rolle som medløber. Zanders har i øvrigt selv udtalt, at det ikke principielt nægter, at der blev foretaget samordninger med selskabet efter visse møder, som det ikke deltog i. Trods Zanders beslutning om ikke længere at deltage i AEMCP's uofficielle møder efter omstruktureringen, har selskabet i øvrigt erkendt under den mundtlige forhandling, at det ikke signalerede over for de øvrige medlemmer, at det tog afstand fra kartellet eller ikke længere deltog i det. Det blev derfor stadig opfattet at de øvrige deltagere, som om det var fulgyldigt medlem heraf, og blev informeret om resultatet af de hemmelige møder. Endelig fremgår det af Zanders erklæringer under den mundtlige forhandling, at det faktisk anvendte de beslutninger, som blev truffet på de møder, hvor det ikke var repræsenteret, bortset fra visse tilfælde, hvor selskabet ikke fulgte beslutningerne. Disse omstændigheder afkræfter derfor den opfattelse, at Zanders holdning udelukkende var passiv.

610 Zanders synes navnlig at ville forsøge at godtgøre, at selskabet ikke spillede nogen »hovedrolle«. Ifølge de domme, som er nævnt ovenfor i præmis 598, gør selskabet dog hermed kun gældende, at der ikke foreligger nogen skærpende omstændigheder.

611 Hvad angår Zanders påstand om, at selskabet er blevet forskelsbehandlet i forhold til andre virksomheder, som efter dets opfattelse var klart mere aktive i kartellet, skal der for hver enkelt virksomhed foretages en individuel bedømmelse af, om den udelukkende har spillet en passiv rolle eller en rolle som medløber i kartellet. Den omstændighed, at andre virksomheder måtte have været mere aktive, indebærer ikke automatisk, at Zanders udelukkende har spillet en passiv rolle eller en rolle som medløber. Der kan kun tages hensyn til en fuldstændig passivitet, hvilket imidlertid ikke er godtgjort for Zanders vedkommende.

612 Det må derfor konkluderes, at Kommissionen med rette har gjort gældende, at alle de virksomheder, der deltog i kartellet, var aktive medlemmer heraf, da de deltog i møder, hvorunder der blev udvekslet oplysninger og truffet beslutning om

prisforhøjelser, som derpå blev bekendtgjort over for kunderne. Selv om alle virksomhederne ikke nødvendigvis har været lige aktive i alle aspekter af overtrædelsen og på hele markedet, er der ingen af virksomhederne, der udelukkende har spillet en passiv rolle eller en rolle som medløber i dette udtrykkes egentlige forstand. Kommissionen har derfor anvendt retningslinjerne korrekt, som ikke foretager nogen graduering mellem rollen som førende virksomhed og den udelukkende passive rolle eller rollen som medløber.

2. Virksomhedernes størrelse og indflydelse på markedet

⁶¹³ Divipa har gjort gældende, at virksomheden ikke burde være klassificeret i samme kategori som Carrs og Zicuñaga, da den er en lille familievirksomhed, som kun foretager forarbejdninger og distribution på lokalt plan. Den overtrædelse, som den er foreholdt, har ikke haft nogen konkurrencebegrænsende virkning.

⁶¹⁴ Heroverfor har Kommissionen anført, at den har taget hensyn til Divipas begrænsede indflydelse ved at klassificere virksomheden i den femte kategori. Da alle de virksomheder, som har deltaget i kartellet, har overtrådt konkurrencereglerne, giver Divipas argumenter ikke grundlag for at klassificere den i en lavere kategori end Carrs og Zicuñaga.

⁶¹⁵ Herom må for det første fastslås, at Kommissionen har taget behørigt hensyn til Divipas ringe størrelse, da virksomheden er klassificeret i den sidste kategori og pålagt en bøde, hvis grundbeløb blev fastsat til 1,4 mio. EUR, hvorimod der for en meget alvorlig overtrædelse kunne være fastsat et beløb på over 20 mio. EUR. For det andet har Retten tidligere fastslået, at den omstændighed, at sagsøgeren er en familievirksomhed af mellemstor størrelse, ikke udgør en formildende omstændighed (jf. dommen i sagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt i præmis 45 ovenfor, præmis 338).

616 Hvad angår argumentet om, at den overtrædelse, som er foreholdt Divipa, ikke har haft nogen konkurrencebegrænsende virkning, kan vurderingen af kartellets virkninger ikke begrænses til det marked alene, som Divipa angiver at operere på, når kartellet har omfattet hele fællesmarkedet og efterfølgende også EØS. Samhandelen mellem medlemsstaterne er derfor blevet påvirket, hvorfor artikel 81 EF finder anvendelse. For det tilfælde, at argumentet skal forstås på den måde, at den overtrædelse, virksomheden er foreholdt, ikke har haft nogen konkret indvirkning på konkurrencen, skal henvises ovenfor til præmis 445-459.

617 Divipas størrelse og begrænsede indflydelse kan derfor ikke anses for en formildende omstændighed.

3. Adfærd på markedet i overtrædelsesperioden

618 Divipa har gjort gældende, at det på intet tidspunkt har anvendt de aftaler, som hævdes at være indgået under de møder, som selskabet ikke deltog i. Den handle måde, virksomheden fulgte i forretningsmæssig henseende, lå langt fra disse aftalers indhold. Virkningen af dens adfærd på markedet var derfor fuldstændig ubetydelig, for ikke at sige lig nul.

619 Torraspapel har gjort gældende, at Kommissionen ikke tog hensyn til, at selskabet ikke overholdt pris aftalerne på trods af den pression, det blev udsat for. Udviklingen i selskabets prispolitik var absolut ikke i overensstemmelse med de hævdede pris aftaler. Dets prispolitik modvirkede ofte kartellets konkurrencebegrænsende virkninger, hvilket burde være tilstrækkeligt til, at Kommissionen anser det for en formildende omstændighed.

620 Zicuñaga har gjort gældende, at det ifølge retningslinjerne og Kommissionens praksis bør anses for en formildende omstændighed, at den ulovlige aftale ikke anvendes eller kun anvendes delvis.

- 621 Heroverfor har Kommissionen anført, at den ikke er forpligtet til at anse det for en formildende omstændighed, at en ulovlig aftale ikke overholdes. Den henviser herved bl.a. til dommen af 14. maj 1998 i sagen SCA Holding mod Kommissionen, nævnt i præmis 468 ovenfor (præmis 142).
- 622 Som tidligere angivet skal der, når en overtrædelse er begået af flere virksomheder, foretages en undersøgelse af, hvor intensiv den enkelte virksomheds deltagelse i overtrædelsen har været (dommen i sagen Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 446 ovenfor, præmis 623, og i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt i præmis 149 ovenfor, præmis 150), for at fastslå, om der for deres vedkommende foreligger skærpende eller formildende omstændigheder.
- 623 Retningslinjernes punkt 3 vedrørende »[f]ormildende omstændigheder« indeholder en ikke-udtømmende liste over omstændigheder, som kan føre til en nedsættelse af bødens grundbeløb, herunder den omstændighed, at aftalerne ikke reelt er blevet fulgt (punkt 3, andet led).
- 624 Punkt 3 indeholder dog ikke en bindende opregning af de formildende omstændigheder, som Kommissionen er forpligtet til at tage hensyn til. Der tilkommer derfor Kommissionen et vist skøn, således at den kan anlægge en samlet betragtning af, i hvilket omfang bøderne bør nedsættes på grund af formildende omstændigheder.
- 625 Det skal i den forbindelse efterprøves, om de omstændigheder, som sagsøgerne har fremført, godtgør, at de inden for den periode, hvor de deltog i de ulovlige aftaler, ikke anvendte dem i praksis, men fulgte en konkurrencepræget markedsadfærd (dommen i sagen ADM mod Kommissionen, præmis 268; jf. endvidere i samme retning cementdommen, nævnt i præmis 49 ovenfor, præmis 4872-4874).

626 De omstændigheder, som sagsøgerne har fremført i den foreliggende sag, giver ikke grundlag for den antagelse, at de ikke anvendte de pågældende ulovlige aftaler i praksis, men fulgte en konkurrencepræget markedsadfærd.

627 Hvad angår Torraspapel bemærkes, at selv om det kan udledes af beslutningens betragtning 157, 166 og 216, at denne virksomhed ikke altid anvendte de aftalte prisforhøjelser eller først anvendte dem på et senere tidspunkt, er der adskillige andre omstændigheder, som godtgør, at virksomheden i vidt omfang anvendte aftalerne (jf. navnlig beslutningens betragtning 204, 206, 215, 225-227 og 236-238). Det fremgår f.eks. af betragtning 204 og 206, at AWA, Köhler, Sappi, Stora og Torraspapel i perioden mellem januar og maj 1994 bekendtgjorde de samme prisforhøjelser som dem, der blev vedtaget på det generelle kartelmøde den 19. januar 1994. På tilsvarende måde bekendtgjorde AWA, Sappi, Stora, Torraspapel og Zanders for september og oktober 1994 de samme prisforhøjelser, som var vedtaget på mødet den 21. juni 1994 (betragtning 215). Hvad angår perioden mellem december 1994 og februar 1995 angiver Kommissionen i betragtning 225 at have konstateret, at alle deltagerne i det generelle kartelmøde den 22. september 1994 — AWA, Köhler, Sappi, Stora, Torraspapel og Zanders — bekendtgjorde de samme prisforhøjelser som dem, der var vedtaget under mødet. Endelig angives det i et dokument af 16. februar 1995, som Kommissionen modtog fra Sappi, og som er nævnt i betragtning 238, at »forhøjelsen på 6% [ruller] den 1. marts 1995 meddeles af de førende virksomheder på markedet, Sarrió/Stora/AWA«. Det fremgår endvidere af de af Kommissionen fremlagte dokumenter, at Torraspapel undertiden indgik særlige aftaler med visse store kunder og udsatte den aftalte prisforhøjelse. I de tal, som sagsøgeren har fremlagt til støtte for sit argument om, at de aftalte prisforhøjelser ikke blev anvendt, har denne sammenlignet de gennemsnitlige månedspriser uden at angive disse forsinkelser eller udsættelser med anvendelsen.

628 Hvad angår Divipa er der ikke grundlag for denne virksomheds påstand om, at den blot var distributør og ikke i konkurrence med de øvrige implicerede virksomheder. Selv om den opkøbte store ruller af producenterne, fremstillede den selv papirark og små ruller, som den ligesom de øvrige implicerede virksomheder leverede til andre. Visse producenter distribuerede selv deres produkter på det spanske og portugisiske marked, og andre solgte dem via uafhængige distributører (beslutningens betragtning 153). De integrerede producenter kontrollerede hele processen og

fastsatte deres priser over for trykkerierne, mens de ikke-integrerede producenter vertikalt måtte forhandle salgsprisen med distributøren. I dette tilfælde måtte der fastsættes to prisniveauer: den pris, som producenten anvendte over for distributøren, og den pris, som distributøren anvendte over for tredjemænd. Notatet vedrørende mødet i Barcelona den 19. oktober 1993 (dok. nr. 4474, som er nævnt i betragtning 192 og ovenfor i præmis 173) viser imidlertid, at kartellet også omfattede den sidstnævnte pris. Ved at deltage i kartellet havde Divipa således mulighed for at påvirke sin meravance.

629 Desuden har Kommissionen godtgjort, at Divipa deltog i hemmelige møder vedrørende det spanske marked, hvorunder der blev vedtaget prisforhøjelser. Divipa har dog anført ikke at have anvendt disse aftaler. De omstændigheder, selskabet har fremført under sagen, giver imidlertid ikke grundlag for at antage dette og lægge til grund, at dets adfærd på markedet modvirkede de konkurrencebegrænsende virkninger af den konstaterede overtrædelse. De tabeller, som Divipa har fremlagt i bilaget til stævningen, viser eksempelvis, at virksomhedens avancer og salgspriser i 1994 steg betydeligt på trods af de strukturelle overkapaciteter og markedets tilbagegang. Selv om virksomhedens markedsadfærd i øvrigt ikke måtte have været i fuld overensstemmelse med de vedtagne aftaler, er dette ikke tilstrækkeligt til, at Kommissionen var forpligtet til at betragte det som en formildende omstændighed. Sagsøgeren kunne nemlig ved at følge en mere eller mindre uafhængig politik på markedet blot søge at udnytte kartellet til sin fordel (dommen af 14.5.1998 i sagen SCA Holding mod Kommissionen, nævnt i præmis 468 ovenfor, præmis 142, og i sagen Cascades mod Kommissionen, nævnt i præmis 451 ovenfor, præmis 230).

630 De samme betragtninger, som er anført for Divipas vedkommende i den foregående præmis, må gælde for Zicuñaga. Kommissionen har godtgjort, at Zicuñaga deltog i hemmelige møder vedrørende det spanske marked, hvorunder der blev vedtaget prisforhøjelser. Zicuñaga har som formildende omstændighed gjort gældende, at disse prisforhøjelser ikke blev anvendt, men har ikke godtgjort det. Til støtte for sin argumentation om denne formildende omstændighed har virksomheden alene henvist til flere af Kommissionens beslutninger, hvoraf de fleste i øvrigt blev truffet, inden retningslinjerne trådte i kraft. Den har henvist til, at Kommissionen i disse

beslutninger ved vurderingen af overtrædelsens grovhed tog hensyn til, at de pågældende aftaler ikke var blevet anvendt eller kun i begrænset omfang. Ved vurderingen af, om der foreligger formildende omstændigheder, skal graden af virksomhedens deltagelse i overtrædelsen undersøges i overensstemmelse med princippet om individualiserede straffe og sanktioner (dommen i sagen ADM mod Kommissionen, præmis 265).

631 Under alle omstændigheder bekræfter de oplysninger, som Zicuñaga har givet i andre afsnit af stævningen, som ikke vedrører spørgsmålet om formildende omstændigheder, at Zicuñagas og Divipas priser fulgte en parallel udvikling. I øvrigt fremgår det også af stævningen, at Zicuñagas priser steg fra 174,99 ESP i november 1993 til 210,99 ESP i december 1994. Den omstændighed, at de priser, som Zicuñaga anvendte, ikke svarer helt til de priser, som blev vedtaget på en række hemmelige møder, godtgør ikke i sig selv, at Zicuñaga ikke anvendte aftalerne.

632 I den forbindelse skal det fremhæves, at Kommissionen i beslutningens betragtning 397 har angivet, at »[b]evismaterialet vedrørende møder og prisforhøjelser [...] viser, at de aftalte forhøjelser undertiden blev udsat, at der blev gennemført lidt lavere forhøjelser [...] eller at der blev holdt flere møder for at revidere aftalen«. Heraf sluttede Kommissionen, at kartellet »havde indvirkning på karteldeltagernes prispolitik, også selv om prisforhøjelserne undertiden var lavere end aftalt eller blev gennemført senere«.

633 Kommissionen har derfor ikke hævdet, at alle de vedtagne prisforhøjelser blev gennemført i overensstemmelse med det beløb, som var fastsat på det pågældende møde. Den omstændighed, at der ikke blev anvendt den nøjagtige prisforhøjelse, som blev vedtaget på møderne, godtgør ikke, at kartellet ikke har haft indvirkning på den prisfastsættelsespolitik, som blev fulgt af karteldeltagerne, herunder Zicuñaga. Det kan i øvrigt ikke udelukkes, at Zicuñaga ved at anvende priser, som ikke svarede

til dem, der måtte antages at gælde ifølge aftalerne, samtidig med at virksomheden fortsatte med at deltage i de hemmelige møder vedrørende det spanske marked, forsøgte at opnå tilladelse af de andre karteldeltagere til at sælge til lavere priser end fastsat i den generelle beslutning (jf. i denne retning dommen i sagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt i præmis 45 ovenfor, præmis 342, der er stadfæstet i appeldommen vedrørende Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 409 ovenfor). Mougeots håndskrevne notat af 21. oktober 1994, som er nævnt ovenfor i præmis 177, bekræfter i hvert fald, at Zicuñaga fik tilladelse hertil, hvilket kan anses for en anden måde, hvorpå der drages fordel af kartellet.

⁶³⁴ Under disse omstændigheder finder Retten at være tilstrækkeligt oplyst af de omstændigheder, som er angivet i beslutningen, og af de oplysninger, Zicuñaga selv har afgivet, til at kunne stadfæste — uden at anmode Kommissionen om yderligere oplysninger — at der ikke forelå formildende omstændigheder for Zicuñagas vedkommende som følge af, at virksomheden ikke reelt fulgte de ulovlige aftaler eller ulovlige former for praksis.

⁶³⁵ Kommissionen har derfor med rette besluttet, at der ikke forelå formildende omstændigheder for sagsøgernes vedkommende som følge af, at de ikke reelt fulgte de ulovlige aftaler eller ulovlige former for praksis.

4. Trusler og pression

⁶³⁶ Flere sagsøgere (Köhler, Bolloré for Copigraph, og Torraspapel) har gjort gældende, at Kommissionen ikke har taget hensyn til de trusler eller den pression, som de har været udsat for, navnlig fra AWA's side.

637 Ganske vist har Kommissionen i beslutningens betragtning 104, 106 og 425 omtalt trusler fra AWA's side, men den har herom udtalt i betragtning 427, at

»[...] trusler (i dette tilfælde fra kartellets primus motor) [ikke] gør det berettiget at overtræde Fællesskabets og EØS' konkurrenceregler. I stedet for at tilslutte sig kartellet burde virksomhederne have underrettet de kompetente myndigheder, herunder Kommissionen, om deres konkurrenters ulovlige adfærd for at få den bragt til ophør«.

638 Hvad angår trusler og pressioener må det konstateres, at de ikke henhører under de formildende omstændigheder, som er opregnet — om end ikke udtømmende — i retningslinjerne.

639 Sådanne pressioener kan ikke udgøre en formildende omstændighed, uanset deres grad. Den omstændighed, at der er udøvet pression, ændrer nemlig intet ved den begåede overtrædelse eller dennes grovhed (dommen af 28.6.2005 i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 409 ovenfor, præmis 370). Sagsøgerne kunne have anmeldt den pression til de kompetente myndigheder, som de blev udsat for, og indgivet en klage til Kommissionen i henhold til artikel 3 i forordning nr. 17 i stedet for at deltage i kartellet (jf. i denne retning dommen i sagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt i præmis 45 ovenfor, præmis 339). Dette gælder for alle de i denne sag berørte virksomheder, uden at der er grund til at differentiere mellem dem efter den påståede grad af pressionens intensitet.

640 Kommissionen var derfor ikke forpligtet til at betragte de trusler, som nogle sagsøgere har gjort gældende er fremsat, som en formildende omstændighed.

5. Overtrædelsens ophør

641 Bollore, MHTP og Zanders har gjort gældende, at Kommissionen ikke for deres vedkommende anså det for en formildende omstændighed, at de ophørte med overtrædelsen, så snart Kommissionen intervenerede første gang. Ifølge Zicuñaga har Kommissionen i flere tidligere beslutninger nedsat bøden med den begrundelse, at overtrædelsen var ophørt inden vedtagelsen af den endelige beslutning.

642 Over for MHTP har Kommissionen anført, at den, som det fremgår af beslutningens betragtning 429, ved vurderingen af overtrædelsen kun har taget den begrænsede periode i betragtning, for hvilken den mente at have tilstrækkelige beviser. Da der ikke var tvivl om, at overtrædelsen var begået, fandt den at måtte afvise MHTP's krav om, at det skulle betragtes som en formildende omstændighed, at kartellet blev bragt tidligt til ophør.

643 Det skal først fastslås, at en af de formildende omstændigheder, som udtrykkeligt er opregnet i retningslinjernes punkt 3, er den omstændighed, at en virksomhed bringer overtrædelsen til ophør straks efter Kommissionens første indgreb.

644 Det skal dog fremhæves, at Kommissionen som hovedregel hverken er forpligtet til at anse fortsættelsen af en overtrædelse for en skærpende omstændighed eller til at anse ophøret af en overtrædelse som en formildende omstændighed (dommen i sagen ABB mod Kommissionen, præmis 213).

645 Det fremgår i den foreliggende sag, at datoen for ophøret af den overtrædelse, som er foreholdt de pågældende sagsøgere, og som senest var i september 1995, ligger forud for Kommissionens første indgreb eller kontrolundersøgelser, som går tilbage til januar 1997.

646 Hvis man i dette tilfælde nedsatte bøden, ville det være ensbetydende med, at man tog hensyn til den samme omstændighed to gange, idet der i overensstemmelse med retningslinjerne allerede i forbindelse med bødeudmålingen er taget hensyn til overtrædelsernes varighed. Denne hensyntagen til varigheden har netop til formål at pålægge de virksomheder en strengere sanktion, som overtræder konkurrencereglerne i en længere periode end dem, hvis overtrædelser er kortvarige. Såfremt et bødebeløb blev nedsat med den begrundelse, at en virksomhed har bragt sin ulovlige adfærd til ophør, før Kommissionens første kontrolundersøgelser, ville virkningen heraf være, at de, som har begået kortvarige overtrædelser, blev begunstiget endnu en gang.

647 Det fremgår imidlertid af beslutningens betragtning 348, at Kommissionen ikke kunne fastlægge det nøjagtige tidspunkt for, hvornår kartellet ophørte. Den gik ud fra, at kartellet ophørte i september 1995, fordi den kun var i besiddelse af skriftligt bevismateriale indtil dette tidspunkt. Kommissionen kunne dog ikke udelukke, at det hemmelige samarbejde fortsatte efter dette tidspunkt. Under alle omstændigheder er der dog ikke ved bødeudmålingen taget hensyn til begivenhederne efter september 1995, hvorfor ethvert krav om nedsættelse af bøderne af denne grund må forkastes.

648 En gennemgang af parternes argumenter om en nedsættelse af bøden under hensyn til, at overtrædelserne ophørte inden Kommissionens indgreb, ville dog medføre samme resultat.

649 Til støtte for sit krav om nedsættelse af den bøde, der er pålagt Zicuñaga, under hensyn til, at virksomheden ophørte med overtrædelserne inden Kommissionens indgreb, har den alene henvist til Kommissionens beslutninger herom.

650 Herom bemærkes, at Kommissionen ifølge fast retspraksis ikke er bundet af sine tidligere beslutninger, så meget mere som de påberåbte beslutninger alle blev truffet, inden retningslinjerne trådte i kraft. Zicuñaga har i øvrigt ikke fremført nogen

omstændigheder, der er særegne for denne virksomheds situation, og som kan begrunde en nedsættelse af den pålagte bøde, fordi den tidligt ophørte med overtrædelsen. Den omstændighed, at varigheden af den overtrædelse, virksomheden foreholdes, er mindre end den, som er foreholdt de øvrige virksomheder, er allerede taget i betragtning, da forhøjelsen af bøden for denne virksomhed på grund af varigheden var mindre end for de øvrige virksomheder.

651 Bollore og MHTP har ikke fremført yderligere omstændigheder til godtgørelse af, at de hvad angår overtrædelsens ophør befandt sig i en særlig situation, som begrundede en nedsættelse af bøden.

652 Derimod har Zanders ikke blot påberåbt sig at være ophørt med overtrædelsen, men også med den aktive rolle, som virksomheden spillede. Den fremfører i den forbindelse flere omstændigheder. Virksomhedens ledelse rejste krav om en strikte overholdelse af konkurrencereglerne under et møde i efteråret 1995 med de ledende medarbejdere i virksomheden, som var berørt deraf. Dette møde markerede begyndelsen til iværksættelsen af et vigtigt program, hvorved virksomhedens ansatte fik en uddannelse i konkurrencereglerne. Bestyrelsesformanden for International Paper tilsendte i foråret 1996 alle medarbejdere i selskabet en skrivelse (stævningens bilag 8), hvori han opfordrede dem til at overholde konkurrencereglerne, hvilken skrivelse var vedlagt direktiver om overholdelse af den europæiske konkurrenceret. I øvrigt havde Zanders' administrerende direktør, som blev formand for AEMCP den 1. januar 1996, i denne forbindelse udadtil angivet over for konkurrenterne — uden at dette kunne give anledning til nogen som helst misforståelse — at Zanders havde »slået en streg« over kartellet. Antallet af AEMCP's møder faldt i 1996, og Zanders var ikke længere repræsenteret under de hemmelige møder.

653 Selv om det var rigtigt, at sagsøgeren traf foranstaltninger til at forhindre, at selskabets medarbejdere i fremtiden begik nye overtrædelser af Fællesskabets konkurrenceret, ændrer dette intet ved den faktiske overtrædelse, som er konstateret her i sagen. Kommissionen var derfor ikke forpligtet til at betragte det anførte som en formildende omstændighed og nedsætte sagsøgerens bøde som følge heraf (dom af 28.6.2005, Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 409

ovenfor, præmis 373, hvilken dom blev stadfæstet i dommen i appelsagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt i præmis 45 ovenfor, præmis 345). Det gælder så meget mere, som Kommissionen ved bødeudmålingen ikke tog hensyn til den periode, hvorunder Zanders hævdede at have truffet foranstaltninger til at bringe overtrædelsen til ophør.

654 Endvidere bemærkes, at den aktive rolle, som Zanders angiveligt har spillet i kartellets ophør, navnlig som den virksomhed, der havde formandskabet i AEMCP, er vanskeligt forenelig med den udelukkende passive rolle eller rolle som medløber, virksomheden hævder at have spillet i overtrædelsen.

655 Endelig kan Kommissionen under alle omstændigheder ikke være forpligtet over for alle de virksomheder, som har fremført dette anbringende, til at indrømme en nedsættelse af bøden inden for rammerne af sin skønsmåling som følge af, at en virksomhed er ophørt med en åbenbar overtrædelse, uanset om ophøret er sket før eller efter Kommissionens indgreb.

656 Da fastsættelsen af priser inden for sektoren for karbonfrit papir i den foreliggende sag utvivlsomt havde karakter af en åbenbar overtrædelse, som Kommissionen med rette har betegnet som »meget alvorlig« (jf. præmis 434-442 ovenfor), er det med urette, når sagsøgerne har kritiseret Kommissionen for, at den ikke nedsatte bøden, fordi de ophørte med at deltage i overtrædelsen, inden undersøgelsen blev påbegyndt.

6. Den økonomiske situation inden for sektoren for karbonfrit papir

657 Flere sagsøgere (Bolloré, Zanders, Mougeot, AWA — med støtte fra Kongeriget Belgien — og Köhler) har kritiseret Kommissionen for, at den i strid med en fast administrativ praksis ikke har taget hensyn til den krise, som sektoren for karbonfrit papir gennemlevede på daværende tidspunkt.

658 Ifølge retningslinjernes punkt 5, som indeholder »[g]enerelle bemærkninger« bør der efter omstændighederne tages hensyn til »visse objektive forhold, såsom den særlige økonomiske kontekst [...]«.

659 Det fremgår af beslutningens betragtning 24, 25 og 392, at markedet for karbonfrit papir var kendetegnet ved en strukturbestemt overkapacitet og en faldende efterspørgsel på grund af anvendelsen af elektroniske transaktioner. Flere virksomheder har gjort gældende, at de led betydelige tab i den omtvistede periode.

660 Kommissionen har selv erkendt i beslutningens betragtning 392, at »markedet for karbonfrit papir [var] vigende« inden for den periode, beslutningen omfatter. Den har dog anført i betragtning 431, at de oplysninger, der kunne udledes af svarene på klagepunktsmeddelelsen og den rapport fra selskabet Mikulski Hall Associates (herefter »MHA-rapporten«), der blev bestilt af AEMCP, ikke underbyggede den konklusion, at sektoren for karbonfrit papir i overtrædelsesperioden 1992-1995 var ramt af en alvorlig krise i lighed med krisen inden for de sektorer, som de tidligere kartelsager, virksomhederne har nævnt, vedrørte.

661 Kommissionen har gjort gældende, at kartellerne ofte dannes i en situation, hvor der er økonomisk krise, hvorfor det kun er under helt ekstraordinære omstændigheder, at det er muligt at tage hensyn til de økonomiske vanskeligheder inden for den pågældende sektor. Den periode, hvor overtrædelsen i den foreliggende sag fandt sted, kunne imidlertid ikke ifølge Kommissionen betegnes som en særlig alvorlig kriseperiode. Selv om perioden udgjorde begyndelsen på et marked i tilbagegang, lå salgsmængderne stadig på et højt niveau.

662 Kommissionen har anført, at spørgsmålet om, hvorvidt der er krise inden for den pågældende sektor, og denne krises omfang, kræver, at den foretager en vurdering af komplicerede økonomiske omstændigheder, hvorved den retlige kontrol, der

foretages af Fællesskabets retsinstanser, er begrænset til en efterprøvelse af, om formforskrifterne og kravene til begrundelsen er overholdt, om de faktiske omstændigheder er materielt rigtige, om der foreligger et åbenbart urigtigt skøn, eller om der er begået magtfordrejning.

663 Hvad angår situationen inden for sektoren for karbonfrit papir er det tilstrækkeligt at bemærke, at Retten i dommen i sagen Løgstør Rør mod Kommissionen, nævnt i præmis 93 ovenfor (præmis 319 og 320) fastslog, at Kommissionen ikke var forpligtet til at anse det for en formildende omstændighed, at den pågældende sektor var i finansielle vanskeligheder. Retten fastslog endvidere, at selv om Kommissionen i tidligere sager har anset den økonomiske situation inden for den pågældende sektor for en formildende omstændighed, var den ikke nødvendigvis forpligtet til at fortsætte denne praksis (dommen af 10.3.1992 i sagen ICI mod Kommissionen, nævnt i præmis 56 ovenfor, præmis 372). Som Kommissionen med rette har anført, opstår karteller som hovedregel, når der er problemer i en sektor. Hvis man gav sagsøgerne medhold i deres opfattelse, måtte bøden nedsættes i næsten alle sager. Det er derfor ikke nødvendigt at undersøge, om de faktiske omstændigheder i den foreliggende sag og de omstændigheder, som lå til grund for andre beslutninger, hvor strukturbestemte kriser blev anset for formildende omstændigheder, faktisk er sammenlignelige (dommen af 29.4.2004 i sagen Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 49 ovenfor, præmis 345).

664 Det må endvidere fastslås, at Kommissionen har taget hensyn til situationen inden for sektoren for karbonfrit papir, og at sagsøgerne ikke har godtgjort, at Kommissionens analyse af markedssituationen var behæftet med et åbenbart fejlskøn eller med magtfordrejning. I den forbindelse skal henvises til Domstolens praksis (dom af 11.7.1985, sag 42/84, Remia m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 2545, præmis 34, og af 17.11.1987, forenede sager 142/84 og 156/84, BAT og Reynolds mod Kommissionen, Sml. s. 4487, præmis 62), hvorefter Fællesskabets retsinstanser ganske vist generelt udøver fuld kontrol med, om betingelserne for at anvende artikel 81, stk. 1, EF er opfyldt, men at den kontrol, som de udøver vedrørende komplicerede økonomiske vurderinger, der er foretaget af Kommissionen, må begrænses til en efterprøvelse af, om formforskrifterne er overholdt, om begrundelsen er tilstrækkelig, om de faktiske omstændigheder er materielt rigtige, samt om der foreligger et åbenbart urigtigt skøn eller magtfordrejning (Domstolens dom af 28.5.1998, sag C-7/95 P, Deere mod Kommissionen, Sml. I, s. 3111, præmis 34).

665 Hertil kommer, at det fremgår af MHA-rapporten (beslutningens betragtning 25-28), at væksten i efterspørgslen ganske vist aftog fra 1990/1991, men at det afgørende fald i efterspørgslen fandt sted i 1995, dvs. ved afslutningen af perioden for den i beslutningen fastslåede overtrædelse. Parterne har ikke fremført nogen omstændigheder til afkræftelse af disse forhold. Der er således grundlag for at antage, at markedet ganske vist var i tilbagegang, men at krisen først tog sin begyndelse ved afslutningen af overtrædelsesperioden.

666 Kommissionen har derfor med rette lagt til grund, at situationen på markedet for karbonfrit papir ikke udgjorde en formildende omstændighed.

7. Manglende økonomisk fortjeneste af overtrædelsen og de overtrædende virksomheders økonomiske situation

667 Flere sagsøgere har gjort gældende, at deres økonomiske fortjeneste inden for overtrædelsesperioden var helt ubetydelig, og at de endog led tab.

668 Mougeot og Bolloré har som led i anbringendet om, at Kommissionen ikke tog hensyn til den vanskelige økonomiske situation, henvist til de tab, de har lidt. Herom skal derfor henvises ovenfor til præmis 657-666.

669 Efter Köhlers opfattelse må der ved vurderingen af det økonomiske udbytte af kartellet tages hensyn til de lidt tab. Ud fra billighedshensyn burde Kommissionen derfor have nedsat den bøde, som er pålagt selskabet, da det led væsentlige tab inden for praktisk talt hele overtrædelsesperioden og derfor havde et meget begrænset, om overhovedet noget udbytte af sin deltagelse i kartellet.

670 Dette anbringende kan ikke tages til følge.

671 Som Retten fastslog i cementdommen (præmis 4881), kan det forhold, at en virksomhed ikke har opnået nogen fortjeneste ved en overtrædelse, ikke være til hinder for at pålægge den en bøde, da bøderne ellers ville miste deres præventive virkning. Følgelig er Kommissionen ikke ved bødeudmålingen forpligtet til at godtgøre, at de berørte virksomheder fik en ulovlig fordel af overtrædelsen eller i givet fald at tage hensyn til, at de ikke havde noget udbytte af den pågældende overtrædelse.

672 Det tilføjes, som Kommissionen med rette har anført, at den omstændighed, at de af sagsøgeren fremlagte tal udviser tab inden for sektoren for karbonfrit papir i overtrædelsesperioden, ikke udelukker, at situationen ville have været værre, såfremt kartellet ikke havde fandtes, hvorfor sagsøgeren trods alt har haft et vist udbytte deraf. Ifølge de tal, Köhler har angivet i stævningen, havde virksomheden betydelige tab i 1992, som dog begrænsedes væsentligt i 1993. Sagsøgeren havde derpå en fortjeneste i 1994, men på ny tab i 1995, som dog var lavere end tabet i 1993. Det kan derfor ikke udelukkes, at Köhler i kraft af kartellet kunne begrænse sine tab.

673 Følgelig har Kommissionen ikke begået nogen fejl ved at konkludere, at der ikke var nogen formildende omstændigheder i sagen.

H — Anbringenderne om tilsidesættelse af princippet om den berettigede forventning, proportionalitetsprincippet og ligebehandlingsprincippet ved anvendelsen af samarbejdsmeddelelsen, samt at denne er fejlagtigt anvendt

674 Flere sagsøgere (Zicuñaga, MHTP, Mougeot, AWA og Köhler) kritiserer Kommissionens anvendelse af samarbejdsmeddelelsen og gør gældende, at ligebehandlingsprincippet er tilsidesat.

1. Zicuñaga

⁶⁷⁵ Zicuñaga har gjort gældende, at anvendelsen af ordningen med nedsættelse eller ophævelse af bøden på grund af samarbejdet med Kommissionen reelt er i strid med ligebehandlingsprincippet, hvorefter samme adfærd kræver ens sanktioner.

⁶⁷⁶ For det tilfælde, at Zicuñaga med dette anbringende anfægter samarbejdsmeddelelsens lovlighed, skal for det første bemærkes, at virksomheden ikke har gjort gældende under henvisning til artikel 241 EF, at samarbejdsmeddelelsen ikke kan finde anvendelse.

⁶⁷⁷ Endvidere skal det fremhæves, at en bødenedsættelse, der gives som følge af samarbejde under den administrative procedure, kun er berettiget, såfremt den pågældende virksomheds adfærd har gjort det muligt for Kommissionen at konstatere eksistensen af en overtrædelse og i givet fald at bringe denne til ophør (dommen af 16.11.2000 i sagen SCA Holding mod Kommissionen, nævnt i præmis 149 ovenfor, præmis 36). Der foreligger derfor ingen forskelsbehandling af en virksomhed, som frit vælger at samarbejde, og en virksomhed, som afslår dette, da den første virksomheds adfærd er forskellig fra den andens og dermed begrunder en forskellig sanktion.

⁶⁷⁸ I samme forbindelse skal endvidere fremhæves, at Zicuñaga havde mulighed for at samarbejde (jf. i denne retning dommen af 28.6.2005 i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 409 ovenfor, præmis 419), men ikke gjorde brug heraf. Virksomheden kan derfor ikke gøre gældende at være blevet forskelsbehandlet.

⁶⁷⁹ Zicuñagas anbringende herom må derfor forkastes.

2. MHTP

680 MHTP har gjort gældende, at Kommissionen har tilsidesat princippet om beskyttelse af den berettigede forventning og ligebehandlingsprincippet ved kun at nedsætte den bøde, virksomheden blev pålagt, med 10%, selv om den har erkendt de faktiske omstændigheder og overtrædelsen. På det tidspunkt, hvor den samarbejdede med Kommissionen, blev der ifølge beslutningerne om anvendelse af samarbejdsmeddelelsen ydet en bødenedsættelse på mindst 20%, idet der blev givet en nedsættelse på 10% til de virksomheder, som ikke erkendte overtrædelsen. Virksomheden havde derfor en berettiget forventning om en nedsættelse på 20%, da den havde givet afkald på at udøve sin kontradiktionsret og erkendt at have deltaget i overtrædelsen før fremsendelsen af klagepunktsmeddelelsen.

681 Herom bemærkes, at MHTP's tilfælde henhører under samarbejdsmeddelelsens punkt D, hvori bestemmes, at »hvis en virksomhed samarbejder, uden at alle betingelserne i afsnit B eller C er opfyldt, indrømmes den en nedsættelse på mellem 10% og 50% af den bøde, som den ville være blevet pålagt, hvis den ikke havde samarbejdet«. Det præciseres videre i meddelelsen:

»Dette kan navnlig være tilfældet, hvis:

- en virksomhed, inden udsendelsen af en klagepunktsmeddelelse, forsyner Kommissionen med oplysninger, dokumenter eller andet bevismateriale, som bidrager til at fastslå overtrædelsens eksistens
- en virksomhed, efter at have modtaget klagepunktsmeddelelsen, meddeler Kommissionen, at den ikke bestrider de faktiske omstændigheder, som Kommissionen bygger sine indvendinger på.«

682 I den foreliggende sag indrømmede Kommissionen en bødenedsættelse på 10% i medfør af samarbejdsmeddelelsens punkt D, stk. 2, andet led, til MHTP, fordi virksomheden ikke bestred de faktiske omstændigheder (beslutningens betragtning 458). Derimod indrømmede Kommissionen den ikke nogen bødenedsættelse i medfør af samarbejdsmeddelelsens punkt D, stk. 2, første led. Ganske vist erkendte Kommissionen i beslutningens betragtning 446, at MHTP havde forsynet den med oplysninger inden klagepunktsmeddelelsen, men fremhævede i betragtning 450, at

»MHTP's (Storas) svar var mere uklart; det indrømmede, at der havde fundet prisdrøftelser sted mellem konkurrenter, men hævdede, at der ikke var aftalt nogen forhøjelser. Denne vage og uunderbyggede tilkendegivelse kan ikke betegnes som oplysninger eller dokumenter, der bidrog til at fastslå, at der forelå en overtrædelse, og gør derfor ikke nogen bødenedsættelse berettiget.«

683 Det skal bemærkes, at MHTP ikke har fremført nogen omstændigheder til godtgørelse af, at de oplysninger, som virksomheden tilsendte Kommissionen inden klagepunktsmeddelelsen, bidrog til at fastslå overtrædelsen.

684 Hvad angår sammenligningen af den foreliggende sag med Kommissionens tidligere praksis skal det fremhæves, at den omstændighed alene, at Kommissionen i sin tidligere administrative praksis har indrømmet en vis bødenedsættelse på grund af en bestemt adfærd, ikke indebærer, at den er forpligtet til at indrømme samme forholdsmæssige nedsættelse ved vurderingen af en tilsvarende adfærd under en senere administrativ procedure (dommen i sagen Mayr-Melnhof mod Kommissionen, nævnt i præmis 446 ovenfor, præmis 368, og ABB-dommen, præmis 239).

685 I ABB-dommen henholdt Retten sig til denne konstatering som grundlag for en afvisning af, at der forelå en tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet i forhold til Kommissionens tidligere beslutninger, uden at Retten behandlede disse beslut-

ninger. Den detaljerede gennemgang, som er foretaget i nævnte doms præmis 240-245, af, om ligebehandlingsprincippet var overholdt, vedrørte kun en sammenligning af situationen for de forskellige karteldeltagere.

686 MHTP har henvist til Rettens dom i sagen Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 459 ovenfor (præmis 1232), til godtgørelse af, at Retten tidligere har behandlet påstande, som var baseret på, at der forelå en ulige behandling i forhold til andre sager. Det er korrekt, at dette spørgsmål var behandlet i nævnte dom, men argumentet om, at Kommissionen havde tilsidesat ligebehandlingsprincippet i forhold til sin tidligere praksis, blev tilbagevist. Retten fastslog, at bødeudmålingen er baseret på en række forskellige kriterier, som skal vurderes konkret i hver enkelt sag på grundlag af dennes omstændigheder, og det forhold, at Kommissionen tidligere har anvendt bøder af en vis størrelse på visse typer af overtrædelser, kan ikke fratage den muligheden for at forhøje bødeniveauet, hvis det er nødvendigt for at sikre gennemførelsen af konkurrencepolitikken. Den nævnte dom kan derfor ikke anvendes til støtte for MHTP's påstand.

687 Det må dog under alle omstændigheder konstateres, at den bødenedsættelse, som der er mulighed for at indrømme ifølge samarbejdsmeddelelsens punkt D, strækker sig fra 10-50%, uden at der er fastsat særlige kriterier for justeringen af nedsættelsen inden for denne ramme. Bestemmelsen kan derfor ikke give nogen berettiget forventning om en bestemt procentvis nedsættelse.

688 På grundlag af disse betragtninger som helhed finder Retten, at anbringendet må forkastes.

3. Mougeot

689 Indledningsvis bemærkes, at ifølge fast retspraksis må Kommissionen ikke ved vurderingen af karteldeltagernes samarbejde underkende ligebehandlingsprincippet

(jf. dommen af 29.4.2004 i sagen Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 496 ovenfor, præmis 394 og den deri nævnte retspraksis). Der tilkommer dog Kommissionen et vist skøn ved vurderingen af værdien og nytten af det samarbejde, som de forskellige karteldeltagere yder, således at en retlig kontrol hermed kun er mulig, såfremt denne skønsmargin åbenbart er overskredet.

690 Mougeot har gjort gældende, at virksomheden er blevet forskelsbehandlet i forhold til Sappi, som er indrømmet en bødenedsættelse på 100%, og at Kommissionen burde have anvendt punkt B i samarbejdsmeddelelsen på sagsøgeren, hvorefter der kan indrømmes en bødenedsættelse på 75%.

691 Det må herom fastslås, som det fremgår af beslutningens betragtning 436-445, at Sappi, som underrettede Kommissionen om kartellet, var den eneste virksomhed, der opfyldte de kumulative betingelser i samarbejdsmeddelelsens punkt B. Da Mougeot først fremlagde beviserne vedrørende kartellets eksistens, efter at Kommissionen havde foretaget kontrolundersøgelser på grundlag af en beslutning herom, kunne bestemmelserne i punkt B ikke anvendes på Mougeot. For at være omfattet af bestemmelserne i punkt C skulle Mougeot opfylde betingelserne i punkt B, litra b)-e). Mougeot har selv erkendt i stævningen, at den ikke var den første virksomhed, som gav Kommissionen meddelelse om omstændigheder i forbindelse med kartellet. I modsætning til Sappi, der selv tog initiativ til at underrette Kommissionen om kartellet i efteråret 1996, samarbejdede Mougeot i øvrigt kun ved besvarelsen af den begæring om oplysning, som Kommissionen tilsendte virksomheden i marts 1999.

692 I den forbindelse skal fremhæves, at det fremgår af selve ordlyden af samarbejdsmeddelelsens punkt B, litra b), at den »første« virksomhed ikke behøver at have fremlagt hele det bevismateriale, som godtgør alle detaljerne i forbindelse med kartellets virksomhed, men at det er tilstrækkeligt, at den forelægger »afgørende elementer«. Navnlig kræver disse bestemmelser ikke, at de fremlagte elementer i sig selv er »tilstrækkelige« til at kunne udarbejde en klagepunktsmeddelelse, endsige til at træffe endelig beslutning, hvori der fastslås at foreligge en overtrædelse. Den omstændighed alene, at Mougeot på sin side fremlagde elementer, som viste sig at

være afgørende for Kommissionens bevis for overtrædelsens eksistens, kan derfor ikke ændre ved, at Sappi var den første virksomhed, som afslørede kartellet, og kan ikke indebære, at der anvendes en bestemmelse på Mougeot, som er forbeholdt den første virksomhed, som afslører et kartel, inden Kommissionen iværksætter kontrolundersøgelser.

⁶⁹³ Kommissionen har derfor med rette anvendt bestemmelserne i samarbejdsmeddelelsens punkt D på Mougeot. Ved at indrømme denne virksomhed en bødenedsættelse på 50%, dvs. den maksimale nedsættelse, som er fastsat, tog Kommissionen behørigt hensyn til betydningen af de elementer, som Mougeot forelagde, og til virksomhedens samarbejde under de stedlige kontrolundersøgelser og i løbet af undersøgelsen.

4. AWA

⁶⁹⁴ AWA har gjort gældende, at virksomheden burde være indrømmet en lige så væsentlig nedsættelse som Mougeot, fordi den tog kontakt til Kommissionen før Mougeot, og fordi det bevismateriale, der fremlagde, var vigtigere end Mougeots.

⁶⁹⁵ Det må derfor efterprøves i overensstemmelse med den retspraksis, som er beskrevet ovenfor i præmis 689, om Kommissionen ved at indrømme AWA en bødenedsættelse på 35%, men en nedsættelse på 50% til Mougeot, åbenbart har overskredet det skøn, som tilkommer den på dette område.

696 Hvad angår den tidsmæssige rækkefølge i de oplysninger, som blev tilsendt Kommissionen, må det konstateres, at AWA ganske vist kom før Mougeot hvad angår virksomhedens tilkendegivelse af at ville samarbejde med Kommissionen, men at Mougeot var den første af de to virksomheder, som faktisk tilsendte Kommissionen oplysninger den 14. april 1999. AWA's faktiske fremsendelse af oplysninger skete først den 30. april 1999.

697 I den forbindelse skal det fremhæves, at Kommissionen ikke var forpligtet til at anse det for afgørende, at en af virksomhederne manifesterede sig lidt hurtigere end de andre. Det fremgår således klart af samarbejdsmeddelelsen, at det væsentlige for anvendelsen af punkt B og C er, om virksomheden er den første til at fremlægge afgørende elementer. I den foreliggende sag var denne betingelse opfyldt af Sappi (jf. præmis 691 og 692 ovenfor). AWA og Mougeot var derfor begge omfattet af bestemmelserne i punkt D, som ikke taler om og ikke indrømmer nogen belønning for at være den første af to virksomheder, der samarbejder med Kommissionen.

698 I øvrigt er den omstændighed, at AWA ønskede at informere de øvrige karteldeltagere om, at virksomheden havde til hensigt at samarbejde med Kommissionen, før den tog kontakt til denne, uden betydning for dens samarbejde med den.

699 Da oplysningerne fra AWA og Mougeot blev tilsendt Kommissionen efter Sappis oplysninger og efter at Kommissionen havde foretaget kontrolundersøgelser, skal det efterprøves, om disse var »af samme værdi«.

700 Der skal herom henvises til beslutningens betragtning 447 og 448, hvori det hedder:

»Mougeot fremlagde frivilligt redegørelser og dokumenter med detaljerede oplysninger om kartelmøderne (hovedsageligt vedrørende sit hjemmemarked, Frankrig), herunder oplysninger om mødetidspunkter, deltagere, mødernes indhold og de indgåede aftaler.

AWA sendte frivilligt Kommissionen oplysninger om kartelmøder, hvoraf det fremgik i detaljer, i hvilke perioder disse møder blev afholdt i Fællesskabets forskellige medlemsstater, samt deltagerlister. Med hensyn til mødernes indhold anførte AWA, at »der på nogle af disse møder [...] blev drøftet priser på karbonfrit papir, [...] og at der også blev udvekslet planer om prisforhøjelser«.«

701 Endvidere har Kommissionen i beslutnings betragtning 252 opregnet bevismaterialet vedrørende kartellet som helhed. Heri er nævnt Mougeots og Sappis erklæringer og de beviser, AWA fremlagde i forbindelse med svaret på Kommissionens begæring om oplysninger vedrørende de »irregulære« møder samt de detaljerede referater og udtalelser vedrørende de nationale og regionale kartelmøder, der stammede fra Mougeot og Sappi.

702 Det fremgår ved en sammenholdelse af disse betragtninger, at Mougeots oplysninger var mere detaljerede end AWA's. Mougeot angav bl.a. datoerne for møderne, mens AWA kun angav perioder. Selv om AWA's oprindelige erklæring ikke var så præcis som Mougeots, tilsendte AWA ifølge beslutningens betragtning 61 i sit svar på begæringen om oplysninger Kommissionen »en liste over »irregulære« møder eller møderækker mellem konkurrenter fra 1992 til 1998«. På denne liste er angivet møder, som fandt sted på bestemte datoer, og som AWA dermed bidrog til at godtgøre. I øvrigt er den periode, som AWA's erklæringer omfatter, længere end den periode, Mougeots erklæringer dækker. De møder, som den sidstnævnte virksomhed

har omtalt i sin erklæring af 14. april 1999 (dok. nr. 7647-7655, nævnt ovenfor i præmis 165), blev afholdt mellem den 1. oktober 1993 og sommeren 1995. Hvad angår de oplysninger, som blev fremsendt vedrørende afholdelsen af de hemmelige møder, er der altså ingen afgørende forskel mellem Mougeot og AWA.

703 Hvad angår deltagerne i de hemmelige møder er der næppe nogen forskel på Mougeots angivelse af »deltagernes identitet« og AWA's angivelse af »navnene på de deltagende virksomheder«. Under alle omstændigheder fremgår det af beslutningens bilag II, at AWA's erklæringer (dok. nr. 7828) var meget nyttige for Kommissionen for at kunne fastslå de enkelte virksomheders deltagelse i møderne. Dette bekræftes af, at det er dette dokument, som nævnes langt de fleste gange i fodnoterne til støtte for listen over møder og mødedeltagere.

704 Endelig fremgår det af betragtning 447 og 448, at Mougeots erklæringer i det væsentlige var begrænsede til virksomhedens »hjemmemarked Frankrig«, mens AWA's oplysninger vedrørte møder, der »blev afholdt i forskellige af Fællesskabets medlemsstater«. Den omstændighed, at flere virksomheder har bestridt, at der fandtes et kartel på europæisk niveau, understreger betydningen af AWA's oplysninger på dette punkt.

705 Kommissionen har derfor anlagt et åbenbart urigtigt skøn ved at indrømme Mougeot en bødenedsættelse på 50% og AWA en nedsættelse på 35%. Selv om Mougeot i modsætning til AWA har fremlagt dokumenter, der går tilbage til den omtvistede periode, og selv om dennes erklæringer på visse punkter er mere detaljerede, vedrører AWA's oplysninger en længere periode og omfatter et større geografisk område. AWA's og Mougeots samarbejde må derfor antages at have

samme værdi. Det kan næppe heller antages, at værdien af deres samarbejde for Kommissionen var forskelligt. Det fremgår i øvrigt af Rettens gennemgang ovenfor vedrørende det spanske marked (jf. præmis 161-168 ovenfor) og den hemmelige karakter af AEMCP's officielle møder før september eller oktober 1993 (jf. præmis 256-310 ovenfor), at AWA's og Mougeots oplysninger i vidt omfang overlapper hinanden og sammen med Sappis oplysninger danner en helhed af uundværlige indicier til forståelse af den måde, kartellet fungerede på, og til godtgørelse af dets eksistens.

706 Der må derfor gives AWA medhold i anbringendet om, at den bødenedsættelse, virksomheden blev indrømmet for sit samarbejde, var utilstrækkelig og diskriminerende.

707 Da Retten således er af den opfattelse, at det af Mougeot og AWA fremlagte bevismateriale har samme værdi, finder den under udøvelse af sin fulde prøvelsesret, at der bør indrømmes AWA samme bødenedsættelse for virksomhedens samarbejde som Mougeot, dvs. 50%. Den bøde, der er pålagt AWA, bør derfor nedsættes i overensstemmelse hermed.

5. Köhler

708 Endelig har Köhler gjort gældende, at Kommissionen ikke har taget hensyn til, at virksomheden samarbejdede uden forbehold såvel før som efter fremsendelsen af klagepunktsmeddelelsen. Det er efter dens opfattelse i strid med ligebehandlingsprincippet, at Kommissionen har udvist større eftergivenhed over for Carrs, MHTP og Zanders end den.

709 Det hedder i beslutningens betragtninger 457 og 458:

»(457) Köhler udtaler, at det ikke bestrider »en række omstændigheder«, der er anført i klagepunktsmeddelelsen. Köhler bestrider dog væsentlige dele af oplysningerne om, at det skulle have deltaget i kartellet i hele perioden. Köhler bestrider især Kommissionens beskrivelse af salgskvote- og markedsdelingsaftaler, og at der skulle være tale om et kontrolsystem. Kommissionen konkluderer derfor, at der ikke er tale om noget effektivt samarbejde fra Köhlers side.

(458) Kommissionen indrømmer Carrs, MHTP og Zanders en bødenedsættelse på 10%, fordi de ikke bestred de faktiske omstændigheder.«

710 Hvad angår perioden forud for fremsendelsen af klagepunktsmeddelelsen anfører Köhler at have samarbejdet uden forbehold med Kommissionen. Virksomheden tilføjer, at den »kontrolundersøgelse, som blev foretaget hos Köhler den 9. og 10. december 1997, blev gennemført uden anvendelse af tvangsforanstaltninger, da [F], som var medlem af direktionen, havde givet sin forhåndsgodkendelse«.

711 Herom bemærkes, at den omstændighed alene, at der gives godkendelse til gennemførelse af en kontrolundersøgelse, ikke er ensbetydende med et samarbejde uden forbehold. Ifølge samarbejdsmeddelelsen kan der foretages en væsentlig bødenedsættelse, hvis en virksomhed inden fremsendelsen af klagepunktsmeddelelsen forsyner Kommissionen med oplysninger, dokumenter eller andet bevismateriale, som bidrager til at fastslå overtrædelsens eksistens. Köhler har ikke fremlagt sådant materiale og gør heller ikke gældende at have gjort det. Der kan derfor ikke gives Köhler medhold i denne opfattelse.

- 712 Hvad angår perioden efter modtagelsen af klagepunktsmeddelelsen kan der ifølge samarbejdsmeddelelsen foretages en væsentlig nedsættelse af bøden, hvis en virksomhed meddeler Kommissionen, at den ikke bestrider de faktiske omstændigheder, som Kommissionen bygger sine sigtelser på. Det skal efterprøves, om dette er tilfældet med Köhler, sådan som virksomheden hævder, også ved en sammenligning med andre virksomheder, som denne bestemmelse har været anvendt på.
- 713 I sine bemærkninger vedrørende klagepunktsmeddelelsen erklærede Köhler, at virksomheden erkendte »de faktiske omstændigheder og klagepunkter, som er behørigt undersøgt og bevist af Kommissionen«. I stævningen tilføjede Köhler, at »i det omfang, [den] knyttede et forbehold til sine tilståelser, beroede det på, at den fandt det uacceptabelt at måtte bevidne rigtigheden af det, som var urigtigt alene for at opnå en bødenedsættelse«.
- 714 Herom må det dog fastslås, at selv om Köhler efterfølgende har forsøgt at begrunde visse af sine forbehold med en efterfølgende ændring i Kommissionens holdning, erkender virksomheden at have udtrykt forbehold og at have »relativiseret Kommissionens konstateringer vedrørende salgskvote- og markedsdelingsaftalerne«. Endvidere har Köhler, når den har erkendt, at der blev udvekslet oplysninger vedrørende de solgte mængder på regionalt niveau — idet den samtidig har benægtet, at sådanne oplysninger blev udvekslet på europæisk niveau — tilføjet, at der hvad angår de forløbne perioder var tale om undtagelser.
- 715 I øvrigt har Köhler ganske vist under den mundtlige forhandling gjort gældende, at indsigelserne kun vedrørte perioden før oktober 1993, og at virksomheden for den efterfølgende periode uanset nogle formuleringer, der måske var lidet klare eller vage, havde samarbejdet med Kommissionen. Det fremgår imidlertid ikke af Köhlers bemærkninger vedrørende klagepunktsmeddelelsen, at virksomheden udtrykkeligt begrænsede sine indsigelser til den første periode. Tværtimod angav den i sine indledende bemærkninger, at den ikke ville bestride visse faktiske omstændigheder, dvs. de omstændigheder, som Kommissionen korrekt havde fastslået og vurderet i

klagepunktsmeddelelsen. Endvidere indeholder del III, som vedrørte anfægtelsen af de foreholdte omstændigheder, et punkt 3 med overskriften »Ingen salgskvote- og markedsdelingsaftaler på europæisk niveau« og et punkt 4 med overskriften »Intet kontrolsystem«. Disse indsigelser, som ikke er tidsmæssigt begrænsede, kan ikke anses for vage eller upræcise.

- 716 Det skal bemærkes, at en bødenedsættelse kun er berettiget, hvis den pågældende virksomheds adfærd har gjort det lettere for Kommissionen at konstatere og i givet fald bringe en overtrædelse til ophør (jf. Rettens dom af 13.12.2001, forenede sager T-45/98 og T-47/98, Krupp Thyssen Stainless og Acciai speciali Terni mod Kommissionen, Sml. II, s. 3757, præmis 270 og den deri nævnte retspraksis). Der tilkommer Kommissionen et skøn på dette punkt, som det fremgår af ordlyden af samarbejdsmeddelelsens punkt D, stk. 2, og især af de indledende ord: »Dette kan navnlig være tilfældet [...]« Herved skal endvidere navnlig bemærkes, at en nedsættelse på grundlag af samarbejdsmeddelelsen kun er berettiget, såfremt de fremlagte oplysninger og den pågældende virksomheds adfærd generelt kan betragtes som udtryk for et reelt samarbejde fra dennes side (dommen af 28.6.2005 i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 409 ovenfor, præmis 394 og 395).
- 717 Tilståelser, hvortil er knyttet forbehold, eller tvetydige erklæringer kan imidlertid ikke betragtes som udtryk for et virkeligt samarbejde og gør ikke opgaven lettere for Kommissionen, da de gør det nødvendigt at foretage kontrolundersøgelser. Det gælder så meget mere, når forbeholdene vedrører spørgsmål som overtrædelsens varighed, salgskvoter, markedsopdelinger eller udveksling af oplysninger, således som det er tilfældet her i sagen.
- 718 Da Köhler i kraft af disse forbehold har anfægtet flere elementer i kartellet eller i hvert fald ikke hjulpet Kommissionen i dens opgave med at efterforske kartellet og pålægge sanktioner herfor, kan virksomheden ikke rejse krav om en væsentlig nedsættelse af den pålagte bøde under henvisning til, at den ikke har bestridt de faktiske omstændigheder.

719 Endelig skal det efterprøves, om afslaget på at indrømme Köhler en bødenedsættelse er i strid med ligebehandlingsprincippet, som virksomheden hævder, fordi Carrs, MHTP og Zanders har opnået en bødenedsættelse på 10%.

720 I det omfang Köhler herved kritiserer den bødenedsættelse, som er indrømmet disse andre virksomheder som følge af, at de ikke bestred de faktiske omstændigheder, som de var foreholdt — selv om det forudsættes, at Kommissionen måtte have indrømmet de øvrige virksomheder en for stor bødenedsættelse — bemærkes, at overholdelsen af ligebehandlingsprincippet skal afvejes over for hensynet til legalitetsprincippet, hvorefter ingen til egen fordel kan påberåbe sig en ulovlighed, der er begået til fordel for andre (dommen af 14.5.1998 i sagen SCA Holding mod Kommissionen, nævnt i præmis 468 ovenfor, præmis 160, i sagen Mayr-Melnhof mod Kommissionen, nævnt i præmis 446 ovenfor, præmis 334, og i sagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt i præmis 45 ovenfor, præmis 367).

721 I det omfang Köhlers indsigelse vedrører den omstændighed, at virksomheden ikke fik indrømmet en bødenedsættelse i henhold til samarbejdsmeddelelsen, skal i øvrigt henvises ovenfor til præmis 708-718, hvoraf fremgår, at den ikke kan rejse krav herom i den foreliggende sag.

722 Endvidere bemærkes vedrørende andre virksomheders bestridelse af de faktiske omstændigheder, som har fået indrømmet en bødenedsættelse på 10%, at Carrs har erkendt kartellets eksistens og at have deltaget deri inden for hele den overtrædelsesperiode, som er angivet i beslutningen. Denne virksomhed angiver dog kun at have deltaget i møderne vedrørende markederne i Det Forenede Kongerige og Irland og ikke at have været bekendt med kartellet på europæisk niveau. Hermed bestrider virksomheden ikke de faktiske omstændigheder. I øvrigt er heller ikke den omstændighed, at Carrs har gjort gældende, at kartellet havde begrænsede virkninger, i modstrid med anerkendelsen af de faktiske omstændigheder.

- 723 Hvad angår Zanders og MHTP har Köhler gjort gældende, at angivelserne i betragtning 455 og 456, hvorefter disse virksomheder ikke bestred de faktiske omstændigheder, er uforenelige med konstateringen i betragtning 395 af, at MHTP og Zanders gjorde gældende, at aftalerne til gennemførelse af prisfastsættelsen og kvotefordelingen ikke blev anvendt.
- 724 Herom bemærkes, at MHTP og Zanders med de argumenter, som er gengivet i betragtning 395, bestred, at aftalerne faktisk blev efterlevet med henblik på anerkendelse af, at overtrædelsen var af ringere grovhed. Kartellets eksistens bestrides imidlertid ikke med disse argumenter, hvorfor argumenterne ikke er uforenelige med, at rigtigheden af de faktiske omstændigheder ikke anfægtes.
- 725 Hvad angår den omstændighed, at MHTP kun har erkendt at have deltaget i kartellet fra slutningen af 1992 (betragtning 270 og 271), bemærkes, at Kommissionen har taget hensyn dertil. Det fremgår således af beslutningens betragtning 456, at »MHTP udtaler, at det ikke bestrider de faktiske omstændigheder, der ligger til grund for Kommissionens konstatering af, at der blev begået en overtrædelse fra 1992 til midt i 1995«.
- 726 I øvrigt kan den holdning, som MHTP har indtaget — hvilken virksomhed kun bestrider datoen for overtrædelsens begyndelse — ikke sammenlignes med Köhlers holdning, som udtrykte forbehold vedrørende flere elementer i kartellet.
- 727 Under disse omstændigheder har Köhler ikke godtgjort at være blevet forskelsbehandlet. Det fremgår af samtlige disse betragtninger, at det var med rette, at Kommissionen ikke nedsatte den virksomheden pålagte bøde i henhold til samarbejdsmeddelelsen.

III — AWA's anmodning om fremlæggelse af dokumenter

728 AWA har opfordret Retten til at pålægge Kommissionen at fremlægge alle de interne dokumenter vedrørende beregningen af den bøde, som var pålagt virksomheden, og alle de i beslutningen nævnte dokumenter, bortset fra dem, den fik tilsendt den 1. august 2000.

729 Indledningsvis bemærkes, at Retten ifølge procesreglementets artikel 49 på ethvert tidspunkt under retsforhandlingerne kan træffe bestemmelse om foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse eller bevisoptagelse i henhold til procesreglementets artikel 64 og 65. Hertil hører også pålæg om fremlæggelse af dokumenter.

730 For at Retten kan tage stilling til, at om det af hensyn til sagens fremme er hensigtsmæssigt at træffe bestemmelse om fremlæggelse af visse dokumenter, må den part, som fremsætter begæring herom, angive de ønskede dokumenter og over for Retten i det mindste angive visse holdepunkter for, at dokumenterne har betydning for sagens behandling (dommen i sagen Baustahlgewebe mod Kommissionen, nævnt i præmis 256 ovenfor, præmis 93).

731 Det må herom fastslås, at således som anmodningen er formuleret i stævningen, er de ønskede dokumenter ikke tilstrækkeligt præcist angivet hverken i anmodningen om fremlæggelse af interne dokumenter vedrørende beregningen af bøden eller i anmodningen om alle de i beslutningen nævnte dokumenter, bortset fra dem, der blev tilsendt AWA den 1. august 2000, til, at Retten har mulighed for at vurdere, om de har betydning for sagens behandling.

732 Ingen af anmodningerne kan derfor tages til følge.

733 AWA har endvidere ikke godtgjort, at dokumenterne har betydning for sagens behandling.

734 Hvad angår AWA's anmodning om fremlæggelse af Kommissionens interne dokumenter vedrørende beregningen af den bøde, som er pålagt virksomheden, kan den omstændighed alene, som er fremført af AWA — og hvorefter Retten i flere af de sager, som blev afgjort ved de såkaldte »kartondomme« (bl.a. dommen af 14.5.1998 i sagen Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen, nævnt i præmis 483 ovenfor), pålagde Kommissionen at fremlægge sådanne dokumenter — ikke godtgøre, at de har betydning for den foreliggende sag, og dermed ikke forpligte Retten til at anordne sådanne foranstaltninger.

735 I øvrigt blev dommene i de såkaldte »kartonsager«, som anført af Kommissionen, afsagt før ikrafttrædelsen af retningslinjerne. Formålet med retningslinjerne er at sikre gennemsækelighed og objektivitet i Kommissionens beslutninger ved at angive skemaet i den nye metode, som gælder for bødeudmålingen. I den foreliggende sag indeholder beslutningen, som klart anvender retningslinjerne, detaljerede angivelser vedrørende beregningen af bøden.

736 Endelig fremgår det af fast retspraksis, at Kommissionens interne dokumenter ikke bringes til parternes kundskab, medmindre ganske særlige omstændigheder i sagen gør det nødvendigt, hvilket det påhviler parterne at tilvejebringe vigtige indicier for (Domstolens dom af 18.6.1986, forenede sager 142/84 og 156/84, BAT og Reynolds mod Kommissionen, Sml. s. 1899, præmis 11; Rettens dom i sagen Krupp Thyssen Stainless og Acciai speciali Terni mod Kommissionen, nævnt i præmis 716 ovenfor, præmis 34; se endvidere i denne retning Rettens dom af 27.10.1994, sag T-35/92, Deere mod Kommissionen, Sml. II, s. 957, præmis 31). AWA har imidlertid ikke tilvejebragt vigtige indicier herfor.

737 Hvad angår anmodningen om fremlæggelse af alle de dokumenter, som er nævnt i beslutningen, bortset fra dem, der blev tilsendt AWA den 1. august 2000, har AWA anført, at formålet hermed er at give virksomheden mulighed for at se og gennemgå det bevismateriale, som Kommissionen har påberåbt sig i beslutningen.

- 738 Herom bemærkes, at uanset at AWA har kritiseret Kommissionens index for at være ubrugeligt (jf. præmis 109-117 ovenfor), har den ikke bestridt at have fået aktindsigt i Kommissionens undersøgelsesmateriale under den administrative procedure. Hvis ikke Kommissionen som grundlag for de klagepunkter, den gør gældende mod en virksomhed i beslutningen, benytter sig af andre dokumenter end dem, virksomheden har fået aktindsigt i under den administrative procedure, er Kommissionen ikke forpligtet til at give den aktindsigt i alle de dokumenter, som er nævnt i beslutningen (jf. i denne retning dommen i sagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt i præmis 45 ovenfor, og den deri nævnte retspraksis).
- 739 Anmodningen til Retten vedrører alle de dokumenter, som er nævnt i beslutningen, bortset fra dem, der blev tilsendt AWA den 1. august 2000. I modsætning til den skrivelse, AWA tilsendte Kommissionen den 22. februar 2002, præciserer denne anmodning ikke, at den bl.a. omfatter de svar, der blev angivet af de øvrige adressater for klagepunktsmeddelelsen, og PricewaterhouseCoopers-rapporten.
- 740 Selv om det imidlertid antages, at der skal tages hensyn til disse præcisioner i den generelle anmodning til Retten, og at en anmodning, der generelt sigter til svarene fra de øvrige adressater for klagepunktsmeddelelsen, kan antages at angive de ønskede dokumenter tilstrækkelig præcist, har AWA i hvert fald ikke godtgjort disse dokumenters betydning for sagens behandling.
- 741 AWA's anmodning til Retten om, at der træffes foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse, kan derfor ikke tages til følge.
- 742 På grundlag af samtlige de anførte betragtninger må Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber frifindes for påstandene i sag T-109/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02 og T-132/02. I sag T-118/02 nedsættes den bøde, som er pålagt AWA, til 141,75 mio. EUR. I sag T-136/02 nedsættes den bøde, som er pålagt Zicuñaga, til 1,309 mio. EUR.

Sagsomkostningerne

743 Ifølge procesreglementets artikel 87, stk. 2, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Ifølge artikel 87, stk. 3, første afsnit, kan Retten fordele sagens omkostninger, hvis hver af parterne henholdsvis taber eller vinder på et eller flere punkter.

744 I sag T-109/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02 og T-132/02 har sagsøgerne tabt sagen. De bør derfor betale alle sagens omkostninger i overensstemmelse med Kommissionens påstande herom.

745 Da sagsøgeren i sag T-118/02 har fået delvis medhold, findes virksomheden efter sagens omstændigheder at burde bære to tredjedele af sine egne omkostninger og betale to tredjedele af de omkostninger, som er afholdt af Kommissionen, mens Kommissionen bør bære en tredjedel af sine egne omkostninger og betale en tredjedel af de omkostninger, som er afholdt af AWA. Da Kongeriget Belgien er indtrådt i sagen til støtte for sagsøgerens påstand om nedsættelse af bøden under henvisning til, at der foreligger formildende omstændigheder på grund af vanskelighederne inden for sektoren for karbonfrit papir, bør Kongeriget Belgien i overensstemmelse med Kommissionens påstande herom tilpligtes at bære sine egne omkostninger og betale de omkostninger, Kommissionen har afholdt som følge af Kongeriget Belgiens intervention.

746 Da sagsøgeren i sag T-136/02 har fået delvis medhold, findes virksomheden efter sagens omstændigheder at burde bære to tredjedele af sine egne omkostninger og betale to tredjedele af de omkostninger, der er afholdt af Kommissionen, således at denne bærer en tredjedel af sine egne og betaler en tredjedel af sagsøgerens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RETTEN (Femte Afdeling)

1) I sag T-109/02, Bolloré mod Kommissionen:

— **Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber frifindes.**

— **Sagsøgeren betaler sagens omkostninger.**

2) I sag T-118/02, Arjo Wiggins Appleton mod Kommissionen:

— **Den bøde, som er pålagt sagsøgeren ved artikel 3 i Kommissionens beslutning 2004/337/EF af 20. december 2001 om en procedure efter**

EF-traktatens artikel 81 og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/E-1/36.212 — Karbonfrit papir), fastsættes til 141,75 mio. EUR.

— I øvrigt frifindes Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber.

— Sagsøgeren bærer to tredjedele af sine egne omkostninger og betaler to tredjedele af Kommissionens omkostninger, således at denne bærer en tredjedel af sine egne omkostninger og betaler en tredjedel af sagsøgerens omkostninger.

— Intervenienten bærer sine egne omkostninger og betaler Kommissionens omkostninger i forbindelse med interventionen.

3) I sag T-122/02, Mitsubishi HiTec Paper Bielefeld mod Kommissionen:

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber frifindes.

— Sagsøgeren betaler sagens omkostninger.

4) I sag T-125/02, Papierfabrik August Köhler mod Kommissionen:

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber frifindes.

— Sagsøgeren betaler sagens omkostninger.

5) I sag T-126/02, M-real Zanders mod Kommissionen:

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber frifindes.

— Sagsøgeren betaler sagens omkostninger.

6) I sag T-128/02, Papeteries Mougéot mod Kommissionen:

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber frifindes.

— Sagsøgeren betaler sagens omkostninger.

7) I sag T-129/02, Torraspapel mod Kommissionen:

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber frifindes.

— Sagsøgeren betaler sagens omkostninger.

8) I sag T-132/02, Distribuidora Vizcaína de Papeles mod Kommissionen:

- **Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber frifindes.**
- **Sagsøgeren betaler sagens omkostninger.**

9) I sag T-136/02, Papelera Guipuzcoana de Zicuñaga mod Kommissionen:

- **Den bøde, som er pålagt sagsøgeren ved artikel 3 i Kommissionens beslutning 2004/337/EF af 20. december 2001 om en procedure efter EF-traktatens artikel 81 og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/E-1/36.212 — Karbonfrit papir), fastsættes til 1,309 mio. EUR.**
- **I øvrigt frifindes Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber.**
- **Sagsøgeren bærer to tredjedele af sine egne omkostninger og betaler to tredjedele af Kommissionens omkostninger, således at denne bærer en tredjedel af sine egne omkostninger og betaler en tredjedel af sagsøgerens omkostninger.**

Vilaras

Dehousse

Šváby

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 26. april 2007.

E. Coulon

M. Vilaras

Justitssekretær

Afdelingsformand

Indhold

Faktiske omstændigheder	II - 969
Retsforhandlinger og parternes påstande	II - 975
Retlige bemærkninger	II - 980
I — Anbringenderne om annullation af beslutningen	II - 980
A — Anbringenderne om afviklingen af den administrative procedure	II - 980
1. Første anbringende om tilsidesættelse af retten til at blive hørt som følge af, at Kommissionen under den administrative procedure afviste at gøre sagsøgerne bekendt med dokumenter, som Kommissionen betegnede som fortrolige	II - 980
a) Parternes argumenter	II - 980
b) Rettens bemærkninger	II - 981
2. Andet anbringende om tilsidesættelse af retten til aktindsigt på grund af Kommissionens undladelse af at meddele dokumenter, der ikke var omfattet af det undersøgelsesmateriale, som blev meddelt på cd-rom	II - 984
a) Parternes argumenter	II - 984
b) Rettens bemærkninger	II - 985
3. Det tredje anbringende om tilsidesættelse af retten til forsvar og kontradiktionsprincippet som følge af manglende overensstemmelse mellem klagepunktsmeddelelsen og beslutningen	II - 988
a) Parternes argumenter	II - 988
b) Rettens bemærkninger	II - 989
4. Fjerde anbringende om tilsidesættelse af kontradiktionsprincippet, retten til en retfærdig rettergang og formodningen for uskyld	II - 995
a) Parternes argumenter	II - 995
b) Rettens bemærkninger	II - 996
	II - 1189

5. Femte anbringende om tilsidesættelse af princippet om god forvaltning i forbindelse med sagens undersøgelse og om, at beslutningen er behæftet med en begrundelsesmangel	II - 998
a) Parternes argumenter	II - 998
b) Rettens bemærkninger	II - 999
6. Det sjette anbringende om tilsidesættelse af princippet om god forvaltning, retten til aktindsigt og tilsidesættelse af kontradiktionsprincippet som følge af vanskeligheden ved at identificere visse dokumenter i undersøgelsesmaterialet og den omstændighed, at listen over de i materialet indeholdte dokumenter var ubrugelig ..	II - 1004
a) Parternes argumenter	II - 1004
b) Rettens bemærkninger	II - 1005
7. Det syvende anbringende om tilsidesættelse af princippet om god forvaltning og kontradiktionsprincippet på grund af den forsinkede meddelelse af beslutningen	II - 1007
a) Parternes argumenter	II - 1007
b) Rettens bemærkninger	II - 1007
B — Anbringenderne om tilsidesættelse af artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53 og om, at Kommissionen har begået fejl i vurderingen af visse virksomheders deltagelse i overtrædelsen	II - 1008
1. Bolloré	II - 1008
a) Parternes argumenter	II - 1009
b) Rettens bemærkninger	II - 1010
2. Divipa og Zicuñaga	II - 1017
a) Parternes argumenter	II - 1017
b) Rettens bemærkninger	II - 1018
Spørgsmålet, om der blev afholdt hemmelige møder vedrørende det spanske marked	II - 1020

Divipas og Zicuñagas deltagelse i kartellet vedrørende det spanske marked	II - 1028
Divipas og Zicuñagas deltagelse i kartellet på det europæiske marked	II - 1033
Zicuñagas deltagelse i aftalerne om fastsættelse af salgskvoter og markedsandele	II - 1039
C — Anbringenderne om overtrædelsens varighed	II - 1045
1. Anbringenderne fremført af Bolloré, MHTP, Köhler, Mougeot og Torraspapel	II - 1046
a) Sagsøgernes deltagelse i overtrædelsen før september eller oktober 1993	II - 1046
Parternes argumenter	II - 1046
Beslutningen	II - 1049
Rettens bemærkninger	II - 1051
— Det hævdede system for hemmelige møder	II - 1052
— Sagsøgernes deltagelse i møder før september eller oktober 1993	II - 1068
b) Mougeots deltagelse i overtrædelsen efter den 1. juli 1995	II - 1078
2. Divipas anbringender	II - 1082
3. Zicuñagas anbringende	II - 1084
II — Anbringenderne om ophævelse eller nedsættelse af de bøder, som er fastsat i beslutningens artikel 3, stk. 1	II - 1085
A — Anbringendet om tilsidesættelse af kontradiktionsprincippet og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning på grund af klagepunktsmeddelelsens ufuldstændige og upræcise karakter hvad angår bøderne	II - 1085
1. Parternes argumenter	II - 1085

2. Rettens bemærkninger	II - 1086
a) Kommissionens tilsidesættelse af retten til at blive hørt og den berettigede forventning på grund af dens fravigelse af sin hidtidige praksis	II - 1086
b) Tilsidesættelse af retten til at blive hørt og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning under henvisning til, at Kommissionen har fraveget retningslinjerne	II - 1087
c) Tilsidesættelse af retten til at blive hørt, i det omfang Kommissionen har fastsat bøden på grundlag af forhold, som ikke er nævnt i klagepunktsmeddelelsen	II - 1092
B — Anbringendet om tilsidesættelse af forbuddet mod tilbagevirkende kraft	II - 1094
1. Parternes argumenter	II - 1094
2. Rettens bemærkninger	II - 1095
C — Anbringenderne om utilstrækkeligt bevis, tilsidesættelse af princippet om formodning for uskyld, proportionalitets- og ligebehandlingsprincippet samt om, at der er anlagt et fejlskøn hvad angår Kommissionens konstateringer af, at visse virksomheder har deltaget i det europæiske kartel	II - 1096
D — Anbringenderne om manglende bevis, tilsidesættelse af artikel 253 EF, artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, proportionalitetsprincippet, ligebehandlingsprincippet, manglende individuel fastsættelse af bøderne, fejlagtige faktiske konstateringer, fejlskøn samt retlige fejl ved vurderingen af overtrædelsens grovhed	II - 1102
1. Overtrædelsens karakter	II - 1102
2. Overtrædelsens konkrete virkning	II - 1105
3. Klassificering af karteldeltagerne med henblik på fastsættelsen af bødernes størrelse	II - 1111
a) Valg af referenceår	II - 1113
b) Anvendelsen af et fejlagtigt tal for den samlede omsætning ...	II - 1114

c)	Misvisende resultat ved anvendelsen af Kommissionens metode	II - 1116
	Tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet	II - 1116
	Tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet	II - 1120
4.	Forhøjelse af bøden i afskrækkende øjemed	II - 1126
E —	Anbringenderne om overtrædelsens varighed	II - 1133
F —	Anbringendet om tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet og ligebehandlingsprincippet og om, at der er anlagt et faktisk fejlskøn ..	II - 1135
1.	Fejl i den faktiske bedømmelse	II - 1136
2.	Tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet	II - 1141
3.	Tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet	II - 1144
G —	Anbringenderne om tilsidesættelse af artikel 253 EF, artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, proportionalitetsprincippet, ligebehandlingsprincip- pet, en manglende individuel fastsættelse af bøderne, en for restriktiv fortolkning af retningslinjerne vedrørende bøder samt forekomsten af en række åbenbare fejlskøn som følge af, at der ikke er taget hensyn til visse formildende omstændigheder	II - 1145
1.	Visse virksomheder spillede kun en passiv rolle eller en med- løberrolle i kartellet	II - 1145
2.	Virksomhedernes størrelse og indflydelse på markedet	II - 1150
3.	Adfærd på markedet i overtrædelsesperioden	II - 1151
4.	Trusler og pression	II - 1156
5.	Overtrædelsens ophør	II - 1158
		II - 1193

6. Den økonomiske situation inden for sektoren for karbonfrit papir	II - 1161
7. Manglende økonomisk fortjeneste af overtrædelsen og de overtrædende virksomheders økonomiske situation	II - 1164
H — Anbringenderne om tilsidesættelse af princippet om den berettigede forventning, proportionalitetsprincippet og ligebehandlingsprincippet ved anvendelsen af samarbejdsmeddelelsen, samt at denne er fejlagtigt anvendt	II - 1165
1. Zicuñaga	II - 1166
2. MHTP	II - 1167
3. Mougeot	II - 1169
4. AWA	II - 1171
5. Köhler	II - 1175
III — AWA's anmodning om fremlæggelse af dokumenter	II - 1181
Sagsomkostningerne	II - 1184